
ERÄVALVONNAN NYKYTILA SUOMESSA – TILANNEKUVA JA KEHITTÄMISTARPEET

Selvitysmies Jukka Bisin raportti

19. ELOKUUTA 2025

KIRJOITTAJA: JUKKA BISI

Tilaaja: Itä-Suomen poliisilaitos

Erävalvonnan nykytila Suomessa – tilannekuva ja kehittämistarpeet

Sisällys

Erävalvonnan nykytila Suomessa – tilannekuva ja kehittämistarpeet.....	1
Tiivistelmä	3
Sammandrag	4
Abstract.....	5
1 Johdanto	7
1.1 Selvityksen tausta ja tarkoitus.....	7
1.2 Selvityksen toteutustapa	8
1.3 Erärikollisuuden tausta ja sen luonne.....	8
2 Erävalvonnan toimijat, juridiset kehykset ja lainsäädäntö	10
2.1 Erävalvonnan juridinen lähtökohta	10
2.2 Erävalvontaviranomaiset	10
2.2.1 Poliisi	10
2.2.2 Rajavartiolaitos	11
2.2.3 Tulli.....	11
2.2.4 Metsähallituksen erätarkastajat	11
2.2.5 Laki poliisiin, Tullin ja Rajavartiolaitoksen yhteistoiminnasta (687/2009)	12
2.3 Viranomaisvalvontaa tukeva vapaaehtoisvalvonta	12
2.3.1 Kalastuksenvälvojat.....	12
2.3.2 Metsästyksenvälvojat	13
2.4 Kalastuslain noudattamisen valvonta.....	14
2.4.1 Valvontaviranomaisen ja kalastuksenvälvojan valvontatoimivalta.....	14
2.5 Maastoliikennelain valvonta	15
2.6 Metsästyslain noudattamisen valvonnan lainsäädäntötaustaa.....	15
2.7 Ympäristöministeriön alaiset toimijat.....	16
2.8 Luonnonvararikos – ympäristörikos.....	16
3 Haastatteluaineiston teemat.....	17

4 Yhteenveto ja johtopäätökset	18
4.1 Kansallisen koordinaation ja kärkitoimijan puute	18
4.2 Kenestä kärkitoimija?	19
4.3 Huoli valvontaresursseista, luonnosta ja yhteiskunnallisesta polarisaatiosta.....	20
4.4 Yhteiskunnan murros muuttaa käyttäytymistä	22
4.5 Valtion maat ja muu maanomistus.....	23
4.6 Vahvuudet ja hyvät käytännöt	24
4.7 Vihjejärjestelmä tuo tietoa	25
4.8 Toiminnan ja resurssien käytön kehittämistarpeet	25
4.9 Tapaus susi – valvonnan näkökulma	27
4.10 Salapyyhkin luonne	28
4.11 Kompleksisuus ja tietovajeet	28
4.12 Salametsästyksen vaikutus kannan kehitykseen.....	29
5 Kehittämis ehdotukset.....	29
5.1 Tavoite 1: kokonaisuutta koordinoiva kärkitoimija	30
5.2 Tavoite 2: valtakunnallinen tilannekuvan ylläpito	32
5.3 Tavoite 3: ministeriön koordinaatio ja kansallisen koordinaattorin virka	32
5.4 Tavoite 4: PTR-toiminta jatkuu ja kehittyy.....	32
5.5 Tavoite 5: aluetasolla luodaan viranomaisyhteistyönä malli, jolla nostetaan maastoon lähdön kyvykkyyttä.....	33
5.6 Tavoite 6: tarvitaan päätoimisia luonnonvararikosten rikostutkijoita	33
5.7 Tavoite 7: viranomaisten ja vapaaehtoisten valvonnan yhteistyö.....	33
5.8 Tavoite 8: yhteispartioinnin jatkaminen suurpetoteemalla hanketoiminnan kautta	33
5.9 Tavoite 9: valtakunnalliset valvontaseminaarit tiedonvaihtoa ja verkostoitumista varten	33
5.10 Tavoite 10: vapaaehtoisvalvonnan kehittäminen	34
5.11 Tavoite 11: riistanhoitoyhdistysten vapaaehtoisvalvonnan uudistaminen ja toiminnan kehittäminen	34
5.12 Tavoite 12: osakaskuntien yhdistämisen kautta resursseja kalastuksenvalvontaan	35
5.13 Tavoite 13: luonto- ja erävalvonnan käsite yleiseen käyttöön	35
5.14 Tavoite 14: susikannan hallinnassa kestävämpiin menetelmiin	35
LOPPUSANAT.....	36
Liite 1: Haastatteluaineisto	37
Kysymys 1. Nykyinen työnjako ja sen tarkoituksenmukaisuus	37
Kysymys 2. Erävalvonnan kehittymisen hyvät askelmerkit.....	39
Kysymys 3. Suomalaisen eräkäynnin tila	41

Kysymys 4. Valvonnan resurssit.....	44
Kysymys 5. Erävalvonnan yhteistyö ja tiedonvaihto.....	47
Kysymys 6. Erävalvonnan järjestäytyminen yksityisomisteisilla alueilla	49
Kysymys 7. Luonnonsuojelulain ja luonnonsuojelualueiden valvonta	50
Kysymys 8. Valvontatehtävien ja toimivallan välinen suhde.....	52
Kysymys 9. Kansainvälinen yhteistyö ja sen vaikuttavuus.....	53
Kysymys 10. Vahvuudet ja hyvät tunnistetut käytänteet	54
Kysymys 11. Nykyisen työnjaon kehittäminen.....	55
Kysymys 12. Resursoinnin ja valvonnan painopisteiden kehittäminen ja yhteiskunnan vastuu	58
Kysymys 13. Jos saisit päättää.....	59
Kysymys 14. Erävalvonnan visio.....	63
Liite 2: Metsähallituksen kansallispuistojen käyntimäärät 2010–2023.....	64
Liite 3. Eräkäyntipäivät vuosina 2015–2023	64
Liite 4: Metsästäjämäärän kehitys	65
Liite 5: Vapaa-ajankalastajien määrän kehitys	65
Liite 6: Mönkijöiden ja moottorikelkkojen määrän kehitys	66
Liite 7: Eläimiin kohdistuneet rikokset	67
Liite 8. Teemahaastatteluihin tai taustatietojen antamiseen osallistuneet henkilöt:.....	67
Lähteet	68

Tiivistelmä

Erävalvontaa tekevät sekä viranomais- että vapaaehtoistoimijat. Viranomaistoimijoita ovat poliisi, Rajavartiolaitos, Tulli ja Metsähallituksen erätarkastajat. Erätarkastajat valvovat laillisuutta ja luvallisuutta vain valtion mailla. Tämän rinnalla toimii metsästyksen ja kalastuksen valvojien vapaaehtoisuuteen perustuva järjestelmä, jossa pääasiassa valvotaan luvallisuutta ja välitetään tietoa viranomaistoimijoille. Tämän lisäksi maan- ja vedenomistajilla on oikeus valvoa oman alueensa käyttöä.

Lähtökohtaisesti toimijajoukon määrä luo kattavuuden vaikutelman, mutta tosiasiallisesti tämä järjestelmä muodostaa melko hajanaisen kokonaisuuden, jossa kenelläkään alan toimijoista ei ole koordinaatiovelvollisuutta eikä myöskään koordinaatiokyvykkyyttä nykyisellä työ- ja toimivaltajaolla ja resursseilla. Vapaaehtoisvalvonnan suoritteissa on mukana aktiiveina noin 2000 henkilöä, ja heidän valvontapanoksensa muodostaa noin 15 henkilötyövuotta (htv). Viranomaisvalvonnan kokonaispanos on noin 20 henkilötyövuotta. Tähän käytetään julkista rahaa noin 5 miljoonaa euroa vuodessa. Alan toimijoiden rahallinen kokonaisresurssi on kuitenkin yhteensä yli 1,5 miljardia euroa vuodessa.

Vapaaehtoisvalvonta toimii pääasiassa irrallaan viranomaisvalvonnasta. Viranomaisvalvonta suunnittelee omaa toimintaansa PTR-yhteistyön kautta (poliisi, Tulli, Rajavartiolaitos). Viranomaisvalvonnan taustalla ovat sisäministeriö, maa- ja metsätalousministeriö ja valtionvarainministeriö, mutta yhteistä strategiaa erävalvonnalle ei tulohajauksessa ole muodostettu. Ympäristöministeriö ei osallistu erävalvonnan rahoittamiseen eikä tulohajaukseen, mutta ELY-keskusten suojeluviranomaishallinto on riippuvainen luontorikoksien ennaltaehkäisyn valvonnassa ja tutkinnassa PTR-toimijoista.

Alan toimijat kokevat, että luonnon käytön intensiteetti ja suojelun nykyiset vaateet ovat kasvaneet niin, ettei nykyisellä järjestelmällä tai työnjaolla pystytä enää varmistamaan luonnonvarojen kestävää käyttöä. Erävalvonnan suoritteet ja resurssit ovat laskeneet viime vuosina ja valvonnan tarpeen ja laskevan volyymin välinen kuilu vain kasvaa.

Korjausliikettä tarvitaan ja sen keskeisiä keinoja on organisoida toimija, joka ylläpitäisi valtakunnan tason tilannekuvaa ja kykenisi koordinoimaan kokonaisuutta. Se voitaisiin sijoittaa Metsähallitukseen, poliisiin tai erilliseen virastoon. Metsähallituksen nykyisen erävalvontayksikön vahvistaminen olisi kerrannaisvaikutuksiltaan lievin ja lainsäädäntötyöltään helpoin toteuttaa.

PTR-toimintaa ja sen yhteistyötä edelleen tarvitaan ja siinä on edelleen kehittämisen mahdollisuuksia. Alueellista maastoon lähdön kyvykkyyttä tulisi parantaa ja rikostutkintaa vahvistaa. Myös yhteistä hanketoimintaa voidaan kehittää.

Kustannusvaikutuksiltaan pienin mutta toiminnan näkökulmasta vaikuttavin tapa lisätä perusvalvonnan tasoa olisi ammattimaistaa vapaaehtoisten metsästyksen ja kalastuksen valvojien panosta. Ne tulisi luoda tiimeiksi, saada ohjaukseen ja luoda niistä ohjaajan kautta verkosto viranomais-toimijoihin. Vapaaehtoisvalvonnan taustaorganisaatiot, riistanhoitoyhdistykset ja osakaskunnat ovat heterogeeninen toimijajoukko, ja niiden suunnitelmallinen yhdistäminen loisi sekä resursseja että mahdollistaisi uskottavamman ja ammattimaisemman valvontatoiminnan kehittämisen.

Erävalvonta kattaa monipuolisesti luonnonsuojelun ja luonnon käytön valvontaa, mutta käsitteenä erävalvonta mielletään helposti vain metsästyksen valvonnaksi. Luonto- ja erävalvonnan käsitteen käyttöönotto laajentaisi valvonnan kuvaa vastamaan sen todellista tarvetta ja luonnetta. Kysymyksessä on luonto- ja erärikollisuuden ennaltaehkäiseminen luonnonsuojelun ja kestävä käytön turvaamiseksi. Ympäristöministeriön mukaan tulo toiminnan ohjaamiseen ja resursointiin olisi välttämätöntä.

Asiasanat: erävalvonta, luontorikos, erärikos, metsästys, kalastus, suurpedot, susi

Sammandrag

Viltövervakning utförs av både myndigheter och frivilliga aktörer. Myndighetsaktörer inkluderar polisen, gränsbevakningen, Tullen och jakt- och fiskeövervakare från Forststyrelsen. Jakt- och fiskeövervakarna övervakar laglighet och tillståndsenlighet endast på statliga marker. Vid sidan av detta finns ett frivilligbaserat system för jakt- och fiskeövervakning, där fokus främst ligger på att kontrollera tillstånd och vidarebefordra information till myndigheterna. Dessutom har mark- och vattenägare rätt att övervaka användningen av sina områden.

Antalet aktörer skapar intrycket av en bred täckning, men i verkligheten utgör systemet en ganska splittrad helhet där ingen aktör har en samordningsskyldighet eller kapacitet att koordinera verksamheten inom nuvarande arbetsfördelning, befogenheter och resurser. Frivilligövervakningen omfattar cirka 2000 aktiva

personer, vars insatser motsvarar omkring 15 årsverken. Myndighetsövervakningen uppgår totalt till cirka 20 årsverken, och cirka 5 miljoner euro av offentliga medel används årligen för detta ändamål. Samtidigt uppgår de totala ekonomiska resurserna inom branschen till över 1,5 miljarder euro per år.

Frivilligövervakningen fungerar huvudsakligen separat från myndighetsövervakningen.

Myndighetsövervakningen planeras genom PTR-samarbete (polis, tull, gränsbevakning). Bakom myndighetsövervakningen står inrikesministeriet, jord- och skogsbruksministeriet samt finansministeriet, men ingen gemensam strategi för viltövervakning har fastställts i resultatstyrningen. Miljöministeriet deltar varken i finansiering eller styrning av viltövervakningen, men ELY-centralernas naturskyddsmyndigheter är beroende av PTR-aktörerna för förebyggande och utredning av naturbrott.

Branschaktörer anser att den ökade intensiteten i naturanvändningen och de nuvarande kraven på naturskydd har vuxit så mycket att det nuvarande systemet och arbetsfördelningen inte längre kan säkerställa en hållbar användning av naturresurserna. Viltövervakningens insatser och resurser har minskat de senaste åren, och klyftan mellan övervakningsbehovet och den minskande volymen fortsätter att växa.

En reform är nödvändig, och en central lösning är att organisera en aktör som upprätthåller en nationell lägesbild och kan koordinera helheten. Denna aktör skulle kunna placeras inom Forststyrelsen, polisen eller en separat myndighet. Att förstärka Forststyrelsens nuvarande viltövervakningsenhet skulle vara den mest smidiga och lagstiftningsmässigt enklaste lösningen.

PTR-verksamheten och dess samarbete behövs fortfarande och har utvecklingspotential. Den regionala beredskapen för fältinsatser bör förbättras, och brottsutredningar bör stärkas. Även gemensamma projektinitiativ kan utvecklas vidare.

Den mest kostnadseffektiva men ändå mest betydelsefulla åtgärden för att förbättra grundövervakningen skulle vara att professionalisera frivilliga jakt- och fiskeövervakare. De bör organiseras i team, få vägledning och integreras i ett nätverk kopplat till myndighetsaktörer via en koordinator. Bakgrundsorganisationerna för frivilligövervakningen, såsom viltvårdsföreningar och delägarlag, är en heterogen grupp. En systematisk sammanföring av dessa skulle skapa ytterligare resurser och möjliggöra en mer trovärdig och professionell övervakningsverksamhet.

Viltövervakning omfattar både naturskydd och övervakning av naturanvändning, men begreppet associeras ofta enbart med jaktövervakning. Att införa termen natur- och viltövervakning skulle bredda förståelsen av dess omfattning och behov. Syftet är att förebygga natur- och viltbrott för att säkerställa naturskydd och hållbar användning. Miljöministeriets engagemang i styrning och finansiering av verksamheten skulle vara nödvändigt.

Nyckelord: viltövervakning, naturbrott, jaktbrott, fiskebrott, jakt, fiske, stora rovdjur, varg.

Abstract

Wilderness surveillance (supervision) is carried out by both authorities and volunteers. The authorities include the police, the Border Guard, Customs, and game and fisheries wardens (also known as wilderness inspectors) from Metsähallitus. Wardens oversee legality and permit compliance only on state-owned lands. Alongside this, there is a volunteer-based system for monitoring hunting and fishing,

primarily ensuring permit compliance and relaying information to the authorities. Additionally, land and waterowners have the right to monitor the use of their areas.

While the number of entities involved creates an impression of broad coverage, in reality, the system is quite fragmented. No actor in the sector has a coordination obligation or the capacity to coordinate under the current division of labor, authority structures, and available resources. Volunteer surveillance involves around 2,000 active participants, contributing approximately 15 full-time equivalent (FTE) work years. The total effort of official surveillance amounts to about 20 FTE work years, with around 5 million euros of public funds allocated annually. However, the total financial resources in the sector exceed 1.5 billion euros per year.

Volunteer-based monitoring mostly operates independently of official surveillance. Official surveillance is planned through PTR cooperation (Police, Customs, Border Guard). Oversight bodies include the Ministry of the Interior, the Ministry of Agriculture and Forestry, and the Ministry of Finance, but no unified national strategy for wilderness surveillance has been established. The Ministry of the Environment does not fund or guide wilderness surveillance but relies on PTR entities for the prevention and investigation of environmental crimes through ELY Center conservation authorities.

Sector stakeholders feel that the increasing intensity of nature usage and current conservation demands have outpaced the existing system's ability to ensure the sustainable use of natural resources. Wilderness surveillance efforts and resources have declined in recent years, widening the gap between enforcement needs and declining capacity.

A correction is necessary, and the key solution is to organize an entity capable of maintaining a national-level situational overview and coordinating activities. This could be placed within Metsähallitus, the police, or an independent agency. Strengthening Metsähallitus' current wilderness surveillance unit would be the least disruptive and the easiest to implement legislatively.

PTR operations and cooperation remain essential and offer room for further development. Regional readiness for field operations should be improved, and criminal investigations strengthened. Collaborative project initiatives can also be enhanced.

The most cost-effective but impactful way to improve basic surveillance would be to professionalize volunteer hunting and fishing inspectors. They should be organized into teams, guided, and integrated into a network connected to official authorities through coordinators. The background organizations for volunteer surveillance, including game management associations and landowner cooperatives, are a diverse group. Systematically combining them would create additional resources and allow for a more credible and professional surveillance system.

Wilderness surveillance encompasses both nature conservation and the oversight of land use, but the term is often associated only with hunting regulation. Expanding the terminology to "nature and wilderness surveillance" would better reflect its true scope and necessity. The goal is to prevent environmental and wilderness-related crimes to safeguard conservation and sustainable use. The Ministry of the Environment's involvement in directing and funding these efforts would be essential.

Keywords: wilderness surveillance, supervision, environmental crime, hunting, fishing, large predators, wolf

1 Johdanto

Tämä raportti perustuu selvitysmies Jukka Bisin toteuttamaan selvitystyöhön erävalvonnan nykytilasta ja kehittämistarpeista. Johtopäätökset perustuvat taustahaastatteluihin ja selvitysmiehen omiin näkemyksiin. Selvityksen on tilannut Itä-Suomen poliisilaitos ja sen rahoitukseen on osallistunut SusiLIFE-hanke. Tilaaja tai hankkeeseen osallistuneet muut organisaatiot eivät ole vaikuttaneet selvityksen tuloksiin.

1.1 Selvityksen tausta ja tarkoitus

Tämän raportin tavoitteena on luoda käsitys siitä, mikä on suomalaisen erävalvonnan tila ja millainen on valvontaviranomaisten ja vapaaehtoisvalvontatahojen oma tilannekuva ja näkymä kehittämistarpeista. Sen pohjalta raportin lopuksi tuotetaan ehdotukset, miten erävalvontaa voitaisiin kehittää ja sen vaikuttavuutta lisätä.

Selvityksen tarpeelle on useita perusteita. Heräte tälle selvitykselle tuli SusiLIFE-hankkeesta. Hanke päättyi syksyllä 2025, mutta hankkeeseen kuulunut erävalvonta päättyi jo vuoden 2024 lopussa. Valvonnasta raportoitiin ja sitä arvioitiin vuoden 2025 aikana. Hankkeen tehtävänä on ollut välittää tietoa sudesta ja sen käyttäytymisestä, edistää paikallistason vuorovaikutusta ja tuoda työkaluja susien aiheuttamien haittojen ja vahinkojen ennaltaehkäisyyn. Hankkeen ydintä on ollut alan toimijoiden yhteistyö: yhdessä enemmän vaikuttavuutta. Kun hanke on päättymässä, on luonnollista miettiä, miten yhteistyötä jatketaan.

Toinen merkittävä selvitystarpeen taustatekijä on ollut suurpetojen metsästyksessä tapahtunut merkittävä muutos. Luontojärjestöjen tekemät valitukset ja kantelut Suomen riistakeskuksen lupapäätöksistä hallinto-oikeuksiin ovat johtaneet siihen, että korkein hallinto-oikeus on peruuttanut lukuisia riistakeskuksen myöntämiä suurpetojen kannanhoidollisia ja myös vahinkoperusteisia lupia. Tällä nähdään olevan laaja-alaisia vaikutuksia, mikä lisää niin valvonnan kuin suurpetokantojen seurannan tarpeita. Mutta se on lisännyt myös hallinnon työtä, erityisesti poliisin työtä. Suurpetokantojen kasvu ja kannanhoidon hallinnollinen kriisi ovat syventäneet suurpetokonfliktin jakolinjoja. Tällä on ja tulee olemaan jatkossakin välillisiä vaikutuksia erävalvontaan, sen tarpeeseen ja kohdentamiseen.

Mediassa on ollut vahvasti esillä Pohjois-Savon ns. Savukukko-tutkinta. Kyseessä lienee Suomen historian suurin luonnonvaraiseen, rauhoitettuun eläinlajistoon kohdistunut, vuosien ajan kestänyt salatappaminen, johon on osallistunut kymmeniä metsästäjiä. Julkisuudessa esiintyneet tiedot tekijöistä, heidän motiiveistaan ja tekojen suunnitelmallisuudesta ovat olleet häkellyttävää luettavaa. Se on johtanut jo yhteiskunnalliseen keskusteluun, miten tällaista voi ylipäätään tapahtua ja onko tämä oire jostain laajemmasta ilmiöstä. Tapaus itsessään luo vahvan perusteen luodata valvonnan yhteistä tilannekuvaa.

Metsähallituksen erävalvontayksikkö vastaa valtion maiden luvallisuuden ja laillisuuden valvonnasta. Sen 11 vakituisen erätarkastajan ryhmä muodostaa yhteiskuntamme suurimman budjettirahoitteen panostuksen valvontaan. Toiminnan vaikuttavuutta on pyritty lisäämään muun muassa toimivallan lainsäädäntöuudistuksella. Eduskunnan tuore ratkaisu syksyltä 2024 tuotti kuitenkin joiltain osin pettymyksen valvontaviranomaisille. Haasteeksi jää edelleen, kuinka yksityismaiden valvontaa voidaan tehostaa, kun toimijoiden resurssit ovat niukkenevat ja poliittista tahtoa erätarkastajien toimivallan kehittämiseen ei löydy. Toimivallan muutoksella haluttiin lähinnä parantaa valvonnan vaikuttavuutta niillä alueilla, missä maanomistusolot ovat pirstaleiset.

Koronapandemian yksi näkyvä vaikutus oli suomalaisten lisääntynyt luonnossa liikkuminen vapaa-ajalla. Retkeily ja eränkäynti lisääntyivät merkittävästi. Monet suojelualueet ruuhkautuivat pandemian aikana, ja vielä jälkeensä käyntitaso on säilynyt korkealla. Puhutaan merkittävistä kävijämääristä, suorastaan ihmisvirroista luontopoluilla (kansallispuistokäyntejä vuonna 2023 noin 3,6 miljoonaa, vuonna 2020 noin 2

miljoonaa, liite 2). Myös metsästys- ja kalastuslupien kysyntä on lisääntynyt valtion mailla. Se näkyy kasvaneessa lupakysynnässä (vuonna 2023 noin 580 000 eräpäivää, vuonna 2016 noin 400 000 eräpäivää, liite 3). Metsästäjien ja kalastajien määrät ovat olleet viime vuosina varsin vakiintuneita (liitteet 4 ja 5).

Myös koneellinen luonnossa liikkuminen on kasvanut merkittävästi (liite 6). Moottorikelkkojen määrä on lähes kaksinkertaistunut vuodesta 2000 (n. 100 000 kpl) vuoteen 2023 (n. 180 000 kpl). Samoin mönkijöiden määrä on lähes kaksinkertaistunut vuodesta 2016 (n. 5500 kpl) vuoteen 2023 (n. 9500 kpl). Lapin nopeasti kehittyvä ja laajeneva matkailubusiness ruokkii koneellista maastossa liikkumista, ja samalla luontoon liittyvät muut kasvavat oheispalvelut aiheuttavat monenlaisia lieveilmiöitä.

Myös vaelluskalojen tila on varsin huolestuttava ja sen syitä tutkitaan. Uusia kalastusrajoituksia on luotu turvamaan kalalajien säilyminen. Esimerkiksi Tenon ja sen sivujokien ja Tornionjoen vesistöalueen ekologinen tila on huolestuttava. Lohen ja taimenen kalastus on haluttua ja suosittua, mutta sen mahdollisuudet supistuvat rajoitusten myötä. Myös ankerias on jouduttu rauhoittamaan lähes kokonaan. Vaelluskaloille on määritelty lajikohtaisia euromääräisiä suojeluarvot, jotta valvonnalla ja sanktioilla olisi ennaltaehkäisevää vaikuttavuutta. Kalastuksen rajoittaminen edellyttää valvonnalle lisääntyvää tarvetta. Valvonta on keskeinen keino varmistaa, että rajoituksia noudatetaan.

1.2 Selvityksen toteutustapa

Tämän selvitystyön lähtökohtana on valvontaviranomaisten ja valvontaa tukevien toimijoiden tuottama tieto ja asiantuntijakäsitys erävalvonnan kokonaistilanteesta. Työstä on rajattu pois muut sidosryhmät odotuksineen. Luonnon käytön sektorilla on paljon sekä elinkeinoihin kytkeytyviä järjestöjä että harrastuksiin tai luonnonsuojeluun kytkeytyviä kansalaisjärjestöjä, joilla olisi näkemyksiä valvonnan tarpeesta, sen suuntaamisesta ja esimerkiksi resursoinnin tarpeesta, mutta sen mukaan otto olisi laajentanut työtä merkittävästi. Hankkeen aikataulu ei mahdollistanut tätä ratkaisua, vaikka se olisi mielenkiintoinen ollutkin.

Aineisto on kerätty henkilö- ja ryhmähaastatteluilla. Haastateltavat saivat etukäteen kysymykset, minkä jälkeen haastattelu toteutettiin pääasiassa Teams-sovelluksen kautta. Osa haastatteluista tehtiin myös kasvokkain. Haastattelut kirjoitettiin talteen, ja niiden sisältämät näkemykset ja näkökulmat yhdistettiin toimijaryhmittäin. Tämän lisäksi kerättiin tilastotietoa ja erilaisia valvonnan tunnuslukuja, jotka kuvaavat muun muassa valvonnan suoritteita ja siihen käytettäviä resursseja. Myös taustatietoja on kerätty asiantuntijahaastatteluilla. Haastatteluihin ja taustatietojen antamiseen osallistui 47 ihmistä useasta eri organisaatiosta (liite 8).

Haastelujen purku tuotti noin 80 sivua tekstiä. Ne tiivistettiin teemoittain ja vastaajia ryhmitellen kokonaisuuksiksi. Aineiston yhteenvetokooste on raportin liitteenä. Aineistoa hyödynnettiin yhteenveto-, johtopäätös- ja kehittämis ehdotukset-osioissa. Niissä on yhdistetty haastatteluaineiston anti, johdannon taustamateriaali ja taustatieto haastattelut. Niiden pohjalta on tehty kehittämis ehdotukset. Kyseessä on niin sanottu selvitystehtävä, jossa on sovellettu tutkimuksen menetelmiä. Kehittämis ehdotuksissa ja niiden perusteluissa on mukana myös tekijän kokemusperäistä arviointia.

1.3 Erärikollisuuden tausta ja sen luonne

Eränkäynnillä on pitkä historia, ja sen juuret kytkeytyvät ihmisen evoluutioon. Siihen liittyy kamppailua ja kilpailua elannosta ja luonnonvaroista, mikä jatkuu edelleen. Suomen asuttaminen viimeisen jääkauden jälkeen on tapahtunut metsästyksen ja kalastuksen avulla. Riista- ja kalavarat tarjosivat ravintoa ja niistä saadut hyödykkeet tarvittavia vaihdon välineitä, eli niistä tuli myös kauppatavaraa. Erämaista tuli ensin perheiden, sitten sukukuntien ja lopulta kylien nautinta-alueita, joita merkittiin ja puolustettiin muita vastaan. Rajankäyntikiistat ja nautinta-alueisiin kohdistuvat anastukset ovat olleet osa selviytymistä ja ilmentäneet myös yhteiskunnan kehittymistä. (Kemppinen 1979, Ilvesviita 2005.)

Eränkäynnin järjestäytyminen tapahtui Suomessa vasta 1800-luvun puolivälissä Euroopasta saatujen esimerkkien ohjaamana. Riista alettiin nähdä merkittävänä luonnonvarana, ja se haluttiin valtiollisen ohjauksen piiriin. Metsästys organisoitui Suomen Metsästysyhdistykseksi vuonna 1865. Yhdistys nimitti asiamiehiä ja riistanvartioita, joiden tehtävä oli valistaa ja opastaa kansalaisia hoitamaan hyötyriistaa ja poistamaan petoeläimiä. Valtion maille metsänvartijatilat perustettiin jo hiukan aiemmin vuonna 1859. Metsänvartijoiden tehtävänä oli suojella valtion omistamia alueita luvattomalta metsänkaadolta, puuvarkauksilta ja salametsästykseltä. Noilla päätöksillä luotiin juuret suomalaisen riistahallinnon ja erävalvonnan kehittymiselle. (Dahlström 1981, Ilvesviita 2005.)

Metsänvartijatoiminta kehittyi metsienhoidon suuntaan 1900-luvun alussa, ja metsästyksen valvontaa ohjattiin 1934 omalla asetuksella. Valtion maiden nykyisen kaltainen erävalvontajärjestelmä luotiin kuitenkin vasta 1960-luvulla, mutta lailla säädettyjä toimivaltuuksia ei silloin ollut, vaan ne perustuivat ensin lääninhallituksen ja sitten sisäasianministeriön antamiin määräaikaisiin, erityisiin poliisivaltuuksiin. Mutta näiden kautta saadut erävalvojien, nykyisten erätarkastajien, toimivaltuudet olivat itseasiassa nykyistä laajemmat. (Parpola & Åberg 2009.)

Salakaadot ja salametsästyksen puuttuminen kuuluivat myös poliisin työhön aina poliisitoiminnan perustamisesta lähtien. Salapyyntiin on kuitenkin suhtauduttu aikanaan ymmärtäväisesti, koska syrjäseutujen elämä on ollut historian saatossa kovaa ja lapsikuolleisuus suurta. Luonto ja sen lajisto ovat tarjonneet tärkeän ravinnon lähteen.

Liikkuvan poliisin malli luotiin 1930-luvulla, ja eräpoliisitoiminta oli osa liikkuvan poliisin työsuoritteita. Se kuitenkin lakkautettiin vuonna 2012 osana poliisin organisaatiouudistusta, ja toiminnot siirrettiin osaksi poliisilaitoksia ja alueellisen johdon alle.

Nykyisen erä- ja luontorikollisuuden yleinen luonnehdinta on haastavaa, koska luonnon käyttöön ja suojeluun liittyvä lainsäädäntö on erittäin monimutkainen ja jatkuvasti kehittyvä kokonaisuus. Se on myös ylikansallisessa ohjauksessa. Myös nykyinen yhteiskunta on nopeassa muutoksessa, ja muutokset heijastuvat luonnon käyttöön ja ihmisten toimintaan.

Suuria muutostrendejä ovat muun muassa ilmastonmuutos, luontokato, väestön keskittyminen kasvukeskuksiin ja kehittyvä EU-sääntely. Haja-asutusalueet tyhjenevät ja sinne jäänyt väestö ikääntyy ja palvelut heikkenevät. Toimeentulomahdollisuudet maan eri osissa eriarvoistuvat. Vahva vastakkainasettelu on yleistynyt ja tullut vahvasti myös poliittisen päätöksentekoon ja järjestötoimintaan. Sosiaalinen media voimaannuttaa ilmiöitä ja mahdollistaa erilaisten alakulttuurien syntyminen, myös laittomuuksiin liittyvien alakulttuurien. (mm. Koskela et al. 2023.)

Edellä mainitut muutokset heijastuvat erä- ja luontorikollisuuden kehitymisessä. Tietämättömyys, huolimattomuus, innostus ja vietti voivat johtaa rikkomuksiin. Nälkä ei enää aja lainrikkomuksiin, vaan sen tilalle on tullut esimerkiksi jännityksen hakeminen. Laittomuuksiin johtaa kuitenkin myös suunnitelmallisuus, jota voidaan selittää esimerkiksi tyytymättömyydellä poliittiseen päätöksentekoon tai viranomaistoimintaan.

Näistä aineksista syntyy piilorikollisuutta, johon on vaikea päästä kiinni. ”Tilaisuus tekee varkaan” -ajattelu selittää osan laittomuuksista. Ihmiset voivat kokea, ettei kiinnijäämisriskiä ole. Luonnossa liikkujia on valtavasti valvontaan nähden: ainakin kaksi miljoonaa kansalaista retkeilee luonnossa, metsästää tai kalastaa. Lisäksi on elinkeinoja, jotka kytkeytyvät vahvasti luontoon. Ammattimainen kalastus, luonto- ja erämatkailu sekä porotalous ovat esimerkkejä elinkeinoista, joiden tuotto lepää luonnon käytössä ja joita pyritään säätelemään lainsäädännöllä. Valvonnan näkökulmasta tällaiset toimialat ovat seurattavia kohteita, joiden yhteydessä tulee varmistaa luonnon kestävä käyttö ja joita tulee ohjata kohti kestäviä toimintamalleja.

Kaikessa luonnon käytössä on riski haitalle ja vahingolle, tahattomalle ja tahalliselle – ja siksi tarvitaan viranomaisia, jotka valvovat, ja kansalaisia, jotka ilmoittavat havainnoistaan, mitä luonnossa tapahtuu. Harrastajien ja luonnossa liikkujien omaoivalvonta on tärkeää ja parhaimmillaan arvokas apu viranomaisille.

2 Eräoalvonnan toimijat, juridiset kehykset ja lainsäädäntö

Eräoalvontaa tekevät, kuten edellä mainittiin, viranomaiset ja vapaaehtoiset valvojat. Tässä luvussa tarkastellaan niiden lainsäädännöllistä taustaa.

2.1 Eräoalvonnan juridinen lähtökohta

Tehokas eräoalvonta edellyttää yleensä puuttumista ihmisten perusoikeuksiin ja säädettyä valvontatoimivaltaa. Oikeusvaltioperiaatteeeseen kuuluu lakisidonnaisuuden vaatimus. Julkisen vallan käytön on perustuttava lakiin (Suomen perustuslaki 2 § 3 mom.). Myös valtionhallinnon toimielinten perusteista on säädettyä lailla, jos niiden tehtäviin kuuluu julkisen vallan käyttöä (PL 119 §).

Hallintotehtävien antamisesta muulle kuin viranomaiselle säädetään Suomen perustuslain 124 §:ssä. Sen mukaan julkinen hallintotehtävä voidaan antaa muulle kuin viranomaiselle vain lailla tai lain nojalla, jos se on tarpeen, jotta tehtävä voidaan hoitaa tarkoituksenmukaisesti, eikä se vaaranna perusoikeuksia, oikeusturvaa tai muita hyvän hallinnon vaatimuksia. Merkittävää julkisen vallan käyttöä sisältäviä tehtäviä voidaan kuitenkin antaa vain viranomaiselle.

Eräoalvonnan tarvetta ja oikeutusta tarkasteltaessa on mentävä perustuslain ympäristövastuupykälään. Perustuslain 22 §:n mukaan julkisen vallan on turvattava perusoikeuksien toteutuminen. Julkisella vallalla tarkoitetaan joko toimivaltaa, jossa yksipuolisesti voidaan päättää yksityisen oikeusasemaan vaikuttavista toimista, tai hallintotehtäviä hoitavia toimielimiä.

Eräoalvontaa toteutetaan julkisen vallan käyttöä viranomaisissa viranomaistehtävinä, mutta myös muille kuin viranomaisille annettuina julkisen vallan käyttöä sisältävinä, pääosin vapaaehtoisrakenteisiin pohjautuvina tehtävinä.

Perustuslain ympäristövastuupykälä toteutuu Suomessa kutakin eräkäynnin muotoa säätelevässä laissa (esimerkiksi maastoliikennelaki, metsästyslaki ja kalastuslaki), EU-direktiivien avulla (esimerkiksi ympäristövastuudirektiivi 2004/35/EY) ja kansainvälisin sopimuksin. Valvonnan järjestämisvastuuta kohdennetaan määräämällä tehtäviä eri viranomaisille kutakin viranomaistoimintaa sääntelevällä erityislailla.

2.2 Eräoalvontaviranomaiset

Eräoalvontaviranomaisia ovat PTR-viranomaiset ja Metsähallituksen erätarkastajat.

2.2.1 Poliisi

Poliisihallitus on sisäministeriön alainen keskushallintoviranomainen, joka muiden kuin suojelupoliisin osalta toimii poliisin yliohtona.

Poliisin hallinnosta annetun lain (110/1992) 6 §:n mukaan poliisilaitos vastaa poliisin tehtäviin liittyvien kansalaisten palvelujen tasapuolisesta saatavuudesta ja laadusta toimialueellaan. Paikallispoliisin tehtävänä on erityisesti eräoalvontaan liittyen toimia rikollisuuden ennalta estämiseksi sekä suorittaa muut poliisille säädettyt tehtävät.

Poliisilain (872/2011) 1 §:n mukaan poliisin tehtävänä on oikeus- ja yhteiskuntajärjestyksen turvaaminen, kansallisen turvallisuuden suojaaminen, yleisen järjestyksen ja turvallisuuden ylläpitäminen sekä rikosten ennalta estäminen, paljastaminen, selvittäminen ja syyteharkintaan saattaminen.

Poliisivaltuudet on poliisimiehellä tehtävää suorittaessaan koko maassa (laki poliisin hallinnosta 15 § 497/2009).

Valtioneuvoston asetus poliisista (1080/2013) määrittelee toiminnalliset johtosuhteet. Paikallispoliisin tilanne- tai johtokeskuksessa on päällystöön kuuluva yleisjohtaja, joka vastaa operatiivisen kenttätöiminnan johtamisesta. Erävalvontaan kuuluvia perusvalvonnan valvontatehtäviä on poliisilaitoksissa sekä valvonta- ja hälytyssektoreilla että liikennepoliisisektoreilla (tai yksiköillä).

Poliisilaitoksilla on nimettyjä metsästyksen ja kalastukseen erikoistuneita poliisiasiantuntijoita, jotka työkokemuksensa, harrastuneisuutensa tai molempien perusteella ovat perehtyneet erävalvontaan. Eräyhdyshenkilöillä on tietynlaiset alueelliset virkasähköpostit (esimerkiksi erayhdyshenkilot.hame@poliisi.fi), joita kansalaiset voivat käyttää kysyäkseen neuvoa tai opastusta eränkännyntiin liittyvistä asioista. Eräyhdyshenkilöt ovat usein samoja henkilöitä kuin käytännön erävalvontaan osallistuvat henkilöt. (Poliisi.fi 2024.)

2.2.2 Rajavartiolaitos

Rajavartiolaitoksen tehtävistä säädetään rajavartiolaitain (578/2005) 3 §:ssä (749/2014). Kolmannen pykälän kolmannen momentin mukaan Rajavartiolaitos suorittaa erikseen säädettyjä valvontatehtäviä sekä toimenpiteitä rikosten ennalta estämiseksi, paljastamiseksi, selvittämiseksi ja syyteharkintaan saattamiseksi yhteistyössä muiden viranomaisten kanssa.

Rajavartiolaitoksen alueellisesta toimivallasta säädetään rajavartiolaitain 4 §:ssä (425/2017). Rajavartiolaitos toimii siellä, missä se on rajajärjestyksen tai rajaturvallisuuden ylläpitämiseksi, rajavalvonnan suorittamiseksi taikka rajavartiolaitokselle säädettyjen sotilaallisen maanpuolustuksen tehtävien suorittamiseksi perusteltua, sekä merialueella ja Suomen talousvyöhykkeestä annetussa laissa (1058/2004) tarkoitetulla talousvyöhykkeellä. Muualla rajavartiolaitos toimii vain, jos se on tarpeen sen lakisääteisen tehtävän loppuun saattamiseksi, virka-avun antamiseksi taikka tuen antamiseksi toiselle suomalaiselle viranomaiselle.

Rajavartiolaitos kykenee erävalvonnan saralla itsenäiseen toimimaan itsenäisesti lähinnä siellä, missä liikkuminen on rajavalvonnan suorittamiseksi perusteltua.

2.2.3 Tulli

Tullin tehtävät määritellään tullilaissa 304/2016. Kalastukseen Tullilla on toimivalta valtakunnan rajalla olevissa vesissä, Suomen aluevesillä ja talousvyöhykkeellä.

Luonnonsuojelulain mukaan Tullille kuuluu luonnonsuojelulain ja CITES-asetuksen valvonta tuonnin, viennin, jälleenviennin ja kauttakuljetusten osalta (CITES = Convention on International Trade in Endangered Species of Wild Fauna and Flora eli uhanalaisten lajien kansainvälistä kauppaa koskeva yleissopimus). Tullilla on avainrooli CITES-sopimuksen valvonnassa.

Tulli on mukana PTR-lain (Poliisi, Tulli, Rajavartiolaitos) mukaisissa yhteistyöelimissä, mutta sen rooli erävalvonnan perustyössä on jäänyt toistaiseksi vähäiseksi. Tulli toimii valtionvarainministeriön tulohajauksessa.

2.2.4 Metsähallituksen erätarkastajat

Metsähallitukselle ja sen palveluksessa oleville erätarkastajille on laissa säädetty erävalvontatehtävä. Metsähallituslain (234/2016) 5 §:n 1 momentin 6. kohdassa se määrätään Metsähallituksen julkiseksi hallintotehtäväksi.

Valtion maiden valvonnasta säädetään Metsähallituksen erävalvonnasta annetussa laissa (1157/2005). Erävalvontalain 1 §:n mukaan erävalvonnan tarkoituksena on edistää ja valvoa Metsähallituksen hallinnassa olevien valtion alueiden käytön lainmukaisuutta sekä ennalta ehkäistä ja erävalvontaan kuuluvassa laajuudessa selvittää siihen liittyviä rikoksia. Valtion hallinnassa olevien valtion käytön lainmukaisuutta valvoo Metsähallituksessa 11 erätarkastajaa. Erävalvontapäällikkö johtaa erävalvontatiimiä erätalousjohtajan johtamalla Metsähallituksen Eräpalvelut-nimisellä vastuualueella.

Erävalvontalaki sitoo erätarkastajan toimivallan asiallisesti erävalvonnan määrittelyyn. Erävalvonnalla tarkoitetaan erävalvontalaissa metsästyksen, kalastuksen, luonnonsuojelun, luonnonvaraisten eläinten

kohtelun, avotulenteon, roskaamisen, maastoliikenteen, yleisen edun suojelemista koskevien vesiliikennesääntelyn, ampuma-aselain noudattamisen, kalastuksen ja muun elinkeinon sekä luonnon yleisen virkistyskäytön haittojen valvontaa. Lisäksi erätarkastajien tehtäväksi määrätään lailla Metsähallituksen hallinnassa olevien valtion alueiden ja muun omaisuuden vartiointi.

Erävalvontalaissa ei säädetä soveltamisalaa. Erätarkastajan toimivaltaa ei kuitenkaan ole ulotettu lain tarkoitukseen perustuen valtion maita ja vesiä ulommaksi muutoin kuin 11 §:ssä luetelluissa erityistapauksissa.

Aiemmin – vuoteen 2005 saakka – erätarkastajalla oli alueellaan poliisivaltuudet. Erävalvontalain säätämisen myötä erätarkastajan toimivalta tosiasiallisesti rajoittui valtion maihin ja rooli erävalvonnan valtion valvontaviranomaisena kaventui alueellisesti merkittävästi. Metsästysasetuksessa (290/1962) säädettiin, että *”poliisin sekä metsähallinnon viran ja toimen haltijain tulee valvoa, että metsästystä koskevia säännöksiä noudatetaan, sekä ottaa talteen mikä metsästyslain mukaan on valtiolle menetetty”*. Alueellista rajoitusta toimivallan käytöstä metsästyksen valvonnassa ei siten ollut. Tämän jälkeen erätarkastajan toimivalta annettiin joko sisäministeriön tai lääninhallitusten poliisiosastojen myöntäminä erityisinä poliisivaltuuksina aina erävalvontalain säätämiseen saakka (tuli voimaan 1.1.2006).

Erätarkastajien työn luonne Pohjois-Suomessa ja Etelä-Suomessa on ajankäytöllisesti erilaista. Tämän ymmärtää parhaiten vertaamalla valtion maa- ja vesiomaisuutta kartalla erätarkastajien toimialueisiin. Pohjoisessa valtio omistaa paljon yhtenäisiä maa-alueita, ja erätarkastaja voi pääsääntöisesti toimia tarkoituksenmukaisesti. Pohjois-Pohjanmaan maakunnasta eteläiseen Suomeen saakka valtion maiden osuus kaikesta maapinta-alasta on kuitenkin vähäistä, ja valtaosa erätarkastajien työajasta menee valvonta-alueelta toiselle siirtymisiin.

2.2.5 Laki poliisin, Tullin ja Rajavartiolaitoksen yhteistoiminnasta (687/2009)

1.1.2010 voimaan tulleen PTR-lain tarkoituksena on edistää poliisin, Tullin ja Rajavartiolaitoksen yhteistoimintaa. PTR-lailla yhteistoiminnan käsitteen alle katsotaan rikostorjunta, valvontatoiminta ja kansainvälinen yhteistyö. (PTR-laki 2009.)

Valtioneuvoston asetus poliisin, Tullin ja Rajavartiolaitoksen yhteistoiminnasta annetun valtioneuvoston asetuksen muuttamisesta 161/2023 määrittelee valtakunnallisen PTR-johtoryhmän, johon kuuluvat poliisiylijohtaja, Tullin pääjohtaja, Rajavartiolaitoksen päällikkö ja suojelupoliisin päällikkö sekä heidän määräämänsä muut jäsenet. Johtoryhmä kokoontuu tarvittaessa, kuitenkin vähintään kaksi kertaa vuodessa. (PTR-asetus 2023.)

PTR-alueilla on alueelliset yhteistoimintaryhmät, joissa PTR-yhteistoimintaa toteutetaan, kehitetään ja seurataan.

Erävalvontaa koordinoidaan lisäksi erävalvonnan koordinaatioryhmässä, jossa on Poliisihallituksen, Metsähallituksen erävalvonnan, Rajavartiolaitoksen ja Tullin edustus. Käytännössä kokouksissa on sovittu PoHan poliisilaitoksille määrittämien valtakunnallisten teemavalvontojen ajankohdat. Muu yhteistoiminnan käytännön suunnittelu on tapahtunut PTR-rakenteissa.

2.3 Viranomaisvalvontaa tukeva vapaaehtoisvalvonta

Kalastuksen- ja metsästyksen vapaaehtoisvalvonnassa on yhtäläisyyksiä ja eroavaisuuksia.

2.3.1 Kalastuksenvälvojat

Kalastuksenvälvontaa tekevät myös vapaaehtoiset kalastuksenvälvojat. Heidät kouluttaa Kalatalouden Keskusliitto, ja kurssin suorittanut voi suorittaa tentin, jollaista järjestävät ELY-keskukset. ELY-keskus myös kirjoittaa tentin suorittaneelle ja kalastuksenvälvontaan hyväksytylle henkilölle valvontakortin. Hyväksytyn henkilön tulee olla hyvämainen ja tehtävään soveltuva. Kalastuksenvälvontatehtävässä hän käyttää julkista valtaa. (Kalatalouden Keskusliitto 2023.)

Kurssin suorittanut voi hakea valtuutusta valvontaan kalatalousalueelta, osakaskunnalta tai veden omistajalta. Suomessa on 118 kalatalousaluetta ja yli 20 000 osakaskuntaa. Kalatalousalueen yhtenä

lakisääteisenä tehtävänä on valvonnan järjestäminen. Suomessa oli vuoden 2023 alussa 2324 valvojakurssin suorittanut henkilö, joista 1043 oli saanut valtuutuksen kalastuksenvallontaan. Heidän oikeutensa valvonnan suorittamiseen ja menettelyihin valvontatilanteessa on määritelty kalastuslaissa. (Kalatalouden Keskusliitto 2023.)

Kalastuksenvallvojaksi voidaan hyväksyä oikeustoimikelpoinen, rehellinen, luotettava ja ominaisuuksiltaan tehtävään sopivan henkilö, joka on suorittanut kalastuksenvallvojan kokeen (kalastuslaki, 103 §). Miten rehellisyys ja luotettavuusarvio käytännössä toteutetaan, ei ole yleisesti tiedossa. Jos verrataan hyväksymisprosessia esimerkiksi poliisin myöntämiin järjestyksenvallvojaksi, turvasuojaajaksi tai vartijaksi hyväksymiseen, ELY-keskuksilla ei ole pääsyä rehellisyyden ja luotettavuuden vaarantamista koskevaan tietoon.

ELY-keskus voi peruuttaa hyväksymisen, jos kalastuksenvallvoja ei täytä säädettyjä kelpoisuusehtoja. Miten sopivuutta arvioidaan ja mihin tosiseikkoihin mahdollinen hyväksymisen peruuttaminen perustuu, ei ole tiedossa. Esimerkiksi vireille tulleista rikosasioista ei mene tietoa ELY-keskuksille, vaikka kalastuksenvallvojan hyväksyntä olisi voimassa.

Toiminta on vapaaehtoisluonteista ja se tapahtuu pääosin korvauksetta tai kulukorvauksilla.

2.3.2 Metsästyksenvallvojat

Suomessa on 279 riistanhoitoyhdistystä (tieto vuodelta 2024), jotka muodostavat riistahallinnon niin sanotun ruohonjuuritason (Riista.fi 2024). Niille on säädetty riistatalouden ja metsästäjien vapaaehtoistoiminnan edistämisen lisäksi julkisia hallintotehtäviä, joista yksi on ”metsästyslain noudattamisesta vastaavien viranomaisten avustaminen metsästyksen valvonnassa” (riistahallintolaki 158/2011, 14 §, 1. momentti, kohta 3).

Riistanhoitoyhdistyksen hallitus nimeää metsästyksenvallvontaan oikeutetut toimialueelleen ja ohjaa ja valvoo valvonnan suorittamista. (VN:n asetus riistahallinnosta 171/2011, 10 §, 1. momentin kohdat 6 ja 7). Toiminnanohjaajan tehtävä on metsästyksenvallvonnan järjestämiseen liittyen huolehtia siitä, että riistanhoitoyhdistykselle kuuluvat asiat tulevat käsitellyksi.

Vuonna 2020 Suomessa oli nimettyjä metsästyksenvallvoja 2174. Vallvojaksi pääseminen edellyttää koulutuksen suorittamista ja 18 vuoden ikää, minkä lisäksi henkilön on oltava täysivaltainen ja rehelliseksi ja luotettavaksi tunnettu ja henkilökohtaisilta ominaisuuksiltaan tehtävään sopiva. Riistanhoitoyhdistyksillä ei kuitenkaan ole pääsyä rehellisyyden ja luotettavuuden vaarantamista koskevaan tietoon. Vallvontatehtävä on vapaaehtoisuuteen perustuva ja tapahtuu pääosin korvauksetta tai kulukorvauksilla.

Suomen riistakeskuksen julkiset hallintotehtävät voi ohjeistaa riistanhoitoyhdistyksien suorittamaa vallvontaa. Riistanhoitoyhdistykset voivat vaikuttaa vallvontasuoritteilla saamaansa avustuksen suuruuteen. Aktiivisuus palkitaan suuremmalla määrärahalla, mutta vaikutus on maltillinen. Rahoitus tulee riistanhoitomaksuvaroista, ja se koostuu jokaisen metsästäjän maksamasta vuosittaisesta metsästyskortista eli riistanhoitomaksusta. Rahoituksen yksi ongelma on se, että mitä aktiivisemmin ja enemmän riistanhoitoyhdistykset tekevät vallvontaa sitä vähemmän jää jaettavaa, koska jakokohteiden määrä kasvaa.

Riistahallintolain ja metsästyslain kirjauksissa on tulkittavissa hienoinen ristiriita. Metsästyslaissa ohjeistetaan valvomaan metsästystä, riistahallintolaissa avustamaan vallvontaviranomaisia.

Metsästyslaki 88 §

Poliisin, rajavartiolaitoksen ja tulliviranomaisten sekä riistahallintolaissa tarkoitettujen metsästyksenvallvojen tulee toimialueellaan valvoa, että metsästystä koskevia säännöksiä ja määräyksiä noudatetaan. ([18.2.2011/159](#))

Riistahallintolaki 14 §

Riistanhoitoyhdistyksen julkiset hallintotehtävät ovat:

3) metsästyslain noudattamisen valvonnasta vastaavien viranomaisten avustaminen metsästyksen valvonnassa.

Metsästyksenvalvojan tulee siis valvoa metsästystä, mutta ennen kuin metsästyksenvalvoja on maastossa valvontakontaktissa, on riistanhoitoyhdistyksen ratkaistava valvonnan järjestämiseen liittyvät käytännön asiat. Miten, milloin ja missä valvotaan, mitä korvauksia valvonnasta maksetaan ja paljonko voi valvoa. Riistanhoitoyhdistyksen tehtäväksi jää varmistus siitä, että valvonnasta vastuussa olevia viranomaisia on avustettu.

2.4 Kalastuslain noudattamisen valvonta

Kalastuksen sääntelyn tarkoituksena on järjestää kalavarojen hoito ekologisesti, taloudellisesti ja sosiaalisesti kestävästi. Tavoitteena on turvata kalavarojen tuotto, luontainen elinkierto ja varmistaa vesiluonnon monimuotoisuus ja suojelu.

Kalastuksen valvonnasta säädetään kalastuslain (379/2015) 12. luvussa. Kalastuslain 99 §:n mukaan lain noudattamista valvovat poliisi, Rajavartiolaitos, 19 §:ssä tarkoitetut kalatalousviranomaiset, Metsähallituksen virkamiehet, joiden tehtävänä on kalastusasioiden hoitaminen, kalastuksenvalvojat sekä valtakunnan rajalla olevilla vesillä, Suomen aluevesillä ja talousvyöhykkeellä Tulli.

Kalastuslain 99 §:n 2. momentissa on täydentävästi viittaus Metsähallituksen erävalvonnasta annettuun lakiin.

Kalastuslain 19 §:ssä on määritelty valtion kalatalousviranomaisiksi maa ja metsätalousministeriö sekä ne ELY-keskukset, joille kalatalousasiat kuuluvat. Lakipykälän toisessa momentissa todetaan Metsähallitukselle ja Luonnonvarakeskukselle säädetyn kalataloushallinnon viranomaistehtäviä. Mainitut organisaatiot ovat siis kalatalousviranomaisia, kun tehtävistä niin erikseen säädetään.

Kalastuslain mukaan kalatalousalueen tehtävä on kalastuksenvalvonnan järjestäminen (kalastuslaki 24 §, 1. momentti, 4. kohta). Käytännössä kalatalousalueen järjestämän kalastuksenvalvonnan tehtävien hoidon järjestäminen on kirjattu kalatalousalueen hallituksen tehtäväksi (kalastuslaki 27 §, 2. momentti, 4. kohta). Kalatalousalueiden toiminnanjohtajat hoitavat nimenkirjoitukseen oikeutettuina juoksevaa hallintoa hallituksen ohjeiden mukaisesti. ELY-keskukset valvovat kalatalousalueita.

Kalatalousalue laatii ehdotuksen kalavarojen käyttö- ja hoitosuunnitelmaksi. Suunnitelmaan on sisällytettävä suunnitelma kalastuksenvalvonnan järjestämisestä (kalastuslaki 36 §, 2. momentti, 9. kohta). ELY-keskukset valvovat käyttö- ja hoitosuunnitelman toimeenpanoa (kalastuslaki 40 §, 1. momentti).

Kalastuksenvalvojan kelpoisuudesta ja hyväksymisestä säädetään kalastuslain 103. pykälässä. Valvojan valtuutuksesta ja toimialueesta taas kalastuslain 107. pykälässä.

Kalastuslain 81. pykälän ensimmäisen momentin mukaisesti kalastonhoitomaksuvaroja käytetään muun muassa kalastuksenvalvonnasta aiheutuneisiin kustannuksiin.

2.4.1 Valvontaviranomaisen ja kalastuksenvalvojan valvontatoimivalta

Kalastuslain 99 §:ssä tarkoitettujen valvontaviranomaisten tarkastusoikeudesta säädetään kalastuslain 108 pykälässä. Heillä on oikeus tarkastaa, että vedessä, kalastukseen käytettävässä kulkuneuvossa tai rannalla oleva kalastusväline, pyydys ja saalis ovat säännösten ja määräysten mukaisia. Edellä 99 §:ssä tarkoitettulla viranomaisella on myös oikeus tarkastaa kuljetus- ja varastotiloja, joissa säilytetään kaloja tai rapuja. Tarkastusta ei saa kuitenkaan ulottaa pysyväisluonteiseen asumiseen käytettäviin tiloihin, ellei se ole välttämätöntä tarkastuksen kohteena olevien seikkojen selvittämiseksi ja on perusteltua syytä epäillä jonkun syyllistyneen rikoslain (39/1889) 48 a luvun toisessa tai neljännessä pykälässä tarkoitettuun rikokseen (kalastusrikos ja laittoman saaliin kätkeminen).

Kalastuksenvalvojalla on oikeus tarkastaa, että vedessä, kalastukseen käytettävässä kulkuneuvossa tai rannalla oleva kalastusväline, pyydys ja saalis ovat säännösten ja määräysten mukaisia. Tarkastusta ei saa

kuitenkaan ulottaa pysyväisluonteiseen asumiseen käytettäviin tiloihin. Saaliin tarkastusoikeutta on tulkittu Poliisihallituksen ohjeella niin, että vain näkyvissä olevan saaliin saa tarkastaa ja suljetussa tilassa olevan saaliin, esimerkiksi veneessä, vain kalastajan luvalla. Kalastusenvälvojan tarkastusoikeus ei sisällä kuljetus- ja varastotiloja.

Kalastusoikeuden haltijan valvonnasta säädetään lisäksi niin, että osakaskunnan osakkaalla ja osakaskuntaan kuulumattoman vesialueen omistajalla on oikeus tarkastaa, että pyydys on 48 §:n kolmannessa momentissa säädetyllä tavalla merkitty kalastusoikeutta osoittavalla merkillä.

Kyseisessä momentissa säädetään, että pyydyksiin tulee lisäksi merkitä pyydyksen asettajan nimi ja yhteystiedot sekä kalastusoikeuden osoittava merkki siten, että ne ovat havaittavissa ilman, että pyydystä tarvitsee nostaa vedestä. Kalastusoikeuden osoittavaa merkkiä ei tarvitse kuitenkaan kiinnittää pyydykseen sellaisilla alueilla, joilla kalastusoikeuden omistaja ei ole ottanut käyttöön kalastusoikeuden osoittavaa merkkijärjestelmää.

Osakaskunnan osakas tai vesialueen omistaja voi siis valvoa vain pyyntioikeutta siinä tapauksessa, että merkkijärjestelmä on käytössä. Kalastusenvälvojen yleisestä valvonnasta ja ohjauksesta vastaa maa- ja metsätalousministeriö. Elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskukset vastaavat kalastusenvälvojen toiminnan valvonnasta toimialueellaan (kalastuslaki 101 §).

2.5 Maastoliikennelain valvonta

Maastoliikennelain valvonnasta säädetään Maastoliikennelain (1710/1995) 32 §:ssä. Lain noudattamisen ylin valvonta kuuluu ympäristöministeriölle. Lain ja sen nojalla annettujen säännösten ja määräysten yleinen valvonta kuuluu elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskukselle toimialueellaan ja kunnassa kunnan ympäristönsuojeluviranomaiselle (22.12.2009/1586). Lain 32 §:n toisen momentin mukaan moottorikäyttöisten ajoneuvojen käyttämistä maastossa valvovat poliisi, Tulli ja Rajavartiolaitos. Kolmannen momentin mukaan Metsähallitus valvoo hallinnassaan olevilla alueilla moottorikäyttöisten ajoneuvojen käyttämistä maastossa (27.6.2014/572).

Maastoajoon hyvin soveltuvien ajoneuvojen eli mönkijöiden määrä on kasvanut viime vuosina tasaisesti ajoneuvoluokasta riippumatta. Myös rekisteröityjen moottorikelkkojen lukumäärä on ollut jyrkässä kasvussa. Tämä potentiaalisesti lisää myös luvattoman maastoliikenteen määrää. Viranomaiskentällä ei ole tapahtunut merkittäviä muutoksia maastoliikenteen valvontaan liittyen liikkuva poliisin lakkauttamisen jälkeen (2012). Tuolloin liikennepoliisin työntekijät siirrettiin paikallispoliisin alaisuuteen.

Maastoliikennettä voitaisiin valvoa luontevana osana erävalvontaa, mutta Metsähallituksen toimivalta maastoliikenteen valvonnassakin rajoittuu valtion hallinnoimille alueille.

2.6 Metsästyslain noudattamisen valvonnan lainsäädäntötaustaa

Metsästyksen sääntelyllä asetetaan vaatimuksia metsästyksen harjoittamiselle. Sääntely on pääosin riistanhoidollista, mutta myös eläin- ja luonnonsuojelullista. Sääntelyssä on kuitenkin liityntöjä esimerkiksi omaisuuden suojaan ja yleiseen turvallisuuteen. Metsästyslain (615/1993) ja sen nojalla annettujen asetusten valvonta kuuluu lain 88 §:n mukaan poliisille, Rajavartiolaitokselle, Tullille ja riistahallintolaissa tarkoitetuille metsästyksenvälvoille. Metsästys- ja riistanhoitotoimen ylin johto ja valvonta kuuluu maa- ja metsätalousministeriölle, mutta poliisi ja Rajavartiolaitos toimivat sisäministeriön alaisuudessa.

Valtion omistamilla alueilla lain noudattamista valvovat virkamiehet, joiden tehtäväksi valvonta säädetään tai määrätään.

Metsästyslain 88 §:n kolmannessa momentissa säädetään lisäksi, että maanomistajalla ja metsästysoikeuden haltijalla on oikeus valvoa tämän lain noudattamista alueellaan. Myös toisessa momentissa mainituilla valtion omistamilla alueilla valvontaa tehdään täydentävästi muutenkin kuin virassa olevien henkilöiden työpanoksella: sitä tekevät myös määräaikaisten työsuhteisten kausivalvojen. Näiden määräaikaisten, ”isännän oikeuksilla” erävalvontaa tekevien määrä on kahtena edellisenä vuonna ollut kolme henkilöä. Metsästyslain 88 §:n kolmannen momentin mukainen, maanomistajan tai

metsästysoikeuden haltijan valvonnasta annettu lausuma ei itsessään pidä sisällään mitään valvontatoimivaltaa.

Metsästyksen noudattamisen valvontaa käsittelevän metsästyslain 88 §:n neljännessä momentissa todetaan: ”jos metsästyslakiin, sen nojalla annettuun säännökseen tai määräykseen perustuva velvollisuus laiminlyödään, aluehallintovirasto voi valvontaviranomaisen tai tässä laissa tarkoitetun yhteisön ilmoituksesta taikka sen hakemuksesta, jonka oikeutta tai etua asia koskee, määrätä laiminlyöjän täyttämään velvollisuutensa sakon uhalla tai sillä uhalla, että tekemättä jätetty teetetään laiminlyöjän kustannuksella” (1469/2009). Hallituksen esityksessä (HE 161/2009 vp. sivu 47) todetaan tehtävän siirtyneen aluehallintovirastoille lakaneilta lääninhallituksilta.

Metsästyksenvalvonta siis säädetään metsästyslaissa yksiselitteisesti viranomaisrakenteiden lisäksi riistahallintolaissa määriteltujen metsästyksenvalvojien tehtäväksi. Siksi on tarpeen tarkastella riistahallinnon järjestäytymistä, jonka keskeiset vastuut on määritelty riistahallintolaissa (158/2011).

2.7 Ympäristöministeriön alaiset toimijat

Luonnonsuojelulaissa (9/2023) säädetään muun muassa eläinlajien rauhoituksista, luontotyyppien suojelusta ja luonnonsuojelualueista. Luonnonsuojelun tavoitteena on erävalvonnan näkökulmasta erityisesti luonnon monimuotoisuuden turvaaminen ja luonnonvarojen kestävä käyttö.

Luonnonsuojelulain 9 §:n mukaan ympäristöministeriö vastaa luonnon- ja maisemansuojelun yleisestä ohjauksesta, seurannasta ja kehittämisestä. Lain 112 §:n mukaan elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskuksen on valvottava lain ja sen nojalla annettujen säännösten ja päätösten sekä Euroopan unionin säännösten noudattamista. Toisessa momentissa todetaan, että Metsähallitus valvoo tämän lain noudattamista valtion luonnonsuojelualueilla. Kolmannen ja neljännen momenttien mukaan rajavartiolaitos osallistuu tämän lain noudattamisen valvontaan luonnonsuojelualueilla. Tulli valvoo tämän lain ja CITES-asetuksen noudattamista maahantuonnissa, maastaviennissä, jälleenviennissä ja kauttakuljetuksessa.

ELY-keskusten tehtävät määritellään laissa elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskuksista (897/2009) ja 1.1.2025 alkaen laissa elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskuksista sekä elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskusten kehittämis- ja hallintokeskuksesta (382/2023). ELY-keskusten tehtäväksi määritellään (933/2013 3 §, 1. momentti, 9. kohta) ympäristönsuojelu ja luonnon monimuotoisuuden suojelu ja kestävä käyttö. Elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskusten yleishallinnollinen ohjaus kuuluu elinkeinoministeriölle, mutta toimialaohjaus kuuluu ohjaavan ministeriön eli sisäministeriön, opetus- ja kulttuuriministeriön, liikenne- ja viestintäministeriön, maa- ja metsätalousministeriön, työ- ja elinkeinoministeriön tai ympäristöministeriön tehtäväksi.

Valtiontalouden tarkastusvirasto suositti vuonna 2015, että ohjaavien ministeriöiden olisi määriteltävä ELY-keskusten tehtävät siten, että tehtävien hoito ja resurssit ovat tasapainossa. Ohjaavia ministeriöitä suositettiin myös kehittämään tuloksellisuusraportointiaan siten, että asetettujen tulostavoitteiden saavuttamista voidaan seurata.

Vaikuttaa siltä, että ELY-keskukset tekevät luonnonsuojelun tehtävää ilman perusvalvonnan kenttäorganisaatiota. Sellaisia lajiensuojelutoimia, joihin on liitetty erävalvonta, on tehty Suomessa jo vuosia hankerahoituksella. Näistä esimerkkinä mainittakoon NorppaLIFE ja SusiLIFE. Ympäristöministeriö ei aseta Metsähallituksen erävalvonnalle luonnonsuojelualueiden valvontaan tavoitteita eikä osallistu valvonnan rahoittamiseen.

2.8 Luonnonvararikos – ympäristörikos

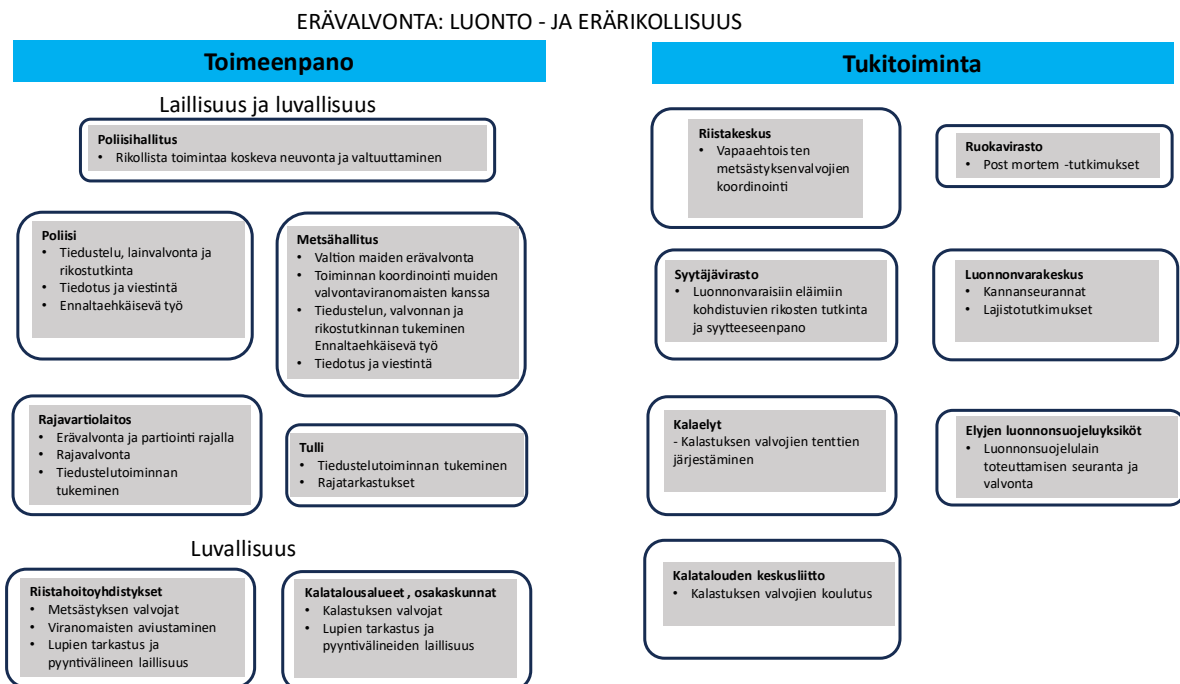
Lainsäädännössä niin sanotut erärikokset luokitellaan luonnonvararikoksiksi. Ympäristörikokset puolestaan liittyvät esimerkiksi elinympäristöjen pilaamiseen tai turmelemiseen. Erävalvonnalla pyritään seuraamaan ja ennaltaehkäisemään molempia rikostyyppisiä.

Luonnonvararikokset määritellään rikoslain luvussa 48 a. Luonnonvararikoksiksi määritellään muun muassa metsästysrikos (1 §, 515/2002), törkeä metsästysrikos (1a §, 2011/232), kalastusrikos (2 §, 525/2002), metsärikos (3 §, 525/2002), laittoman saaliin kätkeminen (4 §, 525/2002) ja törkeä laittoman saaliin kätkeminen (4a §, 232/2011).

Ympäristörikokset määritellään usein rikoslain (39/1889) 48. luvun (578/1995) perusteella. Kyseiseen lukuun kuuluvat rikosnimikkeet: ympäristön turmeleminen (1 §, 761/2018), törkeä ympäristön turmeleminen (2 §, 1683/2015), ympäristörikkomus (3 §, 1167/2018), tuottamuksellinen ympäristön turmeleminen (4 §, 1683/2015), törkeä luonnonsuojelurikos (5 a §, 1686/2015), rakennussuojelurikos (578/1995) ja ulkomaiselta alukselta talousvyöhykkeellä tehty ympäristörikos (1680/2009).

Eläimiin kohdistuneet rikokset ovat viime vuosina selvästi lisääntyneet, mutta ne pitävät sisällään muitakin kuin eränkävynnin yhteydessä tapahtuneita rikoksia (liite 7). Samalla kun eläimiin kohdistuva ilmirikollisuus lisääntyy, laittoman metsästyksen ja kalastuksen paljastaminen vähentyy. Tämä voi kertoa siitä, että rikoksia tapahtuu vähemmän tai siitä, että tekoja pystytään valvonnalla vähemmän paljastamaan.

Metsästysrikokset ja törkeät metsästysrikokset tehdään useimmiten luvanvaraisella ampuma-aseella. Poliisilaitokset valvovat luvanhaltijoiden sopivuutta aseluvanhaltijaksi, ja metsästysrikoksiin syyllistymisen johtaa useimmiten aselupien peruuttamiseen. Erävalvonnassa valvotaan myös henkilöiden oikeutta aseiden hallussapitoon. Ampuma-aseiden laittoman hallussapidon trendi on kasvava, mutta valtaosa näistä pystytään paljastamaan yleisillä paikoilla tai kotona.

Kuva 1. Luonto- ja erärikollisuutta ehkäisevän erävalvonnan toimijat

3 Haastatteluaineiston teemat

Haastattelussa esitettiin teemoitettu kysymys, jota tarkennettiin tarvittaessa. Haastatteluaineisto on kirjoitettu raportin liitteessä 1, mutta alla on luettelo niistä teemoista, joita haastattelut koskivat.

Tavoitteena oli saada haastateltavan oma käsitys erävalvonnan tilannekuvasta ja kehittämisen tarpeista.

Teemat, joiden kautta tarkasteltiin erävalvonnan tilannekuvaa:

- Nykyinen työnjako ja sen tarkoituksenmukaisuus
- Erävalvonnan kehittymisen hyvä askelmerkit
- Suomalaisen eränkävynnin tila
- Erävalvonnan resurssit
- Erävalvonnan yhteistyö ja tiedon vaihto
- Erävalvonnan järjestäytyminen yksityisomisteisilla mailla
- Luonnonsuojelulain ja luonnonsuojelualueiden valvonta
- Valvontatehtävien ja toimivallan välinen suhde
- Kansainvälinen yhteistyö ja sen vaikuttavuus

Teemat, joiden kautta tunnistettiin kehittämistarpeita:

- Vahvuudet ja hyvät tunnistetut käytänteet
- Nykyisen työnjaon kehittämisen tarpeet
- Resurssien ja valvonnan painopisteiden kehittäminen ja yhteiskunnan vastuu
- Jos saisit päättää, mitä muuttaisit?
- Erävalvonnan visio

4 Yhteenveto ja johtopäätökset

Tässä luvussa esitellään taustahaastattelujen pohjalta syntyneet keskeisimmät johtopäätökset 12 eri otsikon alla. Huomiota saa valvonnan kokonaiskoordinaatio ja erityiskysymyksenä suurpedot ja salametsästys.

4.1 Kansallisen koordinaation ja kärkitoimijan puute

Suomalaisen erävalvonnan rakenteessa, jossa on monta rinnakkaista viranomaistoimijaa (poliisi, Rajavartiolaitos, Tulli ja Metsähallituksen erävalvonta) ja merkittävä valvonnan vapaaehtoispanos, on paljon hyvää. Ei ole kilpailevia rakenteita, viranomaistoimijat luottavat ja arvostavat toisiaan ja kokevat pääsääntöisesti yhteistyön antoisaksi.

Myös vapaaehtoisvalvontaa koordinoivat ja ohjaavat tahot arvostavat valvonnan viranomaistoimintaa, vaikka tunnistavatkin siinä haasteita tai puutteita. Sen sijaan valvonnan vapaaehtoispuolen rakenteissa tunnistetaan enemmän ongelmia, mikä on luonnollista, koska toiminta ei ole ammattimaista vaan vapaaehtoista. Se tapahtuu pääasiassa korvauksetta ja sen laadullinen taso vaihtelee, ja määrälliset alueelliset erot ovat varsin suuret.

Vapaaehtoisvalvonnan ja viranomaisvalvonnan välinen yhteistyö ei ole ongelmaton.

Kalastusvalvonnan puolella koetaan, että se ei saa poliisin tukea juuri lainkaan ja tämän poliisikin resurssipulassaan myöntää. Metsästyksen vapaaehtoisvalvonta odottaa, että valvojat voisivat toimia enemmän yhdessä viranomaisten kanssa ja että viranomaispuoli koordinoisi ja tukisi heidän työtään. Viranomaiset kokevat, että siihen ei ole resursseja, mahdollisuuksia, eikä välttämättä haluakaan.

Kuten edellä todettiin (luku 2.3), metsästyksen valvontaan on nimitetty reilut 2000 metsästyksen vapaaehtoista valvojaa ja kalastukseen valtuutettu yli 1000 valvojaa noin 2300 koulutuksen saaneesta. Poliisilla, Rajavartiostolla tai erätarkastajilla ei ole tosiasiallisia mahdollisuuksia eikä resursseja rakentaa näin laajaan toimijajoukkoon verkostoa. Yhteistyötä on ja se voi olla joillain seuduilla hyvääkin, mutta se tapahtuu pääasiassa henkilökohtaisten kontaktien, tuttavuuksien, ja sen kautta syntyneen luottamuksen seurannaisena.

Vapaaehtoisvalvonnassa kertyy paljon havaintoja ja syntyy tuhansia asiakaskontakteja, mutta valvonnasta ei tuoteta sellaisia yhteenvetoja, jotka palvelisivat esimerkiksi viranomaisia tai täydentäisivät heidän tilannekuvaansa eri alueiden laillisuuden valvontatarpeista.

Luottamus eri suuntiin nähdään tärkeänä. Viranomaispuolella koetaan, että riistanhoitoyhdistysrakenteessa on mukana ihmisiä, jotka toimivat laillisuuden rajamailla. Muutamat rikostutkinnat ja tuomioistuinten ratkaisut ovat vahvistaneet tuota kuvaa. Tämä jarruttaa yhteistyön rakentamista. Luottamus nousi esiin myös vapaaehtoistoimijoiden omissa arvioinneissa koskien heidän sisäisiä suhteitaan. Moni pohti myös sitä, voiko henkilö valvoa uskottavasti alueella, jossa hän metsästää itse, jossa hän tuntee alueen väkeä ja jossa hänet tunnetaan.

Kävi myös ilmi, että kaikki kentän toimijat eivät luota viranomaisiin, jotka itse ovat esimerkiksi aktiiveja eränkävijöitä. Sitä sanoitetaan niin, että viranomaisella voi olla liian läheiset suhteet tahoihin, jotka ovat seurannan kohteena. Jos valvontaviranomaisella on esimerkiksi sukulaissuhteen kautta kosketusta valvonnan kohteena oleviin elinkeinoin tai luontoharrastuksiin, tuli esille, että tämä olisi johdon huomioitava valvonnan suunnittelussa ja toteutuksessa.

Lähes kaikkien yhteisesti tunnistama ongelma koko valvonnan sektorilla on, että millään toimijalla ei ole koordinaatiroolia, ei aluetasolla eikä valtakunnan tasolla. Isoa strategista tilannekuvaa ei synny eikä sitä kyetä muodostamaan.

Poliisille, Tullille ja Rajavartiostolle erävalvonta on varsin pieni osa työnkuvaa. Metsähallituksen erätarkastajille se on päätyö, mutta heitä on vähän ja heidän toimintansa on rajattu lainsäädännöllä valtion alueisiin. Sisäministeriön ja maa - ja metsätalousministeriön tulosohejaus on strategista ja erävalvonnan resursointi ja suunnittelu jäävät hajanaisen toimijakentän vastuulle ja harkintaan ja kilpailemaan muiden työläjien kanssa rahoituksesta.

Ympäristöministeriö rajoittaa ja säätelee luonnon käyttöä lainsäädäntötyöllään, mutta ei osallistu erävalvonnan tulosohejaukseen lainkaan eikä rahoita sitä. Sen suojeluviranomaistoiminnot ovat Elinkeino-, liikenne ja ympäristökeskuksissa mutta siellä ei ole valvovaa niin sanottua kenttäorganisaatiota. Mahdolliset toimeksiannot osoitetaan muille viranomaisille. Koska erärikoksetkin ovat luontorikoksia, moni haastateltu näkee merkittävänä puutteena sen, ettei ympäristöministeriö ole mukana luonto- ja erärikosten tulosohejauksessa tai resursoinnissa. Usein kysymys on uhanalalaisten lajien tai elinympäristöjen suojelusta, jonka tarve tulee vain kasvamaan.

Suomalaiselta erävalvonnalta puuttuu niin sanottu kärkitoimija. Sitä paikataan yhteistyöryhmillä, kokouksilla ja seminaareilla. PTR-toiminta parantaa tilannetta, samoin suomalainen konsensus ja yhteistyö, mutta ne eivät ratkaise kokonaan ongelmaa. Ministeriötasolla työskentelevät eivät voi ohjata toisen ministeriön tulosohejauksessa olevaa toimijaa, vaikka substanssiosaaminen ja asianäkemys siihen riittäisivätkin.

4.2 Kenestä kärkitoimija?

Haastatteluaineistossa erätarkastajat ja heidän panoksensa nähdään ensiarvoisen tärkeänä, ja pääosa kehittämis ehdotuksista liittyi Metsähallituksen erävalvonnan vahvistamiseen: monet haluaisivat kaksinkertaistaa erätarkastajien määrän. Lähes kaikki alan toimijat näkisivät, että valvonnan vaikuttavuus paranisi, jos erätarkastajien toimivaltuudet olisivat samat kuin poliisilla tai rajavartioloilla. Jos näin tapahtuisi, Suomessa olisi tällöin erävalvonnan kärkitoimija, joka voisi

koordinoita kokonaisuutta. Arvioidaan, että poliittista tahtoa tällaisen kehittämiseen tuskin löytyy. Sen arvioidaan johtuvan siitä, että kyseessä on liikelaitos, jonka toiminta on rajattu valtion alueisiin.

Kuitenkin Metsähallitus vastaa esimerkiksi maakotkan valtakunnallisesta seurannasta ja maakotkien porotaloudelle aiheuttamien vahinkojen reviiriperusteisen korvausjärjestelmän vaatimista töistä. Metsähallitus myös maksaa aiemmin tuntemattoman maakotkan tai merikotkan pesästä Pohjois-Suomessa ilmoittajalle 100 euron löytöpalkkion. Myös saimaannorpan suojelu on järjestetty vastaavalla tavalla. On perusteltu kysymys: jos ympäristöhallinnon toimialalla on mahdollista järjestää Metsähallitukselle valtakunnallisia tehtäviä maan- ja vedenomistuksesta riippumatta, miksi ei muiden ministeriöiden toimialoilla?

Merkittävän julkisen vallan viranomaisyksikkönä toimiminen Metsähallituksen kaltaisessa liikelaitoksessa tunnustetaan joiltain osin myös haasteelliseksi. Liikelaitoksen hallintopalveluja on rakennettu palvelemaan pääasiassa liiketoimintoja, jolloin se ei kykene palvelemaan viranomaistyön tarpeita parhaalla mahdollisella tavalla. Myöskään sisäisen päätöksenteon ja johtamisjärjestelmän ei koeta palvelevan erävalvonnan kehittämisen ja resursoinnin tarpeita. Metsähallituslaki on kompromissin tulos, mikä näkyy sekä tulosohtauksessa että sisäisessä päätöksenteossa ja johtamisjärjestelmän epäselvissä vastuissa. Vaikka erätarkastajien työssä turvataan valtion maiden kokonaisuutta ja vartioidaan valtion omaisuutta, mikä palvelee kaikkia Metsähallituksen vastuualueita, liiketoiminnot eivät voi osallistua erävalvonnan kustannuksiin talouden palomuurin vuoksi. Liiketoiminnan tulokset voivat ylittää tavoitteet, mutta samaan aikaan valtion maiden valvonnan resurssia leikataan Metsähallituksen sisäisillä päätöksillä. Resurssijaon tulkitaan kuuluvan luontopalvelujohtaja-instituutiolle, mutta erävalvontatoiminnasta vastaa erätalousjohtajainstituutio. Tätä pidetään metsähallituslain hengen vastaisena, ja järjestelyllä synnytetään intressiristiriita.

Haastatteluaineiston perusteella suomalaisen erävalvonnan selkäranka nähdään kuitenkin olevan Metsähallituksen erävalvonnassa. Vaikka toimialueet ovat valtavat, noin miljoona hehtaaria erätarkastajaa kohden, koetaan, että siihen rakennetun yhteistyöverkoston kautta syntyy kohtuullinen vaikuttavuus. Erätarkastajilla on myös omat vapaaehtoisvalvojaverkostonsa, jolta he saavat vihjetietoa ja jotka myös valvovat luovallisuutta. Samoin Metsähallituksen maastotöitä tekevät asiantuntijat ovat toimineet silminä ja korvina valvonnan tukena. Nyt talossa koetaan, että metsätaloustöiden ja retkeilypalvelujen ulkoistaminen heikentää tätä resurssia.

Haastatteluaineistossa kärkitoimijan muina organisointivaihtoehtoina olivat luonto- ja eräpoliisiyksikkö Poliisiin tai omaan erilliseen virastoon. Uuden viraston perustaminen voidaan nähdä haastavana, koska uusien hallintorakenteiden luominen nykyisessä valtion talouden tilanteessa on vaikeaa. Poliisiin kärkitoimijan organisointi olisi mahdollista, mutta monet pitivät sitä riskialttiina vaihtoehtona ja muistelivat liikkuvan poliisin lopettamista 2012. Jos kärkitoimija luotaisiin uudella virastomallilla tai poliisiin luonto- ja erärikosyksiköksi, se johtaisi myös Metsähallituksen erävalvonnan lakkauttamiseen sen nykymuodossa, jotta kilpailevilta rakenteilta välttyttäisiin. Tätä kokonaisuutta ja sen vaihtoehtoja ja vaikutuksia arvioidaan tarkemmin tämän raportin kehittämisehdotuksissa.

4.3 Huoli valvontaresursseista, luonnosta ja yhteiskunnallisesta polarisaatiosta

Haastatteluaineiston mukaan suomalaisen erävalvonnan määrällinen taso koetaan täysin riittämättömänä.

Nykyinen erävalvonnan resursointi voidaan kuvata lyhyesti näin:

Suurimman valvontapanoksen tuottaa Metsähallitus, jolla on 11 vakituista erätarkastajan virkaa, minkä lisäksi on palkattu kausivalvontaan kolme henkilöä vuosina 2023 ja 2024 henkilöä. Sitä ennen kausivalvojia on ollut vuosittain kymmenkunta. Vuonna 2024 Metsähallitus tuotti yhteensä 14 henkilötyövuotta (htv) erävalvontaan, vuonna 2025 määrä on enää 12,5 htv.

Poliisi arvioi käyttäneensä viime vuosina erävalvontaan vuositasolla keskimäärin noin 4–5 henkilötyövuotta. Rajavartioston erävalvontaan käyttämä htv on arvioitu olevan noin kaksi, mutta se voi olla hiukan korkeampi, koska rajapartioinnin yhteydessä tehdään myös erävalvontasuoritteita, jotka eivät näy tilastoissa. Tullin osuus jää toistaiseksi hyvin pieneksi.

Poliisi on ilmoittanut, että se joutuu luopumaan jatkossa PTR:n puitteissa tehdyistä teemavalvonnoista.

Vapaaehtoisvalvonnan puolella olisi runsaasti valvonnan potentiaalia (yli 4 000 nimettyä tai koulutettua metsästyksen- ja kalastuksenvalvojaa), mutta suoritteet ovat vaatimattomia. Kalastuksenvalvonnan kokonaistuntimäärä on vuosittain noin 15 000 tuntia, joka tarkoittaa noin 7 henkilötyövuotta. Riistanhoitoyhdistyksen metsästyksenvalvonnan ilmoittamien suoritteiden perusteella kokonais-htv on samaa luokkaa kalastuksenvalvonnan kanssa (vuonna 2023 noin 5000 asiakaskontaktia).

Erottelematta laillisuuden ja luvallisuuden valvontaa, kokonaisuudessaan erävalvontaan käytetty työpanos Suomessa on noin 35 htv ja siitä viranomaisvalvonnan osuus on 20 htv. Tämän 20 htv:n resurssin kustannus valtion budjettirahoituksessa on kuluna arviolta noin neljä miljoonaa euroa, joka arvio perustuu yhden erätarkastajan kokonaiskustannukseen kalustoineen. Loput 15 htv:n kulut katetaan Metsähallituksen erälupatuloilla sekä kalastonhoito- ja riistanhoitomaksuvaroilla. Tämän resurssin kokonaispanos jää alle yhden miljoonan euron. Kyseessä on pääosin vapaaehtoistyö, josta ei makseta palkkaa ja joka tehdään omalla kalustolla, pois lukien Metsähallituksen niin sanottu kausivalvonta.

Suomessa käytetään yhteensä julkisia varoja noin viisi miljoonaa euroa vuodessa erävalvonnan järjestämiseen. Nykynäkömillä määrä on edelleen vähenevä. Poliisin kokonaisbudjetti on noin 850 miljoonaa euroa, Rajavartioston noin 330 miljoonaa euroa, Tullin noin 200 miljoonaa euroa, Metsähallituksen JHT:n budjettiraha noin 69 miljoonaa euroa ja koko liikelaitoksen liikevaihto 435 miljoonaa euroa. Riistanhoitomaksuvarat ovat noin 12 miljoonaa ja kalastonhoitomaksuvarat noin 10 miljoonaa. Vertailuna poronhoidon petokorvaukset ovat noin 8 miljoonaa euroa.

Alan toimijat kokevat, että yhteiskunta ei näe erävalvontaa tärkeänä, mikä näkyy erityisesti resursoinnissa. Resursseiltaan erävalvonnan vahvat ajat ovat olleet 2000-luvun alkupuoliskolla, jolloin poliisilla oli liikkuva poliisi ja niin sanotut eräpoliisit, ja Metsähallituksen valvonta tapahtui niin sanotuilla poliisivaltuuksilla. Poliisista jouduttiin supistamaan 2010–2017 noin 900 virkaa, ja 2012 tapahtui myös liikkuvan poliisin sulauttaminen poliisilaitoksiin. Erävalvonnan resurssit ovat pienentyneet niistä ajoista, ja näyttää siltä, että supistukset jatkuvat. Poliisi on edelleen iso toimija, mutta poliisin lakisääteinen hälytystehtävävastuu, kasvavat uudet muut vastuut ja rikosten torjunnan lisääntyvät kohteet ohjaavat resurssit muualle. Samoin rajaviranomaisten toiminnan ydin on muualla, rajaturvallisuudessa.

Valvonnan tarve nähdään kasvavana. Luonnon käyttö on lisääntynyt ja paine luonnonvaroihin kasvaa, mikä koettelee jo kestävyyttä. Lapin luontomatkailu lisääntyy, ja erilaiset lieveilmiöt esimerkiksi maastoliikenteessä kasvavat sen mukana. Suurpetoja tapetaan luvatta ja osin järjestäytyneesti, lohikalakalakantoihin kohdistuu kova pyyntipaine ja taimen ja järvilohi ovat uhanlaisia. Myös vaelluskalojen tilanne nousujoissa pääosin heikkenee. Poronhoidossa tunnistetaan paljon valvonnallisia tarpeita, joita katsotaan läpi sormien.

Haastatteluaineisto myös paljastaa sen, kuinka valvontaviranomaisten näkökulmat keskittyvät metsästykseen ja suurpetoihin liittyvään valvontaan ja sen problematiikkaan. Se voi kuvastaa sitä, että ongelmakenttä on siellä suurin, mutta myös sitä, että viranomaisvalvonta keskittyy vahvasti yhteen teemaan. Se voi olla myös valinta johtuen puutteellisista resursseista. Kysymyksenasettelut eivät ohjanneet vastauksia, vaan teemavalinnat tulivat vastaajilta.

Suurpetoihin liittyvä painotus johtuu myös kansalaisten huolista. Taajamiin tulevat pedot koetaan turvallisuushakaksi, mikä edellyttää poliisilta tilanearviointia ja toimia. Tähän liittyvät hälytystehtävät ovat lisääntyneet suurpetokantojen kasvun myötä. Suurpetokantojen säätely nähdään välttämättömänä, mutta sen tulisi tapahtua niin, ettei sillä aiheuteta lisää ongelmia.

Alan asiantuntijat kokevat, että poliittisten virtausten ja julkisen talouden säästöohjelman takia mahdollisuudet ohjata toimintaa kestäväälle pohjalle vaikeutuvat. Ympäristöministeriö on jäänyt syrjään, vaikka sillä voisi olla tärkeä rooli luontorikosten ehkäisyssä ja ennaltaehkäisevän valvonnan kehittämisessä.

Ilmeisesti erävalvonta kytketään hallinnon ohjausrakenteissa ja poliittisessa ohjauksessa lähinnä metsästyks- ja kalastusharrastukseen ja koetaan, että harrastajien omavalvonta hoitaa asian. Luontorikokset eivät kuitenkaan ole metsästäjien ja kalastajien asia; ne ovat koko yhteiskunnan asia. Koska kokonaisohjausvastuuta ei ole kenelläkään ja strateginen tilannekuva puuttuu, myös resursoinnin vastuu pirstaloituu.

Eri sektorien edunvalvonnalla on vahva vaikutus poliittisen päätöksentekoon, ja vastaajat kokevat, että asiantuntijoiden ääni ei kuulu tai sitä ei kuunnella. Polarisoituvassa yhteiskunnassa edunvalvonta kärjistyy ja kovimmin huutava saa parhaiten äänensä kuuluviin.

4.4 Yhteiskunnan murros muuttaa käyttäytymistä

Haastatteluaineistossa nousee voimakkaasti esille valvontaa tekevien kilpajuoksu kehittyvän tekniikan kanssa. Harrastajat käyttävät yleisesti erilaisia kuvaus- ja paikanninlaitteita, ja myös pimeännäkölaitteet yleistyvät. Autoilla liikutaan tilannesidonnaisesti kohteelta toiselle esimerkiksi riistan perässä kulkevan koiran paikanninta puhelimesta seuraten. Eläimiä ohjataan ravinnolla, ja niiden liikkumisrytmiä seurataan riista- ja valvontakameroilla.

Perinteinen pyynti tai luonnossa liikkuminen, jossa käytetään omia aisteja ja kuljetaan rauhassa ja kiireettä, on vähentynyt. Sosiaalisen median nähdään muuttaneen luontoharrastuksia kohti urotekojen kulttuuria. Valvontaa tekevät joutuvat pohtimaan entistä enemmän, mikä on sallittua ja laillista ja mikä on kiellettyä. Monet toivoivat jopa uutta säätelevää lainsäädäntöä, mutta ongelmana on, että säätelyä on jo nyt paljon. Tekninen kehitys auttaa myös valvontaa, mutta samalla se tuo lisää valvottavaa.

Kasvukeskuksiin muutto ja sen vastapuolena haja-asutusalueiden tyhjentyminen ja siellä väestön ikääntyminen luovat valvonnalle myös lisää työtä. Kaupungeista luontoon matkustavien elämyshakuisuus

luo kiireen. Se puolestaan lisää huolimattomuutta ja piittaamattomuutta, mikä näkyy valvonnan tarpeessa. Vastaavasti asutukselta tyhjeneviltä alueilta vähenevät silmät ja korvat välittämään tietoa epäkohdista, mikä luo tilaa piilorikollisuudelle. Erityisesti tämä näkyy suurpetokantojen hoidossa ja suojelussa. Susien laiton tappaminen on yleistä, ja hauleja tai luodinsirpaleita kehossaan kantavat sudet, jotka etsivät helpompaa ravintoa taajamista, lisäävät susipelkoa ja vaikeuttavat susikannan hoitoa.

Laittomuuksista kiinni jääneet selittävät tekojaan tyypillisesti yhteiskunnan epäkohdilla, epäonnistuneella suurpetopolitiikalla, epäluottamauksella hallintoon, kulttuurin vaalimisella, elinkeinon harjoittamisen vaikeuksilla ja niin edelleen, mutta tosiasiallisesti he ovat ottaneet tietoisien riskin, rikkoneet lakia ja siitä heidän tulee kantaa vastuu.

Kuitenkin yleisesti koetaan, että – ongelmista huolimatta – suurin osa luonnossa liikkujista ja eränkävijöistä haluaa hoitaa asiansa oikein. He kokevat, että valvontaa tekevät ovat oikealla ja hyvällä asialla. Hyvä valvontakokemus vahvistaa valvonnan tukea. Siksi valvontaa tekevien hyvät kohtaamistavat asiakastyössä ovat äärimmäisen tärkeitä, ja siihen tulee koulutuksessa ja valinnoissa kiinnittää huomiota. Erävalvonta tulee nähdä ohjaamisen ja opastuksen välineenä. Se luo turvallisuutta niin luonnolle kuin siellä liikkuville. Kun viranomainen tai valvoja tunnustetaan ja hän näyttäytyy alueella, käy vaikkapa huoltamalla syömässä tai kahvilla, valvonnalle luodaan samalla sitäkin kautta vaikuttavuutta. Näkyvyys hillitsee niitä, joilla olisi taipumuksia koetella rajoja. Valvonnassa tarvitaan sekä näkyvää valvontaa että kohdennettua ja näkymätöntä valvontaa.

4.5 Valtion maat ja muu maanomistus

Valtion maiden (noin 26 % metsäpinta-alasta) ja vesien valvonta on järjestetty erillislailla Metsähallituksen tehtäväksi ja pieneksi yksiköksi julkisiin hallintotehtäviin ja siellä edelleen Eräpalvelut-vastuualueelle. Valvontaa suorittavat erätarkastajat päätyönään. Heidän toimivaltansa vastasi vielä 2000-luvun alussa poliisin toimivaltuuksia, mutta kun se järjesteltiin uudelleen 2005 voimaan astuneen erillislain turvin, toimivaltaa rajattiin. Enimmillään Metsähallituksessa on ollut 14 poliisivaltuuksilla toimivaa erätarkastajaa 2000-luvun vaihteessa, ja tuolloin sitä tuki nykyistä huomattavasti laajempi luvallisuutta valvova verkosto (vuonna 1999 yhteensä 615 henkilöä). Valvontatyö korvattiin metsästys-, kalastus- ja maastoliikennelupina valtion alueille. Tuolloin erätarkastajien työssä tunnustettiin vahvasti kaikkia Metsähallituksen vastuualueita palveleva tarve. Tällä hetkellä vakituksia erätarkastajia on 11.

Valtion maiden erävalvontajärjestelyt ovat kuitenkin koko lailla selkeät, ja ne on organisoitu hyvin toimivaltapuutteista ja valtavista valvontapinta-aloista huolimatta. Muiden kuin valtio-omisteisten alueiden valvonta nähdään paljon haasteellisempänä. Yksityismaat muodostavat pääosan Suomen pinta-alasta (noin 60 % metsäpinta-alasta). Kun Metsähallitus maanhaltijana kantaa vastuun valtion alueiden valvonnasta, on samalla logiikalla ajateltuna valvontavastuu yksityismailla maanomistajalla. Tosin heillä ei ole juuri muita valtuuksia kuin kysyä, millä asioilla joku liikkuu heidän maillaan ja perätä metsästys- tai kalastusoikeutta. Jos tulee ongelmia, paikalle on saatava poliisi.

Maanomistajat ovat yksittäisiä henkilöitä, perikuntia, kuntia, seurakuntia, metsäyhtiötä, sijoitusyhtiötä, yhteismetsiä, metsäyhtymiä, säätiötä jne. Noin 60 % metsistä on yksityisten ihmisten omistuksessa ja 9 % yritysten.

Arvioidaan, että maanomistajat eivät juurikaan enää tee valvontaa omilla maillaan, ja monet asuvatkin muualla kuin missä omistukset sijaitsevat. Yksityishenkilöiden metsänomistajuus jakautuu 508 796 henkilölle (23.11.2024). Metsänomistajan mediaani-ikä on 63 vuotta ja mediaani metsäpinta-ala 9,6 hehtaaria.

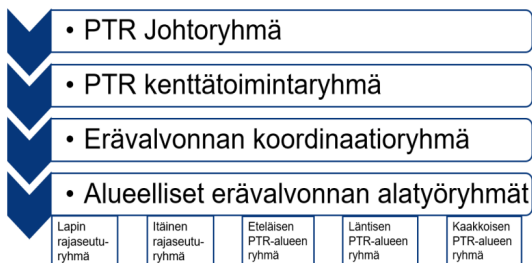
Jos metsästysoikeus on vuokrattu, oletus on, että metsästysoikeuden haltija suorittaa valvontaa. Metsästysrikosten tekijät ovat kuitenkin pääsääntöisesti olleet metsästysoikeuden haltijoita, joilla on esimerkiksi aseluvat kunnossa ja valtion riistanhoitomaksut maksettu. Kuka siis valvoo metsästysseurojen ja niiden jäsenten toimintaa?

Vastaajat kokevat, että ei oikein kukaan. Riistanhoitoyhdistysten valvonta on kokonaisuudessaan heikolla tasolla ja poliisin resurssit eivät riitä. Voidaankin todeta, että suurin osa yksityisomisteisista maista jää säännöllisen luvallisuuden ja erityisesti laillisuuden valvonnan ulkopuolelle. Kalastuksenvälvönnan asiantuntijoiden johtopäätös on sama: suurin osa vesialueista jää ilman valvontaa. Tämä tarkoittaa myös sitä, että muunkin tyyppiset luontorikokset jäävät havaitsematta. Niin sanottu Savukukko-tapaus paljasti, että metsästysoikeuden haltijat voivat toimia vapaasti vuosia ilman, että kukaan huomaa siihen puuttua. Se ei ole yksittäistapaus vaan seurannassa on vastaavanlaista toimintaa, mutta pitävien näyttöjen saaminen on haastavaa niin tutkinnassa kuin tuomioistuimissa.

4.6 Vahvuudet ja hyvät käytännöt

Nykyisessä valvontarakenteessa on kehitetty yhteistyömalleja, joiden avulla valvonnan vaikuttavuus on merkittävästi parantunut. Esimerkiksi erätarkastajat ovat saaneet käyttöönsä poliisin tietojärjestelmiä, mikä parantaa tilannekuvaa ja tehostaa valvontatyötä. Myös Luonnonvarakeskuksen (Luke) jotkut järjestelmät ovat viranomaisten käytössä, esimerkiksi Tassu ja sen suurpetohavainnot (Luonnonvarakeskus 2024). Myös SusiLIFE-hankkeen aikana on rakennettu viranomaiskäyttöön erillinen sovellus, jossa on ajankohtainen suurpetotieto.

PTR-toiminnan varaan rakennetut alueelliset yhteistyöverkostot ovat myös hyväksi koettuja käytäntöjä. Puhutaan niin sanotusta Itä-Suomen mallista, jossa viranomaistoimijat toimivat tiiviisti yhdessä (kuva 2).

Kuva 2. PTR-toiminnan rakenteen malli (poliisi, Tulli, Rajavartiolaitos).

PTR-yhteistyörakenteen avulla on ylläpidetty muun muassa Poliisihallituksen koordinoimaa teemavalvontaa, jossa viranomaisten yhteispartiot tarkastavat tienvarsilla eräkävijöiden lupia ja tekevät valvontaa näkyväksi esimerkiksi metsästyskauden tiettyinä avajaispäivinä. Yhteisvalvonnan avulla ei päästä kiinni piilorikollisuuteen, mutta luodaan kuvaa siitä, että valvontaa on. Tähän kytketään myös liikennevalvontaa ja puhalluskokeita. Kalastuksen puolelle vastaavanlaista koordinoitua valvontaa on vähemmän tai ei juuri lainkaan.

Itä-Suomessa yhteisvalvontaa on tehty määrällisesti eniten, ja kun Itä-Suomessa on myös toiminut viiden vuoden ajan poliisin ja erätarkastajan muodostama SusiLIFE-partio, puhutaan niin sanotusta Itä-Suomen mallista, jonka toivotaan leviävän myös muualle Suomeen. SusiLIFE:n eräpartio kohtasi alkuvaiheessa paljon kritiikkiä ja myös maalittamista. Ne haastatellut henkilöt, jotka tuntevat ammattimaista valvontaa, arvostivat puolestaan eräpartion työtä yleisesti. Mallia pidettiin hyvänä käytäntönä, koska siinä voitiin

partioida maanomistuksesta riippumatta, ja eräpartion avulla saatiin tuotua paljon epäkohtia ja laittomuuksia tutkintaan. Partion kohdistuva kritiikki myös paljasti, kuinka vaikea ja yhteiskunnallisia jakolinjoja syventävä susikonflikti on. Sitä voimaannuttaa ja ylläpitää niin poliittiset ja aatteelliset tahot kuin edunvalvontatoimijat.

Partion toiminnan koettiin lisäävän erävalvonnan vaikuttavuutta, koska yhteinen tilannekuva, osaaminen ja tilannekyvykyys parani. Vaikuttaa kuitenkin siltä, että nykyresursseilla vastaavaa toimintaa ei kyetä ylläpitämään tai laajentamaan. Vaikuttavuuden lisäämiseksi ja yhteistyön tehostamiseksi sen tyyppistä toimintaa kuitenkin tarvittaisiin. SusiLIFE-hankkeen yhteispartiointi päättyi vuoden 2024 lopussa, itse SusiLIFE-hanke puolestaan syksyllä 2025.

Vapaaehtoisvalvonnassa nousi hyvänä käytäntönä valvontaringit, joissa kokeneen ja osaavan henkilön koordinoimana toimii esimerkiksi 10–15 vapaaehtoisvalvojaa. Heillä on yhteinen tiedonjakokanava, esimerkiksi WhatsApp-sovellus, jonka kautta yhteydenpito tapahtuu. Toiminta on suunniteltua, vastuualueet rajattuja, porukka koulutettua, taktiikka mietittyä sekä raportointi ja palaute toimivaa. Tällainen malli sitouttaa, antaa varmuutta tekijöille ja luo vaikuttavuutta. Jos ringin vetäjäksi löytyy esimerkiksi entinen poliisi tai rajavartija, se lisää toiminnan uskottavuutta. Tällainen toimintamalli tunnistettiin ainakin Lapin metsästyksen valvonnassa ja pääkaupunkisedun kalastuksen valvonnassa.

Myös PTR-toimijoiden yhteinen valtakunnallinen erävalvontaseminaari järjestettiin Perhon niin sanotun susijupakan jälkeen 2014. Seminaariin osallistui toistasataa henkilöä, mukana oli myös syyttäjälaitoksen edustajia. Se koettiin tuolloin tärkeäksi ja tarve nousi haastatteluissa esiin. Vastaava pidettiin myös kalastuksenvalvonnan näkökulmasta 2014.

4.7 Vihjejärjestelmä tuo tietoa

Vihjeiden saanti ja niiden arviointi on valvontaviranomaisten tärkeä apu. Monet tunnetut isot luontorikoskokonaisuudet ovat lähteneet purkautuman kansalaisvihjeestä ja sen oikeaoppisesta arvioinnista ja sen perusteella luodusta taktiikasta ja tehdystä viranomaisyhteistyöstä. Tyypillistä on, että jos kyseessä on järjestäytyneen tyyppinen toimija, vihjeen antaja voi pelätä oman turvallisuutensa puolesta. Tämän vuoksi tiedon antaja suojataan huolella.

Vihjeet ja niiden merkitys nousivat toistuvasti esiin haastatteluaineistossa: toivottiin, että vihjetiedon käyttö paranisi. Poliisilla on sitä varten oma järjestelmänsä, jonne kansalaisvihjeet tallennetaan. Se löytyy helposti poliisin verkkosivuilta. Vaikka viranomaisen syöttämä vihjetieto on periaatteessa kaikkien valvontaviranomaisten käytössä, haastatteluissa kävi ilmi, että tiedon käytettävyys tallennusvaiheessa koetaan niin vaikeaksi, että monet joutuvat turvautumaan tekniseen apuun tai siirtävät kirjaukset jonkun toisen tehtäväksi saadakseen perusluonteisen vihjeen talteen. Tällöin järjestelmä ei palvelu tarkoitustaan kuten on tarkoitettu, eikä paranna tilannekuvaa valvontakohteista. SusiLIFE-hankkeen toimesta luotiin myös vihjepuhelin, johon kansalainen pystyi jättämään vihjetietoa nimettömänä. Hankkeen päätyttyä puhelimen ylläpito ei kuitenkaan ollut mahdollista jatkaa.

4.8 Toiminnan ja resurssien käytön kehittämistarpeet

Vapaaehtoisvalvonnassa on valtava potentiaali, mutta siinä tunnistetaan myös rakenteellista ongelmaa. Erityisesti tämä koskee riistanhoitoyhdistyksen suorittamaa metsästyksenvalvontaa. Jotkut alan asiantuntijat ovat sitä mieltä, että se tulisi lakkauttaa nykymuodossaan kokonaan.

Vuonna 2022 julkistetussa, riistanhoitoyhdistyksistä tehdyssä tilannekuvaraportissa ehdotettiin riistanhoitoyhdistyksen metsästyksenvalvonnan kokonaisarviointia ja kehittämistä erillisenä hankkeena. Myös tässä työssä nousivat esiin siihen liittyvät haasteet: luotettavuus, toiminnan kirjavuus ja osaaminen. Tilanne ei ole muuttunut muuten kuin, että suoritteet ovat laskeneet edelleen.

On kuitenkin tiedossa myös onnistuneita esimerkkejä siitä, miten vapaaehtoisvalvonta voidaan saada toimimaan. Se vaatii ohjausta, koordinointia, seurantaa, raportointia ja palautekäytäntöjä. Puhtaasti vapaaehtois pohjalta ja omatoimisesti valvontaa ei saada toimimaan. Nykyinen ohjaava lainsäädäntö on myös puutteellinen: esimerkiksi epäluotettavaa metsästyksenvalvojaa ei voida erottaa, eikä henkilöiltä vaadita edes suppeita turvallisuusselvityksiä.

Huomionarvoista on, että Norjassa ja Ruotsissa metsästyksenvalvontaan ei ole kytketty talkooperiaatteella toimivia vapaaehtoistoimijoita. Valvonnasta vastaavat viranomaiset ja sitä tukevat maastossa lajien seuranta- ja hoitotyötä tekevät palkatut ammattilaiset. Tarkkoja lukuja valvonnan resursoinnista ei ole, mutta arvioidaan, että Ruotsissa ja Norjassa käytetään moninkertainen rahallinen panostus erä- ja luontovalvontaan.

Norjassa on oma erillinen Ekokrim-niminen ympäristörikosyksikkö, jonka tukena toimii valtion luonnonvalvonnan yksikkö SNO. Yksikön maastotyöntekijät toimivat poliisin kanssa yhteistyössä (Suurpetohallinto Ruotsissa, Norjassa ja Suomessa 2025). Ruotsissa kalastuksenvalvonnassa vedenomistajan oikeudet ovat suuremmat kuin Suomessa. Lisäksi luvaton kalastus näyttäisi myös olevan yleisen syytteen alainen toisin kuin Suomessa, jossa se on asianomistajarikos. Ruotsin kalastuksenvalvontaa tehostaa myös pelote, joka Suomesta puuttuu: jos kalastusoikeuden omistajat ovat järjestäytyneet, heillä on mahdollista periä valvontamaksuja sääntöjä rikkovilta. Monet ongelmat ovat kuitenkin samantyyppisiä, esimerkiksi susien salapyynti on yleistä niin Norjassa kuin Ruotsissakin.

Suomessa myös kalastuksen vapaaehtoisvalvonnassa tunnistetaan puutteita ja ongelmia, mutta kalastukseen ei liity petokonfliktin tyyppistä jännitettä tai luottamusongelmaa. Ongelma on lähinnä se, miten toimintaa saadaan aktivoitua, resursoitua ja miten viranomaiset saadaan kiinnostumaan kalastuksenvalvonnasta ja ottamaan rikkomuksia tutkintaan. Hyviä käytäntöjä ja toimivia malleja on olemassa, kun niitä vain saataisiin levitettyä laajemmin vapaaehtoisverkostoon. Vapaaehtoisten ohjaaminen on vaikeaa, sillä se ei toimi käskyillä. Alan toimijat tunnistavat hyvin haasteet, ja vapaaehtoissektorin kehittämisestä on julkaistu erillinen selvityskin vuodelta 2023, jossa on relevantit kehittämis ehdotukset (Kalastuksenvalvonnan kehittämissuunnitelma 2023). Kalatalouden perusongelma on valtava vedenomistajien määrä. Viranomaisilla ei ole kapasiteettia rakentaa verkostoja toimijoihin, jotka lasketaan tuhansissa.

Koko valvontasektorin keskeisimmiksi haasteiksi nousi haastatteluissa kaksi asiaa:

1. kokonaiskoordinaation puute, koska kärkitoimija puuttuu
2. resurssipula, joka koskee kaikkia toimijoita

Viranomaispuolella toivotaan, että yhteiskunnan poliittinen ohjaus havahtuisi edellä mainittuihin valvonnan ongelmiin. Viranomaiset odottavat, että Savukukko-tapaus avaa silmiä. Koetaan, että kysymys on tahdosta: kun maamme turvallisuuspoliittinen tilanne muuttui Venäjän hyökkäyksen takia, löytyi rahaa maanpuolustukseen ja rajaturvallisuuteen. Luontorikokset voidaan nähdä talous- ja turvallisuuskysymyksenä, ja luontokadon taustalla voidaan nähdä piittaamattomuutta luontoarvoista. Kustannukset tulevat näkyviksi esimerkiksi EU-säätelyn ja ohjauksen kautta. Voidaan myös todeta ja osoittaa, että esimerkiksi luvaton pyynti lisää tutkimuksen ja lajien seurannan tarpeita ja sitä kautta

yhteiskunnan kustannuksia. Luvaton luontoon kohdistuva toiminta lisää myös viranomaistyötä ja sitä kautta yhteiskunnan kustannuksia.

Valvonta tulee nähdä ennaltaehkäisevänä ja kustannuksia hillitsevänä toimintana vastaavalla tavalla kuin ihmisten terveyden vaaliminen ja ylläpito vähentävät julkisen terveydenhoidon kuluja. Yksi iso paljastunut luontorikosvyyhti tutkintoineen ja oikeusprosessinen voi maksaa yhteiskunnalle satoja tuhansia euroja. Savukukko-tapauksen tutkinnan, syyttäjälaitoksen toiminnan ja oikeusistuimen yhteenlaskettujen kustannusten laskettiin olevan valtiolle noin 200 000 €, ja puolustuksen hintalappu nousee yli 100 000 euron. Tällä hetkellä erävalvontaan ohjautuu vuositason budjettirahaa vain noin neljä miljoonaa euroa. Vaikuttavan valvonnan ylläpito ja riittävä resursointi ohjaavat ihmisiä kestäviin ratkaisuihin. Tämä tukee luonnon kestäväää käyttöä ja luo pitkällä tähtäimellä säästöjä.

Jos annamme syntyä tilanteen, jossa valvonta ei pysty puuttumaan selkeisiin luontorikoksiin, annamme selkeän viestin siitä, että yhteiskunta sallii rikokset ja toimintaa voi jatkaa.

4.9 Tapaus susi – valvonnan näkökulma

Erävalvonnan ehkä haasteellisin kokonaisuus tällä hetkellä kytkeytyy suteen. Susi on vahvasti politisoitunut laji, jonka suojelun ja kannanhoidon tavoitteita haastavat niin poliittiset toimijat kuin järjestö- ja edunvalvontatoimijatkin. Riistahallinto ja valvontaviranomaiset työskentelevät näiden jännitteiden välissä, eivätkä pysty miellyttämään, saati tyydyttämään eri osapuolia.

Suomessa tapetaan susia salaa. Siinä on kuitenkin alueellisesti merkittäviä eroja. Tiheästi asutussa Lounais-Suomessa salapyynnin arvioidaan olevan vähäistä. Lounas-Suomen maisema on peltojen ja metsien mosaiikkia, ja susien ravintotilanne on siellä hyvä ja koiravahinkoja tapahtuu vähän.

Sen sijaan esimerkiksi harvaan asutussa Pohjois-Karjalassa, Pohjois-Savossa ja tietyissä osissa Kainuuta, jossa susikanta vahvistui jo 2000-luvun alussa, on susiin kohdistuvalla piilorikollisuudella asiantuntijakäsityksen mukaan pitkät perinteet. Myös Pohjois-Pohjanmaalla ilmiö on kasvussa. Suomenselällä, jossa oli 2010-luvun alussa järjestäytyntä suurpetoihin kohdistuvaa salapyyntiä (ns. Perhon susijahti 2013), on nykyään isoja alueita, jonne ei ole muodostunut susireviirejä lainkaan. Susivainon arvioidaan näillä alueilla yhä jatkuvan.

Harvan asutuksen alueet ja erityisesti kuntien tai maakuntien reuna-alueet, jotka usein ovat myös hirvien talvilaidunalueita, ovat otollisia salapyynnille. Pitkien etäisyyksien vuoksi tehokkaan valvonnan järjestäminen tällaisille alueille on vaikeaa. Tyypillistä on myös se, että näillä alueilla on salapyynnillä paikallisen väestön hiljaista hyväksyntää.

Tästä huolimatta valvontaviranomaisille tulee vihjetietoja. Vihjeiden tutkinta on vaikeaa, koska tämänäntyyppisistä, luontoon kohdistuvista rikoksista on äärimmäisen vaikea saada näyttöä. Eläimet eivät kerro kokemuksistaan, vain jäljet luonnossa kertovat, mutta yleensä nekin poistetaan tai niitä peitellään. Näytön saaminen rikollisesta toiminnasta voi vaatia kuukausien tai jopa vuosien työtä. Tähän poliisin tai rajavartioston resurssit eivät nykyisellään riitä, eikä erätarkastajillakaan ole oikeutta toimia yksityisomisteisilla mailla. Toiminta jatkuu ja saa tekniikan kehittyessä uusia muotoja. Tappamisen keinovalikoima on monimuotoinen.

4.10 Salapyyynnin luonne

Monet piilorikollisuuden luonteeseen perehtyneet arvioivat, että kun laittomuuksiin on ryhdytty, ne vievät mukanaan ja tavasta luovutaan vasta, kun kiinnijäämisen riski kasvaa niin suureksi, ettei laittomuuksia uskalleta jatkaa. Niitä harrastavat löytävät uusia tekijöitä mukaan, ja toiminta jatkuu ja leviää.

Salapyyynnin kitkemisen yhtenä suurena ongelmana nähdään myös se, että tieto suunnitelluista, kohdennetuista valvontaoperaatioista voi vuotaa. Tämä arvio nousi haastatteluissa esiin kaikkien toimijoiden suunnasta.

Salametsästyksen kehittymistä kuvataan niin, että kun susi muodostaa pysyvän reviirin jollekin alueelle, voi kestää joitakin vuosia, ennen kuin siihen kohdistuu laittomuutta. Alfaparin käytös ratkaisee paljon: jos sudet eivät tule pihapiireihin, eivätkä tapa koiria, niitä voidaan sietää. Jos ne kuitenkin alkavat kulkea toistuvasti kylillä ja pihossa ja aiheuttavat vahinkoja ja pelkoa, todennäköisyys piilorikollisuuden synnylle on suuri. Jos alfaparista toista haavoitetaan tai se tapetaan, ja jos juuri se on ollut onnistuneen saalistuksen kannalta ratkaiseva yksilö, saadaan aikaan yhä paheneva susiongelma. Tällöin nälkäiset eläimet hakeutuvat etsimään ruokaa esimerkiksi karjatilojen ja asutuksen läheisyydestä.

Dna-näytteiden kerääminen on tuonut uutta tietoa. On susireviirejä, joilla alfapari vaihtuu jopa vuosittain ja sitä aiemmin hallinnut pari häviää kokonaan. Niistä ei saada enää näytteitä. Tätä tapahtuu juuri näillä alueilla, joista tulee vihjetietoa salapyyynnistä ja joista viranomaistoimijat ovat erityisen huolestuneita. Sen sijaan esimerkiksi Lounas-Suomessa, jossa salapyyynnin arvioidaan olevan vähäistä, alfaparit pysyvät reviirillään vuodesta toiseen ja tekevät toistuvasti uuden pentueen.

4.11 Kompleksisuus ja tietovajeet

Julkisessa keskustelussa tuodaan usein esille, että susi on arka erämaan asukki. Terve susi välttää ihmistä ja ihmisasutusta. Kun susi tulee ihmistoiminnan lähelle, alkavat yleensä vaatimukset sudenmetsästyksestä ja eläinten poistosta. Kun ihminen ja susi ovat vaikutuksessa toisiinsa, suden käyttäytymistä ohjaa hyvin pitkälti ihmisen toiminta. Jos susiin ei kohdistu vaaraa tai uhkaa, ne voivat hakeutua ihmisten läheisyyteen etenkin, jos ravinnonsaanti on siellä helpompaa. Aikuisia susia tai jopa pentuja voi alkaa esiintyä piholla ravinnon perässä. Jos nämä pihahavainnot saadaan toistuvasti Tassu-järjestelmään, tämä voi johtaa turvallisuusperusteiseen poikkeuslupaan. Esimerkki kuvaa lähinnä sitä, kuinka moniulotteinen susikannan hoidon ja suojelun kenttä on.

Sekä viranomaisten että asiantuntijoiden näkemys on, että susiin kohdistuva piilorikollisuus on joillain alueilla todellinen ongelma. Suomen susikantaan kohdistuvasta salametsästyksen laajuudesta ei ole tehty varsinaista tutkimusta tai julkaistu tieteellistä artikkelia. Ruotsissa on kuitenkin esitetty tutkimukseen perustuvia arvioita. Niiden mukaan 90 prosenttia susien vuosittaisesta poistumasta, jonka kuolinsyytä ei tunnisteta, johtuu salametsästyksestä.

Ruokaviraston tekemät kuolleiden susien ruumiinavaustiedot kertovat jotain myös Suomen tilanteesta. Ruokavirastolle toimitettiin aikajaksolla 2015–2024 yhteensä 182 sudenruhoa, jotka tutkittiin perusteellisesti. Sudet olivat autojen tai junan alle jääneitä, hukkuneita tai muuten kuolleina löydettyjä, poliisin luvalla turvallisuusperusteisesti tapettuja ja riistakeskuksen luvilla metsästettyjä ja jatkotutkimuksiin toimitettuja eläimiä. Yhteensä 25 sudessa (14 %) todettiin vanhoja ampumavammoja. Tutkituista susista kuusi oli ammuttu luvatta ja löydetty kuolleena. Kolme oli ammuttu koiran varjelemiseksi. Toisin sanoen Ruokaviraston tutkimista susista 34 oli ammuttu ilman, että siihen olisi haettu tai saatu lupaa. Se on 19 prosenttia tutkimukseen päätyneistä eläimistä. (Ruokavirasto 2025.)

Tämä dokumentaatio vahvistaa ainakin sen viranomaisten käsityksen, että susien salametsästys on tosiasia. On todennäköistä, että haulien tai luotien vammauttamista eläimistä osa on sellaisia, jotka ovat haavoittuneet susien laillisissa poistopyynnneissä. Vammautunut, ontuva susi päätyy usein pihapiirisudeksi, mikä osaltaan lisää susipelkoa ja susivastaisuutta. Näitä susia joudutaan usein lopettamaan poliisin luvalla.

4.12 Salametsästyksen vaikutus kannan kehitykseen

Viime vuosina suden kokonaiskannaksi ennen lisääntymiskautta on arvioitu noin 300 sutta, jolloin kanta on sisältänyt noin 40 lisääntyvää paria. Jos arvioidaan, että susipari tuottaa keskimäärin neljä pentua vuodessa, se tarkoittaa noin 160 uutta susiyksilöä joka vuosi. Syksyllä kokonaiskanta voi olla siis noin 460 sutta. Jos susikanta on seuraavana vuonna keväällä ennen penikoimista yhä ennallaan, eli noin 300 yksilöä, on poistuma ollut kannan tuoton suuruinen, eli noin 160 yksilöä. Susikannan tunnettu kuolevuus on ollut keskimäärin noin 50 sutta (vaihteluvälillä 27–79) viime vuosina. Tällöin tuntemattoman kuolevuuden määräksi jää 110 yksilöä. Ruotsin olosuhteissa tuosta määrästä salametsästyksen aiheuttama poistuma olisi siis 90 prosenttia eli 99 sutta.

Ruokaviraston ruhotutkimusten perusteella voidaan varmaksi todeta, että susia kohti ammutaan. Jos onnistutaan tappamaan yhtä paljon kuin onnistutaan haavoittamaan, esimerkiksi 15 prosenttia kannasta, ja syksyinen susimäärä olisi edellä mainitut 460 sutta, tällöin Suomessa tapettaisiin luvatta ainakin noin 70 sutta vuodessa. Ruokaviraston tutkimukset kertovat myös ruhojen luuvammoista, jotka voivat johtua esimerkiksi hirvien potkuista saalistustilanteessa. Tämä voi myös selittää osaltaan tuntematonta kuolleisuutta. Tiedetään, että ampumisten lisäksi susia myös myrkytetään eri keinoin, ja viranomaisilla on tiedossa käytössä olevia menetelmiä.

Nämä ovat erävalvonnan tilannekuvan kannalta tärkeitä tietoja ja kuvaavat valvonnan tarvetta. Poronhoitoalueen susitilannetta ei tässä syvemmin kuvata. Siellä haasteet kytkeytyvät poistopyyntien toteutukseen. Yhden erätarkastajan toimialueella voi olla käynnissä useita yhtäaikaista suurpetojen poistopyyntejä, joiden toteutuksen laillisuusvalvontaan ei ole mahdollisuuksia, saati resursseja. Susia on tapettu poronhoitoalueelta vahinkoperusteisilla poikkeusluvilla viimeisen neljän vuoden aikana 161 yksilöä, ilveksiä 98, karhuja 17 ja ahmoja 13.

5 Kehittämisehdotukset

Seuraavat kehittämisehdotukset ovat pääasiassa strategisia ja rakenteellisia. Toimintatapoihin liittyviä ehdotuksia ja kehittämisajatuksia on haastatteluaineistossa paljon, mutta ne ovat pääasiassa normaaleja johtamiseen ja työn kehittämiseen liittyviä, joita jokainen toimija pyrkii edistämään omassa työssään. Niiden kaikkien luettelointi ei ole tarkoituksenmukaista.

Kehittämisehdotuksien lähtökohtana on, että erävalvontaa tekisi edelleen sama toimijaverkosto kuin nykyään, mutta sen toimintatapaa kehitettäisiin ja terävöitettäisiin. Koska valtion julkinen talous on tiukalla, olisi kustannustehokasta saada vapaaehtoisuuteen perustuvan metsästyksen ja kalastuksen perusvalvonnan tasoa nostetuksi. Vaikka erävalvonta on paljon muutakin kuin metsästyksen ja kalastuksen valvontaa, tämän vapaaehtoispanoksen nykyistä parempi valjastaminen palvelemaan viranomaisvalvontaa toisi näkyvyyttä myös muun tyyppisiin luonnonvararikoksiin ja jopa ympäristörikoksiin. Ympäristöhallinnon roolia on perusteltua jäsentää, ja ehdotuksien monissa kohdissa nousee esiin tarve saada ympäristöministeriö ja sen alueelliset viranomaistoimijat mukaan valvonnan

suunnitteluun ja sen sisällön tuotantoon. Työssä puhutaan erävalvonnasta, mutta erävalvonta on tosiasiallisesti luonto- ja erävalvontaa.

Valvonnan vaikuttavuuden lisäämiseksi tulisi ainakin ratkaista:

- kokonaiskoordinaatio ja valtakunnallisen tilannekuvan ylläpito
- PTR-toiminnan (Poliisi, Tulli, Rajavartiolaitos) ylläpito ja edelleen kehittäminen
- maastoon lähdön kyvykyys
- luonnonvararikosten tutkimuksen turvaaminen
- viranomaisvalvonnan ja vapaaehtoisvalvonnan yhteistyö
- riistanhoitoyhdistysten valvonnan lainsäädäntöpohjan tarkentaminen
- pilotoiva hanketoiminta tukemaan ja kehittämään perustoimintaa

Näitä voitaisiin edistää seuraavilla kehittämistoimilla, jotka on nimetty tavoitteiksi.

5.1 Tavoite 1: kokonaisuutta koordinoiva kärkitoimija

Kärkitoimijaksi kaivataan Metsähallituksen erätarkastajien tyyppistä yksikköä, jossa on päätoimiset valvonnan tekijät ja joka toimisi valtakunnallisesti ja voisi operoida maanomistuksesta riippumatta. Olisi perusteltua, että sillä olisi vastaavat oikeudet erävalvonnassa kuin esimerkiksi poliisilla. Kärkitoimijan organisointi mahdollistaisi myös kansallisen strategian valmistelun suomalaisen luonto- ja erärikollisuuden ehkäisyyn. Tällä hetkellä sellaista ei ole, mutta sen tarve on ilmeinen.

Tällaisen toimijan järjestämiseen voidaan nähdä kolme vaihtoehtoa.

Vaihtoehto 1:

Sijoituspaikka järjestetään **Metsähallitukseen** niin, että johtamisjärjestelmää selkeytetään ja erävalvonnan resurssia vahvistetaan. Nykyisen 11 erätarkastajan lisäksi tarvitaan 4–5 virkaa, jotta voidaan muodostaa riittävän kattava valtakunnallinen valvontaverkosto. Erävalvontalakia tulisi tarkistaa ja lisätä erätarkastajille valvontaoikeus yksityisomisteisille maille, kuten vielä 2000-luvun alussa oli tilanne. Vastaavat käytännöt – oikeus toimia yksityismailla – ovat edelleen mahdollisia Metsähallituksen lajiensuojelutöissä. Myös rikospaikan esitutkintaoikeus tehostaisi toimintaa ja toisi säästöjä poliisille ja Rajavartiostolle. Metsähallituslakia olisi korjattava niin, että Metsähallituksen Julkisten hallintotehtävien sisällä sekä erävalvonnan resurssi- että ohjaustoimivalta olisi keskitetty samalle viranomaiselle, erätalousjohtajalle. Myös Metsähallitusliikelaitoksen yleishallintokustannusten jyvityksessä ja hankintamenettelyissä tulisi huomioida viranomaisyksikön erityistarpeet ja maksukyvykyys. Näillä muutoksilla voidaan varmistaa viranomaisvalvonnan kustannustehokkuus, vaikuttavuus ja riippumattomuus. Muutoksen lisäresurssin kustannusvaikutus olisi noin miljoona euroa, eli kokonaiskustannus nousisi noin kolmeen miljoonaan euroon vuositasolla nykyisen kahden miljoonan sijaan. Lisäys voidaan kattaa esimerkiksi niin, että Metsähallituksen liiketoiminnot velvoitetaan tulosohjauksella osallistumaan 0,5 miljoonan euron rahoituksella Metsähallituksen hallitseman valtio-omaisuuden edunvalvonta- ja vartiointipalveluihin, ja 0,5 miljoonaa euroa katettaisiin ympäristöministeriön suojelualueiden hoidon määrärahoista. Ympäristöministeriö tulisi saada mukaan luonnonsuojelualueiden valvonnan ohjaamiseen.

Tämän mallin etuna olisi se, että se olisi teknisenä lainsäädäntötyönä kohtuullisesti toteutettavissa eikä haastaisi muita viranomaistoimijoita, vaan pikemminkin täydentäisi niitä. Kustannukset voidaan myös

ennakoida. Metsähallituksella on pitkä historia viranomaispalveluista, ja valtion maiden kokonaishallinta tuottaisi selkeitä synergiaetuja. Haasteet kuitenkin tulivat esiin erävalvontalain uudistuksessa. On silti todettava, että siihen liittyvässä poliittisessa keskustelussa ei tunnistettu asian kaikkia puolia. Liikelaitosmalli tuo myös joitain muita lainsäädännöllisiä haasteita. Esimerkiksi valvontapalvelujen myynti vapaaehtoistoimijoille ei ole tällä hetkellä mahdollista, mutta sekin pitäisi olla hoidettavissa lainsäädäntömuutoksilla.

Vaihtoehto 2:

Poliisiin perustetaan **luonto- ja erärikosyksikkö**, jonka asema turvataan lainsäädännöllä, ja toimivalta ulotetaan koko maahan maanomistuksesta riippumatta. Kustannustehokkuuden vuoksi nykyinen Metsähallituksen erävalvontayksikkö olisi perusteltua siirtää osaksi tätä kokonaisuutta. Yksikkö olisi perusteltua olla suoraan ylimmän johdon alla keskusrikospoliisin ja poliisiammattikorkeakoulun tavoin. Luonto- ja eräpoliisitehtäviä hoitavat sijoittuisivat poliisilaitoksiin, ja heillä tulisi olla oikeus itse hoitaa työsuunnittelu. Se tulisi irrottaa päivittäistoiminnan johtamisjärjestelmästä. Toimialueet olisi perusteltua määritellä ennemmin arvioidun valvontatarpeen kuin nykyisten poliisilaitosten toimialueiden perusteella. Luonto- ja eräpoliisin tulosohjaukseen kytkettäisiin sekä maa- ja metsätalousministeriö että ympäristöministeriö tuomaan strategiseen ohjaukseen sisältöä.

Tämän mallin etuna olisi se, että poliisi on iso ja arvostettu toimija, jolla on johtaminen, valvontateknikka ja kalusto kunnossa. Tämän mallin toteuttaminen olisi lähtökohtaisesti niin strateginen muutos, että se olisi hallitusohjelmatasoinen. Sillä olisi kuitenkin vaikutuksia Metsähallituksen sisäiseen dynamiikkaan ja erityisesti sen viranomaispainotteisen vastuualueen Eräpalvelujen ja erätalousjohtajainstituution statukseen: sen olemassaolo vaarantuisi. Tämä muutos todennäköisesti heikentäisi valtion alueiden valvontaa, koska kytkentä valtion maiden muuhun hoitoon katkeaisi. Erityisesti pohjoisilla alueilla se toisi ongelmia. Metsähallituksen erävalvontaa on tehty yksinpartiotintina, mikä poliisissa tuskin tulisi kysymykseen. Tämän mallin kustannusvaikutus on todennäköisesti samaa luokkaa kuin ensimmäisen vaihtoehdon, jos kyseessä olisi sama htv-määrä. Paripartiotointi lisää kustannuksia mutta kaluston käyttö olisi tässä mallissa kustannustehokkaampaa.

Vaihtoehto 3:

Perustetaan **luonnonvaravirasto** ja sinne **luonto- ja erärikoksiin** keskittyvä yksikkö. Sille annetaan poliisiin verrattava toimivalta. Tulosohjaus tulisi sekä sisäministeriöstä että maa- ja metsätalousministeriöstä, ja suojelualueiden valvonnan osalta ympäristöministeriö tulisi kytkeä mukaan. Metsähallituksen nykyinen erävalvonnan yksikkö olisi perusteltua siirtää osaksi tätä kokonaisuutta. Tällä mallilla olisi Metsähallituksen ja sen Eräpalvelujen toimintaan vastaavat vaikutukset kuin edellisellä mallilla. Virastoon olisi perusteltua keskittää myös muita luonnonvaralan viranomaistoimintoja ja asiantuntijatoimintoja, mikä toisi synergiaetuja valvonnan kanssa. Tämän seurauksena Suomessa olisi kolme rinnakkaista, mutta erillistä poliisivaltuuksilla toimivaa toimijaa: poliisi, suojelupoliisi ja luonto- ja eräpoliisi.

Tällainen muutos olisi hallitusohjelmatasoinen. Sillä olisi vaikutuksia koko luonnonvarasektoriin ja sen nykyisiin viranomaistoimijoihin. Lisäksi se vaatisi paljon lainsäädäntöarviointia ja lainsäädäntötyötä sekä lakimuutoksia. Kustannusvaikutuksia on mahdoton arvioida, mutta uuden hallinnon rakentaminen vaatisi esimerkiksi tukitoimintojen järjestämistä. Luonnonvarojen kestävä hallinnan ja suojelutarpeiden

turvaamisen näkökulmasta tämä olisi tulevaisuutta ajatellen kuitenkin perusteltu tavoite. Nykyisin luonnonvaratalouden viranomaistoiminta on hajautettu hyvin monelle toimijalle. Tämän vaihtoehdon riskinä olisivat vaikeasti ennakoitavat kustannukset.

5.2 Tavoite 2: valtakunnallinen tilannekuvan ylläpito

Syntyipä kärkitoimija millä tahansa edellä kuvatuista malleista, tarvittaisiin edelleen viranomaisvalvontaa auttavaa ja tukevaa muuta kehittämistyötä. **Kärkitoimijan tulisi kyetä kokoamaan valtakunnallinen erävalvonnan tilannekuva ja koordinoimaan kokonaisuutta.** Se tarvitsee sekä viranomaistoiminnan vuosittaiset tilastot, tiedot ja analyysit että vapaaehtoisvalvonnan tuottamat tilastot ja analyysit. Tällä hetkellä nämä tiedot eivät kohtaa, sillä vapaaehtoisvalvonta ja viranomaisvalvonta ovat eriytyneet. Tämän toteutus edellyttäisi jonkinlaisen **tilannekuvajärjestelmän luomista**, ja sen kustannusvaikutuksia on vaikea arvioida. Luonteva vastuutaho järjestelmän luomiseen olisi se yksikkö, jolle kärkitoimijan rooli organisoitaisiin.

5.3 Tavoite 3: ministeriön koordinaatio ja kansallisen koordinaattorin virka

Jos yhdellekään näistä malleista ei löydy riittävää poliittista tukea ja nykyinen hajautetun vastuun yhteistyömalli halutaan säilyttää, voidaan kärkitoimijan puute ratkaista myös ministeriöinstituution kautta:

Perustetaan sisäministeriöön (tai maa- ja metsätalousministeriöön) **luonto- ja erärikollisuuden ennaltaehkäisyyn kansallisen koordinaattorin virka**, jonka päätehtäväksi tulee rakentaa ja ylläpitää luonto- ja erävalvonnan valtakunnallista verkostoa. Tarvitaan myös toimintatapa sille, miten kaikkien toimijoiden tieto saadaan kerättyä tilannekuvan ylläpitoa varten. Ajantasainen tilannekuva luo pohjan tietopohjaiselle suunnittelulle.

Sisäministeriö olisi luontevin sijoituspaikka koordinaattorille. Sillä ratkaisulla olisi helpompi saada myös ympäristöministeriö kytkettyä mukaan tukemaan tulosohtoa, tuottamaan sille sisältöä ja tuomaan ELY-keskukset mukaan verkostoon. Tällä tavoin saataisiin nykyinen valvonnallinen hajaannustila korjattua ja luonto- ja erärikosten kokonaiskoordinaatio koottua yhteen. Tässäkin ratkaisussa olisi siis kolmen ministeriön yhteistyö: sisäministeriön, maa- ja metsätalousministeriön ja ympäristöministeriön. Sisäministeriöllä olisi kokonaiskoordinaatio sovitun yhteistyöorganin kautta. Tämäkin toimenpide edellyttäisi poliittista tahtoa.

5.4 Tavoite 4: PTR-toiminta jatkuu ja kehittyy

Vaikka niin sanottu kärkitoimija saataisiin organisoitua, PTR-yhteistyötä ja sen kehittämistä tulee jatkaa. Viranomaisyhteistyö koetaan aluetasolla hyväksi, vaikka erävalvontaan kohdennetut resurssit koetaan heikoiksi: yhteistyö tuottaa ja lisää vaikuttavuutta. Poliisin tilannekuvaan ja valvontaan kehitetyt järjestelmät tulee olla kaikkien viranomaistoimijoiden käytettävissä, ja niiden käytettävyyteen liittyvät haasteet tulee ratkaista koulutuksella. **Ainakin POTI-järjestelmän – eli vihjetiedon – käyttöön liittyvä lisäkoulutus on tarpeen. Myös järjestelmän käytettävyyttä tulisi parantaa.**

Valvonnan resursoinnin varmistaminen voi tapahtua kahta kautta: joko lisäämällä budjettirahaa nykyisille toimijoille tai priorisoimalla uudella tavalla nykyistä rahoitusta. Tämä on puhtaasti poliittista päätöstä vaativa kokonaisuus. Jos nykyisin erävalvontaan käytetään noin viisi miljoonaa euroa julkista rahaa (noin 4 miljoonaa valtion budjettista ja noin miljoonaa euroa julkisoikeudellisiin maksuihin perustuvaa rahaa), tulisi tämä raha pystyä nostamaan ainakin kahdeksaan miljoonaan euroon, jotta erävalvonnan tasoa voitaisiin nostaa kaikkien toimijoiden osalta ja luoda sille vaikuttavuutta ja uskottavuutta.

Jos erävalvonnan resursointia pystytään nostamaan, alan toimijat tietävät, miten toiminnan vaikuttavuutta voidaan yhteistyöllä edelleen parantaa.

5.5 Tavoite 5: aluetasolla luodaan viranomaisyhteistyönä malli, jolla nostetaan maastoon lähdön kyvykkyyttä

Yksi keskeinen kehittämisen paikka on miettiä alueelliset ratkaisut siihen, miten valvojat pystyvät lähtemään maastoon nykyistä tehokkaammin. Jos valvontaviranomainen saa uskottavan vihjeen käynnissä olevasta luontorikoksesta, etukäteen sovitun tiimin täytyy kyetä lähtemään maastoon viipymättä. Tiimissä voi olla valmiudessa esimerkiksi 6–7 henkilöä eri viranomaisista, joilla on valmius reagoida hälytystehtävään.

5.6 Tavoite 6: tarvitaan päätoimisia luonnonvararikosten rikostutkijoita

Valvonnan tehostaminen ei yksin riitä, vaan tarvitaan myös resurssia tutkintaan. Tämä ongelma tunnistettiin laajasti asiantuntijahaastatteluissa ja useissa organisaatioissa. Asia tulisi tunnistaa tulosoheijauksessa, jotta siihen voitaisiin varmistaa määrärahat.

5.7 Tavoite 7: viranomaisten ja vapaaehtoisten valvonnan yhteistyö

Kuten edellä viitattiin, yksi keskeinen tavoite olisi parantaa eri valvojien yhteistyötä. PTR:n valtakunnallinen johtoryhmä (PTR-laki 2009, PTR-asetus 2023) voisi kontaktoida Suomen riistakeskusta ja Kalatalouden Keskusliittoa ja selvittää mahdollisuuksia tiivistää viranomaisvalvonnan ja vapaaehtoisvalvonnan yhteistyötä.

Koska kyseessä on iso kokonaisuus, viranomaisten ja vapaaehtoisten valvonnan yhteistyötä voitaisiin edistää pilotoimalla ja hankkeistamalla. Viranomaisten ja vapaaehtoisten suorittaman valvonnan nykyistä paremman yhteistyön rakentaminen olisi tärkeää vaikuttavuuden lisäämiseksi. Tämä edellyttäisi myös vapaaehtoistoiminnan taustarakenteisiin muutoksia, joita käsittelemme myöhemmin osioissa 5.11 ja 5.12 (riistanhoitoyhdistyksien ja osakaskuntien yhdistymiset). Rakennemuutosten aikajänne olisi kuitenkin toteutuessaankin pitkä. Nykyisessä tilanteessa on mahdotonta nähdä, että valvontaviranomaiset (PTR) kykenisivät rakentamaan vapaaehtoisvalvontaverkostoa, jossa olisi esimerkiksi 1000 kalastuksen- ja 1000 metsästyksenvalvojaa. Jos kaikki vapaaehtoisvalvojat toimisivat tiimeinä, tällöin tiimien vetäjien kautta verkostoituminen olisi mahdollista.

5.8 Tavoite 8: yhteispartioinnin jatkaminen suurpetoteemalla hanketoiminnan kautta

Jos PTR-toimijoiden resurssia ei kyetä kasvattamaan pysyvien kiinteiden kustannusten pelossa, jää vaihtoehdoksi edetä määräaikailla hankkeilla.

Tällä hetkellä tunnistetaan suurpetoihin ja hirviin kohdistuva salametsästys ehkä keskeisimmäksi ongelmaksi, jota voitaisiin hallita 3–5 vuoden **hankerahoituksella joko Itä-Suomen, Kainuun tai Lapin alueella. Sen ohjaus tapahtuisi PTR-yhteistyön kautta.** Hanke voisi rakentua niin, että viranomaistoimijat turvaavat omarahoituksen, ja toimintaan haetaan hankerahaa. Tässä hankkeessa tulisi hyödyntää SusiLIFE-partion hyviä kokemuksia.

5.9 Tavoite 9: valtakunnalliset valvontaseminaarit tiedonvaihtoa ja verkostoitumista varten

Niin sanotun Perhon susijupakan jälkeen järjestettiin kaksi valtakunnallisia seminaaria vuonna 2014. Niihin kokoontuivat erävalvonnan toimijat ja syyttäjälaitoksen edustajia. Tarve vastaavanlaiselle foorumille on yhä olemassa. Edellisen kerran järjestämisvastuu oli Metsähallituksen erävalvonnalla.

Erävalvonnan vaikuttavuuden kannalta sekä syyttäjän että oikeusistuimen toiminta on tärkeää. Ne toimivat itsenäisesti ja riippumattomasti, mutta ne tarvitsevat tietoa toimintaympäristöstään sekä luonto- ja erärikosten luonteesta.

PTR-johtoryhmässä tulisi sopia valtakunnallisen seminaarin järjestämisestä yhteistyössä syyttäjälaitoksen ja tuomioistuinviraston kanssa. Teemana olisivat luonto- ja erärikokset.

5.10 Tavoite 10: vapaaehtoisvalvonnan kehittäminen

Vapaaehtoisvalvonnassa olisi valtavasti potentiaalia, mutta sitä ei hyödynnetä, koska valvonta tapahtuu pääasiassa irrallaan viranomaistoiminnasta, omalla kalustolla ja korvauksetta. Vapaaehtoisvalvonnan tuloksista ei myöskään raportoida valtakunnallisesti kuin toiminnan volyymia kuvaavia lukuja.

Vapaaehtoisvalvonta olisi hyvin koordinoituna ja lisäresursseilla kustannustehokas tapa valtion talouden näkökulmasta varmistaa kestävää luonnon käyttöä ja seurata luonnon arvojen toteutumista. Osaavat, koulutetut ja luotettavat valvojat voidaan nähdä myös vihjetiedon välittäjänä ja tuottajana viranomaisille.

5.11 Tavoite 11: riistanhoitoyhdistysten vapaaehtoisvalvonnan uudistaminen ja toiminnan kehittäminen

Tarvitaan seuraavia muutos- ja kehittämistoimenpiteitä:

- 1) **Riistanhoitoyhdistyksen valvonnan lainsäädäntöpohja pitäisi uudistaa.** Metsästyslaki velvoittaa tekemään metsästyksenvalvontaa, mutta riistahallintolaki vain avustamaan viranomaisia. Olisi selkeämpää, jos riistanhoitoyhdistysten rooli olisi selkeästi joko avustava tai itsenäinen. Jos rooli olisi avustava, pitäisi määritellä, mitä sillä tarkoitetaan ja miten viranomaisyhteistyö järjestetään. Nyt sitä ei pääsääntöisesti ole, koska viranomaispuolella ei ole näkyvyyttä siihen, millä tavalla lainsäätäjä on ajatellut rhy:n avustavan roolin toteutuvan heidän suuntaansa. Viranomaisten tulisi pystyä koordinoimaan avustavaa tahoja. Käytännöistä pitäisi sopia 278 eri riistanhoitoyhdistyksen kanssa. Tällaiseen ei ole tällä hetkellä resursseja, eikä koordinoitua toimintaa ole tulohajattu kenellekään. Se tulisi hoitaa esimerkiksi samalla tavalla kuin SRVA-toiminta on nyt hoidettu. Toiminnan uskottavuutta lisäisi se, että henkilölle, jotka valitaan tekemään valvontaa, tehtäisiin **suppea turvallisuus selvitys ja hän olisi myös luottamuspuolan vuoksi vapautettavissa tehtävästään.** Tämä tulisi lisätä riistahallintolakiin.
- 2) **Riistanhoitoyhdistysten metsästyksenvalvojien koulutus tulisi uudistaa. Valvojien toimintaa ja oikeita menettelytapoja tukemaan ja havainnontekoa varten pitäisi laatia ns. kenttäopas.** Nimettyjä valvojia on 1925 henkilöä, mutta aktiivisesti valvontaa tekevien määrää on paljon pienempi. Vuonna 2024 valvontasuoritteita ei tehty lainkaan 141 riistanhoitoyhdistyksessä. Luottamuksessa on paljon ongelmia. Metsästysoikeuden haltijat voivat haastaa voimakkaastikin valvontaa tekevien toimintaa. Tämän vuoksi valvojan oikeuksien ja oikeiden menettelytapojen on oltava valvojilla selkäytimessä. Myös **viranomaisyhteys ja -koordinaatio olisi välttämätöntä.** Pelkkä tietoisuus viranomaisyhteydestä auttaisi monessa valvontatilanteessa. Jos esimerkiksi valvonnan kohde ajattelee, että valvontaa tekevä raportoi ainoastaan riistanhoitoyhdistyksen luottamushenkilöhallitukselle, valvonnassa ei ole riittävää auktoriteettia.
- 3) **Metsästyksenvalvontaan valvontaringit.** On paljon tehokkaampaa, että valvontaa tekeviä on vähemmän hyvin koordinoituna tiimissä kuin enemmän ilman koordinaatiota. Tavoite tulisi olla,

että valvonta organisoidaan 5–15 hengen tiimeinä, joissa on vetäjät. Ihanne olisi, että vetäjä olisi viranomaistoimija, mutta se ei ole viranomaistoiminnan resurssinäkökulmasta realistinen tavoite.

Realistista olisi, että tiimin vetäjä verkostoituisi viranomaistoimijaan. Tiimillä tulee olla ehdoton sisäinen luottamus, valvontasuunnitelma, sovitut työnjaot ja roolit, raportointi ja palautteenantotavat ja selkeät ohjeet menettelytavoista valvontatilanteissa. Tavoitteena tulisi olla, että ohjatun valvonnan suorat kustannukset korvattaisiin ja tiimin vetäjä saisi kohtuullisen vuosikorvauksen. Tällaisia tiimejä voisi olla esimerkiksi **noin 150 Suomessa**, silloin niiden verkostoituminen viranomaistoimintaan olisi mahdollista järjestää.

- 4) Riistanhoitoyhdistysten yhdistämistyötä tulee jatkaa.** Yhdistämiset vapauttaisivat resursseja ja mahdollistaisivat nykyistä uskottavamman toimijan. Riistanhoitoyhdistysten toimintaedellytykset ja kyvykyys hoitaa lakisääteisiä tehtäviään vaihtelevat liikaa, mikä heijastuu myös valvontaan. Noin 50 prosentilla riistanhoitoyhdistyksistä ei ole valvontasuoritteita. Yhdistämistarpeet vaihtelevat eri puolella maata toimintaympäristöstä riippuen. Yhdistämistarpeet tulee tunnistaa, jotta yhdistysten toiminta voidaan saattaa ammattimaisemmaksi. Suomen riistakeskus ja maa- ja metsätalousministeriö ovat tämän tavoitteen toteutuksessa avaintoimijoita, mutta ilman merkittävää resursointia tavoite ei etene. Tämäkin **vaatii poliittista tahtotilaa ja poliittista päätöstä.**

5.12 Tavoite 12: osakaskuntien yhdistämisen kautta resursseja kalastuksenvalvontaan

Kalastuksenvalvonnasta on julkaistu kehittämissuunnitelma 2023, ja sen toimenpide-ehdotukset ovat hyviä (Kalatalouden Keskusliitto 2023). Kehittämissuunnitelma kaipaa ohjausta, koordinaatiota ja korvauksia valvonnan tekijöille. Suomalainen kalastusoikeuksien omistajuus ja kalavesien hoito on hajanainen kokonaisuus. Olisi tärkeää, että **osakaskuntien yhdistäminen nykyistä huomattavasti isommiksi kokonaisuuksiksi tulisi poliittiseksi tavoitteeksi.** Noin 20 000 erillisen osakaskunnan toiminnan koordinointi on niin sanotusti mahdoton tehtävä. Yhdistymiset vapauttaisivat resursseja kalastuksenvalvontaan ja loisivat mahdollisuuksia valvonnassa viranomaisyhteistyölle. Kalastuksenvalvonta tulisi pyrkiä tiimiyttämään samalla tavalla kuin edellä kuvattu metsästyksenvalvonta. Tämä tulisi tehdä pilotoimalla.

5.13 Tavoite 13: luonto- ja erävalvonnan käsite yleiseen käyttöön

Erävalvonta-käsitteen sijaan olisi perustelua käyttää luonto- ja erävalvonnan käsitettä. Se kuvaisi paremmin kehittyvän valvonnan tarpeita, ohjaisi ministeriöitä ja alan toimijoita nykyistä tiiviimpään yhteistyöhön sekä ohjaisi toimijoiden katsetta nykyistä laajemmaksi.

5.14 Tavoite 14: susikannan hallinnassa kestävämpiin menetelmiin

Susikannan hoito työllistää valvontaviranomaisia kahdella tavalla. Toisaalta susikysymyksen konfliktisuus lisää valvontatarpeita ja toisaalta taajamissa toistuvasti liikkuvat sudet työllistävät esimerkiksi poliisia, jolle ohjataan turvallisuuteen liittyviä hälytystehtäviä. Ruhotutkimusaineiston mukaan huomattava määrä susista kantaa kehossaan hauleja. Jos kannanhoidolliselle metsästykselle saadaan lailliset perusteet, tulee tavoitteeksi ottaa, että **susi ammutaan aina kiväärillä. Myös vahinkoperusteisissa pyynneissä voi suositella samaa käytäntöä taajamatilanteita lukuun ottamatta.** Haulikon käyttö johtaa haavoittumisiin, ja se voi vahvistaa taajamasusiongelmaa ja heikentää sudensietoa ihmisten keskuudessa. Tämä on kannanhoidollinen asia, mutta noston esiin, koska sillä on valvonnallisia vaikutuksia.

LOPPUSANAT

Haastattelut eivät nostaneet kaikkia erävalvonnan teemoja näkyviin. Suomessa tarvitaan toimijoita, jotka voivat seurata maastoliikennettä, leiriytymistä ja maastorakenteita, tulen käyttöä, roskaamista, valtion maiden puuvarkauksia, metsästystä ja kalastusta, haaskojen pitoa, suurpetotilannetta, koirakuria, aseturvallisuutta, eläinsuojelua, poron vapaaseen laidunnukseen ja hoitoon kytkeytyviä ongelmia, suojelualueiden sääntöjen noudattamista, rauhoitettujen ja uhanalaisten lajien elinympäristöjen ja esimerkiksi pesintärauhan kunnioitusta ja tarvittaessa puuttua tilanteisiin. Lisäksi toimijoiden tulee pystyä huolehtimaan yleisestä turvallisuudesta luonnossa.

Edellä luetellut tilanteet ovat nykyisen erävalvonnan sisältöä, ja tosiasiallisesti ne ovat **luonto- ja erävalvontaa**. Tarvitaan viranomaisten maastokäyntejä ja partiointia ja sitä tukeva järjestelmä, joka tuottaa myös tietoa viranomaisille. Ja ennen kaikkea tarvitaan joku toimija, jolla on mahdollisuus koordinoita tätä kokonaisuutta ja ylläpitää tilannekuvaa.

Luonto- ja erävalvonnassa on kysymys luonto- ja erärikosten ennaltaehkäisystä ja paljastamisesta. Tässä työssä kuuluu alan ammattilaisten ja asiantuntijoiden ääni, ja siinä äänessä kumpuaa erityisesti huoli luonnosta ja ympäristöstämme. Valvonnalla voidaan ohjata luontoharrastajia, elinkeinoja, yrittäjiä ja luonnossa liikkuvia kansalaisia kestävään toimintaan. On harhakuva, että omavalvonta riittäisi ja viranomaisvalvonnalla keskityttäisiin vain ihmisten välisten rikkomusten ja rikosten seurantaan ja selvittelyyn. Luonto on meille niin arvokas pääoma, että meidän tulee huolehtia siitä. Yksittäisen ihmisen pieni toimi tai hairahdus luonnossa voi tuntua mitättömältä vasaran iskulta, mutta kertaantuuessaan se on moukarin isku. Viranomainen toimii ja toteuttaa työssään lainsäädäntöä, jossa luontoarvot tunnustetaan kohtuullisen hyvin. Valvova viranomainen ei kuitenkaan pysty toteuttamaan lainsäätäjän tahtoa, jos se ei kykene lähtemään resurssipulan takia maastoon silloin, kun olisi tarve.

Kuten alussa tuli todettua tämä raportti on selvitysmiehen ominaisuudessa minun näkemykseni Suomen erävalvonnan tilasta ja kehittämistarpeista. Tämä näkemys perustuu taustahaastatteluihin ja omiin havaintoihin.

Mitä tässä työssä olisi voinut tehdä toisin? Ympäristöhallinnon mukaan otto haastatteluihin olisi tuonut enemmän läpinäkyvyyttä nykyiseen hallinnolliseen eriytymiseen ja olisi kenties syventänyt näkemystä siitä, miten valvonnan kokonaisuutta ja yhteistyötä kannattaisi kehittää. Se ei päätynyt mukaan, koska ympäristöministeriö ei ole ollut valvonnan tulosohjaaja tai rahoittaja. Myös kehittyvän tekniikan – vaikkapa tekoälyn – mahdollisuudet käyttää ja suodattaa valvontatietoa ja jalostaa sitä valvonnan käyttöön jäi haastatteluaineistossa vähäiseksi ajatteluksi. Tämä on kokonaisuus, jota kannattaisi erikseen selvittää. Myös pohjoisen alueen valvonnan erityisyydet ja esimerkiksi poronhoitoon liittyvät valvonnalliset haasteet jäivät selvityksessä katveeseen. Nekin tulisi arvioida erikseen omana työnään.

Liite 1: Haastatteluaineisto

Liitteessä referoidaan teemahaastattelujen vastaukset vastaajaryhmittäin: riistahallinto, Luonnonvarakeskus, viranomaistoimijat, kalataloustoimijat ja ministeriöt. Joitakin haastateltujen vastauksia esitellään suorina sitaatteina.

Kysymys 1. Nykyinen työnjako ja sen tarkoituksenmukaisuus

Tässä teemassa haettiin näkökulmia ja kokemuksia sille, miten nykyinen toimintamalli, jossa ovat nykyiset viranomaistoimijat ja sen rinnalla vapaaehtoisvalvonta, kokonaisuutena toimii. Lisäksi kysyttiin, vastaako nykyinen malli sitä, mitä yhteiskunnan näkökulmasta erävalvonnalta voisi odottaa.

Riistahallinto. Riistakeskuksen haastateltavat arvioivat, että perusongelmana erävalvonnassa on se, että sitä ei ole riittävästi. On paljon toimijoita, ja erätarkastajia lukuun ottamatta viranomaisille erävalvonta on vain työn sivujuonne. Kukaan ei koordinoi kokonaisuutta valtakunnan tasolla. Toki nähdään paljon hyviä kehityskulkuja, joista SusiLIFE on hyvä esimerkki. Haastatteluissa tunnistettiin riistanhoitoyhdistysten suorittaman valvonnan haasteellisuus ja koettiin, että se vaatisi uudelleen tarkastelua ja uudelleen järjestämistä. Niin sanotun Savukukko-tapauksen tutkinta nähtiin hyvänä saavutuksena, mutta samalla koettiin, että se ei riitä, kun vastaavaa tapahtuu edelleen. Haastateltavat harmittelivat myös sitä, ettei Metsähallituksen erävalvonta pysty enää myymään ohjattua luvallisuuden valvontaa. Koettiin, että metsästäjät ovat salametsästyksen paljastamisen suhteen avainroolissa. Sienestäjä, marjastaja tai muu luonnossa liikkuja ei osaa arvioida, milloin on kyseessä mahdollisesti laitton metsästys ja milloin laillinen.

Riistanhoitoyhdistystasolla koettiin, että valvonta on koko lailla ”retuperällä”. Erätarkastajien toimialueet nähtiin aivan liian laajoina. Jos riistanhoitoyhdistyksen valvonta saa vihjeen, se yleensä tulee liian myöhään, kun ihmiset eivät uskalleta ilmoittaa havainnoistaan heti. Koetaan, että viranomaiset ovat vetäytyneet yhteistyöstä vapaaehtoisten valvojien kanssa. Toki ymmärretään, että viranomaistoiminnan luonne on muuttunut ja suojattua tietoa on varjeltava. Kuitenkin yhteistyön väheneminen nähdään huonona kehityssuuntana. Monet kaipailevat niitä aikoja, jolloin oli liikkuva poliisi ja osana sitä eräpoliisijärjestelmä. Yhteistyötä koettiin tuolloin olevan enemmän. Nähdään, että poliisi keskittää toimintoja ja vetäytyy haja-asutusalueelta. Lisäksi koetaan, että valvonnan tarpeet tuntuvat vain kasvavan. Nykyistä kehityssuuntaa pidetään huonona.

Luonnonvarakeskus. Luonnonvarakeskuksen haastatteluissa todettiin, että valvontaa tekevät tahot ovat lähtökohtaisesti oikeat, mutta niiden tekeminen ei näyttäydä konkreettisena. Vapaaehtoisvalvontaan nähdään liittyvän sävyjä, joiden perusteella ”pukki olisi kaalimaan vartijana”. Myös luottamus toimijoiden välillä pohdituttaa. Kun on monenlaisia rooleja, toiminta ei ole yhteismitallista. Vapaaehtoispuolen tiedon tuottaminen on kirjavaa. Potentiaalia kuitenkin olisi.

Viranomaistoimijat (poliisi, Rajavartiolaitos, Tulli ja Metsähallituksen erätarkastajat).

Viranomaistoimijoiden haastatteluissa todettiin, että nykyinen erävalvonnan työnjako voisi olla selkeämpi. Ongelmaksi koetaan, että muilla valvontaviranomaisilla kuin Metsähallituksella erävalvonta ei ole päätehtävä. Koetaan, että muiden valvontaviranomaisten työllistat ohjaavat tekemistä ja erävalvonta joustaa muiden tehtävien alta. Kenelläkään ei ole kokonaiskoordinaatiosta vastuuta.

Sitä myös harmiteltiin, että eräpoliisijärjestelmä lopetettiin. SusiLIFE nostettiin hyvänä esimerkkinä yhteistyöstä, mutta koettiin, että poliisi siirsi resursseja hankkeeseen mutta vähensi samalla perusvalvonnan tasoa. Eräs arvio oli, että nykyinen kokonaisuus olisi ihan hyvä, jos kaikki toimisi niin kuin

on suunniteltu. Kuitenkin tärkeimpänä nähtiin, että toimintaresurssit olisivat kunnossa. Nykyinen petopoliitiikka nähtiin haastavana ja työllistävänä. Poliisin roolia toivottiin vahvemmaksi.

Poliisin edustajilta tuli useampi kommentti siitä, että nykyinen resursointi on liian vähäistä, mutta samalla tiedettiin myös sen syyt: poliisi priorisoi hälytystehtävät, jotka ovat harvoin luontorikosepäilyjä. Nykyinen työnjako nähtiin hyvänä. Todettiin esimerkiksi, että ”se ei estä tehokasta toimintaa”. Muutospaineita tunnistettiin: ilmastomuutos tulee haastamaan vielä lisää, ja luonnonsuojelun vaatimukset tulevat kasvamaan. Lapinlahden Savukukko-tapaus nostettiin esiin: pohdittiin, mitä se kertoo ja mistä se oireilee. Koska haastateltavien mukaan on ollut muitakin vastaavanlaisia tapauksia, mietityttää, miten henkilöiden on ollut mahdollista toimia niin vapaasti.

Yleinen tuntuma on, että valvontatarve kasvaa jatkossa yksityismailla. Metsähallituksen erävalvonta nähdään tärkeänä, mutta samalla tunnistetaan siihen liittyvät haasteet ja heikentyneet resurssit. Myös poliisissa koettiin, että sellainen kärkitoimija puuttuu, joka vastaisi kokonaisuudesta valtakunnan tasolla ja jolla olisi kokonaisuuden tilannekuva.

Rajaviranomaisten näkökulmasta nykyinen työnjako on lähtökohtaisesti ihan hyvä. Rajavartiolaitos kertoi tekevänsä erävalvontaa rajavalvonnan ohessa, jolloin valvonta siis rajoittuu rajan tuntumaan. Koska erävalvontaa tehdään muun työn ohessa, on vaikea laskea siihen kohdennettuja tunteja. Sekä Rajavartiolaitos että Tulli näkevät, että niiden rooli on auttaa muiden viranomaisten – poliisin ja erätarkastajien – työtä. Tulli on mukana pyydettyäessä, eikä se voi tehdä erävalvontaa omatoimisesti. Sillä on kuitenkin tärkeä rooli silloin, kun puhutaan rajat ylittävästä toiminnasta, jossa maahan tuodaan tai maasta viedään esimerkiksi munia, eläimiä, kasveja tai niiden osia.

Rajavartiolaitos tunnistaa omana vahvuutenaan sen, että sillä on maasto- ja tutkintaosaamista ja kalustoa. Myös rajatoimijoiden yksi näkökulma oli, että kaupungistuminen lisää suojelutarpeita, vahvistaa luonnonsuojeluaatetta ja petojen suojelua, ja vastaavasti haja-asutusalueilla kipuillaan kasvavien petokantojen kanssa. ”Tunnistan petovihaa ja vastakkainasettelua”, totesi eräs haastateltava. Yhteiskunnan vaatimusten ja toimintaympäristömuutoksen nähdään kasvattavan valvontatarvetta.

Kalataloustoimijat. Kalataloussektorin toimijat pohtivat erävalvontaa kalastuksen näkökulmasta. Valtion vesialueiden ja yksityisomisteisten vesien valvonta nähdään järjestetyn eri tavalla. Jos yksityisomisteisilla vesillä tapahtuu jotain, tarvitaan paikalle aina poliisia. Poliisin resurssit eivät kuitenkaan riitä, ja toimijat kokevat, ettei poliisilla ole kiinnostusta. Valtion vesillä erätarkastaja voi hoitaa myös laillisuuden valvontaa ja puuttua laittomuuksiin.

Yksityisten vesien valvonta halutaan pitää omistajien kontolla, mutta omistajilla ei ole riittävää intressiä valvoa, eikä myöskään resursseja järjestää vaikuttavaa valvontaa. Vastauksissa tuotiin esiin, että on paljon alueita, jotka eivät ole minkäänlaisen valvonnan piirissä. Perusongelma on, että kalastuslaissa on paljon rajoituksia ja ohjaavaa säädöstä, mutta ei ole organisaatiota, joka pystyisi esimerkiksi salakalastusta riittävästi valvomaan.

Koettiin, että valvontaa on hajautettu monelle toimijalle, mutta kenelläkään ei ole kokonaisvastuuta eikä kokonaiskoordinaatiroolia. Vastauksissa kaivattiin tällaista toimijaa: esimerkiksi Metsähallituksen erävalvonnan kaltaisen toimijan tulisi olla valtakunnallisessa valvontavastuussa ja koordinoida kokonaisuutta maanomistussuhteista riippumatta. Kalastuksenvalvonnassa yhteistyö viranomaisten kanssa nähtiin haastavana, koska poliisilla ja rajalla ei ole tarvittavia resursseja. Vapaaehtoisen kalastuksenvalvonnan resursoinnin koettiin vaihtelevan hyvin paljon eri puolella maata.

Kalastonhoitomaksuista on suunnattu valvontaan varoja, mutta lähinnä hankeluonteisen toiminnan avulla. Perusvalvontaa sillä ei suoraan rahoiteta.

Metsähallituksen erävalvonta nähtiin hyvänä toimijana pohjoisessa Suomessa, jossa on paljon valtio-omisteista aluetta. Koettiin, että viranomaisvalvonta on vetäytynyt kalastuksenvallonnasta säästöpainneiden seurauksena, eivätkä vesialueiden omistajat näe valvontavastuutaan sellaisena kuin se tulisi nähdä. On paljon vesialueita, joissa ei ole minkäänlaista valvontaa. Isot kaupungit voivat muodostaa poikkeuksen, koska niillä on varaa järjestää valvontaa. Yleisenä kommenttina tuli esiin, että kalastuksenvallonta on hyvin sekava kokonaisuus.

Ministeriöt. Haastatteluissa oli edustettuna sekä maa- ja metsätalousministeriö että sisäministeriö. Myös näissä haastatteluissa tunnistettiin toimijakentän yleinen resurssivaje. Erätarkastajien toiminta-alue tunnistettiin liian isoksi valvoa tehokkaasti. Poliisin ja rajavartiolaitoksen mahdollisuudet tehdä erävalvontaa todettiin varsin rajoittuneeksi: yhden kommentin mukaan tilanne on ”surkea”. Poliisi on joutunut ulkoistamaan myös ns. SRVA-toiminnan, eli suurriistavirka-avun, joka tarkoittaa lähinnä liikenneonnettomuuksien jälkeistä hoitotyötä. SRVA-henkilöt on sijoitettu vapaaehtois kentälle riistanhoitoyhdistyksiin.

Kuitenkin vastauksissa todettiin, että nykyinen työnjako on sinällään tarkoituksenmukainen ja poliisin ja Rajavartiolaitoksen toimivallat riittävät. Niillä erävalvonta ei kuitenkaan ole ykkösprioriteetti. Erätarkastajat ovat alan erikoismiehiä, mutta myös heidän resurssinsa ovat puutteelliset. Kokonaisuutta tukee kuitenkin maan- ja vedenomistajien järjestämä valvonta ja sen vapaaehtoistyö, jossa on kuitenkin rajoitetut toimivaltuudet. Haastatteluissa todettiin useaan otteeseen, että poliisin prioriteetit ovat hengen, omaisuuden ja yleisen turvallisuuden turvaaminen, eikä se voi muutenkaan olla.

Kysymys 2. Erävalvonnan kehittymisen hyvät askelmerkit

Haastatteluteemana oli ns. hyvät käytännöt ja tunnistetut kehitysaskleet, jotka ovat edistäneet erävalvonnan vaikuttavuutta.

Riistahallinto. SusiLIFE ja sen yhteispartio nousivat haastatteluissa useaan kertaan esille esimerkkinä siitä, miten erävalvontaa on voitu edistää yhteistyön kautta. Ministeriöneuvostossa kuvailtiin olevan käynnissä hanke, jossa luonnonvararikoksia selvitetään. Törkeän metsästysrikoksen olomuoto lainsäädännössä ja sen tuomat laajemmat tutkintavaltuudet nähtiin hyvänä esimerkkinä. Myös pyrkimys saada erätarkastajien toimintavaltuuksia laajemmiksi nähtiin hyvänä. Saaliin tarkastusoikeus tietyn reunaehdoin ja eläinten korvausarvojen määrittäminen nähtiin hyvinä käytäntöinä. Myös Metsähallitukselta ostettu kausiluonteinen valvonta nähtiin hyvänä esimerkkinä, tosin vastauksissa harmiteltiin sen loppumista.

Riistanhoitoyhdistyksissä edistymisen tunnistaminen oli haasteellisempaa. Viranomaistoimijoiden nykyinen keskinäinen yhteistyö näyttäytyy hyvänä suuntana ja sen suorittamaa ns. teemavalvontaa arvostettiin. Myös SusiLIFE-partion aikaansaannoksia kuvattiin myönteisesti. Partio on saanut useita laittomuuksia tutkintaan ja tilannetta rauhoittumaan toiminta-alueellaan.

Luonnonvarakeskus. SusiLIFE:n partion toiminta nousi esiin hyvänä mallina myös Luken haastatteluissa. Samoin koettiin, että suurpetojen karkotusmenetelmiä on kehitetty toimivammaksi. Myös susikannan hoitosuunnitelmissa on ollut hyviä, laittomuuksien valvontaan liittyviä tavoitteita, jotka eivät kuitenkaan ole ehkä menneet aivan maaliin saakka. Vuosien mittaan muisteltiin olleen hyviä yhteisiä tilaisuuksia, jossa on kehitetty yhteistyöverkostoa.

Viranomaistoimijat. Metsähallituksen erävalvonnan haastatteluissa nousi esiin vahvasti erätarkastajien toimivaltaan liittyvät muutosprosessit, niiden edistäminen ja niiden vastustajat. Erävalvontalain uudistuksen myötä moni asia, kuten toimivaltuudet, parani. Samalla kuitenkin todettiin, että Metsähallituksen näkökulmasta muutoksen läpisaanti kesti 12 vuotta, mikä kertoo jotain. Uudistuksessa saatiin läpi teknisten laitteiden haltuunotto-oikeus, oletetun rikostutkimuspaikan eristämisoikeus ja käskyvaltapykälä, jota ns. niskoittelusäännöksillä tehostetaan.

Se että poliisi on perustanut eläinrikoksiin tutkintaryhmiä (koska eläinrikokset ovat lisääntyneet ja muutos koskee lähinnä koti- ja tuotantoeläimiä), nähtiin hyvänä. Edistysaskel on myös se, että on kehitetty lupatarkastustyökalu, jolla nähdään nopeasti maastossa henkilön luvat. Työkalu on saatu myös muiden valvontaviranomaisten käyttöön. Itä-Suomen rajaseuturyhmän perustaminen ja sen toiminta kuvattiin myös hyvänä esimerkkinä onnistuneesta yhteistyöstä.

Ylipäänsä viranomaisten yhteistyön koetaan olevan hyvällä tasolla. Todettiin, että vaikuttavuus syntyy sen kautta. Erätarkastajat ovat saaneet käyttöön poliisin järjestelmiä, mikä on parantanut tilannekuvan muodostamista ja tehostanut toimintaa. Törkeän metsästysrikoksen saaminen lainsäädäntöön ja sen tutkintaan tuomat tehostavat valtuudet nähtiin hyvänä muutoksena. Life-hankkeet (susi ja norppa) ovat vahvistaneet lajien suojelussa onnistumista. Vaikka järjestelmäpuolella on tapahtunut edistysaskeleita, koetaan edelleen ongelma se, että erätarkastajat eivät pääse Omariista-sovellukseen katsomaan, mitä lupia asiakkaalla on (ilmeisesti tässä taustalla on tietosuojaan liittyvä tulkinta).

Myös poliisi nosti esiin törkeän metsästysrikoksen olomuodon ja siihen liittyvät tutkinnan pakkokeinovaltuudet merkittävänä edistysaskeleena. Erävalvonnan tehostamiseen liittyvät oikeudet: saaliintarkastusoikeus ja ns. niskoittelupykälä koettiin hyvänä. Se, että erätarkastajien toimivaltuus yksityismailla ei mennyt läpi lainsäädäntöuudistuksessa nähtiin puutteena. PTR eli poliisin, Rajavartiolaitoksen ja Tullin yhteistyö vahvistettuna erätarkastajilla koettiin myös hyvänä toimintamallina, jossa yhteinen tilannekuva ja yhdessä toimiminen on parantunut.

Myös SusiLIFE on lisännyt osaamista ja kyvykkyyttä. Hankkeen myötä on saatu eläinsuojeluun liittyvä kurssitus, jonka myös poliisiammattikorkeakoulu otti käyttöönsä ja jonka avulla noin 100 poliisia on jo koulutettu. Valvontatyökaluja on kehitetty ja Tassu-havainnot ja DNA-tiedot on saatu viranomaiskäyttöön.

Rajatoimijoiden näkökulmasta erätarkastajien toimivallan kehittäminen lainsäädäntömuutoksilla oli hyvä kehitysaskel. Haastatteluissa todettiin, että rehelliset metsästäjät sen hyväksyvät. Myös törkeä tekemuoto metsästyksessä oli hyvä muutos – saatiin lisää pakkokeinoja. Rajatarkastuksissa rajaviranomaisilla on vahvat hallinnolliset valtuudet: voidaan tarkastaa jahtiporukoiden reput ja saaliit ilman rikosepäilyjä. Myös rajaviranomaiset – sekä Rajavartiolaitos että Tulli – pitivät PTR-yhteistyötä hyvänä mallina.

Kalataloustoimijat. Kalastuslain muutos (15 § ja 16 §), jossa perustettiin kalatalousalueet, nähtiin hyvänä edistysaskeleena. Kalatalousalueille tuli yhdeksi tehtäväksi hoitosuunnitelmassa määritellä ja organisoida kalastuksenvalvonta, mutta raportointivelvoitetta alueilla ei kuitenkaan ole. Myös joidenkin kalalajien arvon menettämisseuraamus nähtiin tarpeellisena uudistuksena, jolla on myös pelotevaikutusta. Erätarkastajien toimivallan lisääminen koettiin tarpeellisena uudistuksena, vaikka erään haastateltavan sanoin: ”Ikävä kyllä ei saatu valvontaoikeutta yksityisomisteisille alueille.” Tämä puute tuli laajasti esiin haastatteluissa ja tässä yhteydessä ihmeteltiin, miksi Suomen Metsästäjäliitto vastusti asiaa, joka olisi ollut metsästäjien ja kalastajien edun mukaista. Erätarkastajien teknisten valmiuksien – esimerkiksi Poke-järjestelmä – parantumista valvontatyössä pidettiin hyvänä kehityksenä.

Viranomaisten saaliintarkastusoikeus nähtiin hyvänä uudistuksena. Vapaaehtoisilla kalastuksentralvojoilla ei kuitenkaan ole oikeuksia katsoa suojoassa olevaa saalista ilman asiakkaan lupaa, minkä todettiin vievän tehoa valvonnalta. Uusi kalastuslaki ja sen pykälät olivat hyvä uudistus, jolla saatiin valvontaa eteenpäin.

Kysymys 3. Suomalaisen eräkäynnin tila

Tässä teemassa etsittiin näkökulmia siihen, miltä eränkäynti ja sen kehitys (metsästys, kalastus, maastossa liikkuminen jne.) näyttävät valvonnan näkökulmasta. Millaisia muutoksia – myönteisiä tai huolestuttavia – valvonnan toimintaympäristössä tapahtuu?

Riistahallinto. Riistahallinnon edustajien haastatteluissa tuotiin esille sosiaalisen median tuomat lieveilmiöt. Nähtiin, että metsästykseseen on tullut ns. urotekokulttuuria ja uudenlaista saaliskeskeisyyttä. Jaetaan kaatokuvia tavalla, jossa viihteellistetään eränkäyntiä. Tähän nähdään kytkeytyvän elämyskeskeisyyttä ja myös kiirettä, koska metsästäämään tullaan lyhyiksi ajoiksi tiettyyn kohteeseen.

Saaliin arvostamisen kulttuurin koetaan hiipuvan. Myös suurpetoihin liittyvät konfliktit tuntuvat vain voimaantuvan, ja luottamus kannanseurantaan, lupapäätöksiin ja viranomaistoimintaan ylipäättään on koetuksella. Nähdään myös, että luonnon tuntemus heikkenee ja luonnosta vieraannutaan yhä enemmän. Tekninen kehitys: dronet, gps-seurannat ja lämpökamerat luovat teknisen ylivoiman, ja perinteisen metsästyksen idea muuttuu. Riistaa tehorookitetaan, mikä tuo mukanaan monenlaisia lieveilmiöitä. Lainsäädäntö ja säätely on jo nyt valtavaa, mutta sitä tarvitaan koko ajan lisää.

Riistanhoitoyhdistyksen edustajien haastatteluissa nousi myös esiin, että nykyiset eränkävijät ovat pääosin lainkuuliaisia ja että paras tieto siitä, mitä luonnossa tapahtuu, on näillä harrastajilla itsellään. Tästä näkökulmasta parhaat valvojat olisivatkin metsästäjät itse. Koettiin, että suurpetoluvituksen vaikeutuminen lisää ristiriitoja, mikä johtaa laittomuuksiin, kun metsästäjä suojelevat esimerkiksi koiriaan. Siksi haastatteluissa nähtiin, että kannanhoidollinen suurpetometsästys pitää saada palautettua.

Vastauksissa tuotiin myös esiin, että valvonnan vähäisyys luo tilaa pienille rikkeille. Ne voivat laajentua, kun huomataan, ettei kukaan puutu. Myös ihan laillisessa normaalissa metsästyksessä ryhmäkuri voi lipsua johtajan käsistä, kun ”joku tekee hiukan filunkia, se voi laajentua ja muodostua tavaksi. Voi tulla sellainen itseriittoisuuden tunne.”

Tämän vuoksi nähtiin, että valvontaa tarvitaan myös hyvin järjestäytyneellä alueella. Ei riitä, että metsästäjät itse valvovat, myös heitä pitää jonkun valvoa: ”Ihmiset ovat muuttuneet, he etsivät autoilla riistaa. Lähdetään kävelemään vasta, kun se löydetään. Yksi esimerkki: 10 ilmoitettua kaatoa, mutta vain yhden suolet löytyi merkityiltä kaatopaikoilta, miksi näin tehdään?”

Luonnonvarakeskus. Haastatteluissa nousi esiin ns. hallinnollisen ja poliittisen sektorin muutos. Yhteiskunnan painopisteet ovat nyt turvallisuudessa ja niukkenevassa taloudessa. Luonnonvarojen käytön valvonta on jäänyt taka-alalle. Luontoon kohdistuvaa rikollisuutta ei nähdä turvallisuuskysymyksenä, ja muut asiat ajavat sen ohi. Kuitenkin luonnonvarojen käyttö kasvaa, vaikka vaikutusten seuranta ja kestävyys eivät kulje kasvavan käytön mukana. Vastauksissa todettiin, että yhteiskunta on tunteellistunut, loukkaantuneidenkin eläinten lopettaminen kuohuttaa, mikä vaikeuttaa viranomaisten toimintaa.

Haastateltavat näkivät, että tekninen kehitys mahdollista valvontaa, mutta se antaa työkaluja myös niille tekijöille, joita seurataan. Koettiin, että lainsäädäntö ei pysy perässä. Nähtiin myös, että eläinten salatappaminen muuntuu ja tekijät ovat yhä varovaisempia. Nykyään he toimivat enemmän yksin.

Riistahallinto näyttää melko marginaaliselta toimijalta, koska riistakeskuksella ei ole valvonnassa isoa roolia. Riistanhoitoyhdistyksissä näyttäytyy jonkinlainen identiteettikriisi.

Viranomaistoimijat. Metsähallituksen erätarkastajien haasteluissa todettiin, että sekä metsästystä että riistahallinnon toimintaa haastetaan. Myös metsästäjät haastavat suurpetopoliittikkaa ja suurpetotutkimusta. Koettiin, että esimerkiksi Metsästäjäliitto levittää harhaanjohtavia väitteitä, joilla se valvoo metsästäjien etua. Haastatteluissa toistuvasti ihmeteltiin, mitä liitto tavoittelee haastamalla valtion maiden erävalvontaa. Eräs haastateltava pohti: ”Onko kysymyksessä nykyajan ns. polarisaatioilmiö, jolla haetaan medianäkyvyyttä, sekoitetaan poliittista päätöksentekoa ja saadaan aikaan epätarkoituksenmukaista päätöksentekoa?” Kuitenkin nähtiin selvänä, että ”ne, jotka tekevät metsästysrikoksia, ovat metsästäjiä, ja niitä tehdään metsästysperusteisesti luvitetuilla aseilla”. Tässä on yksi peruste sille, miksi metsästäjien toimintaa valvotaan.

Uutena ilmiönä tuotiin esiin se, että kulttuuriperusteinen, lainsäädäntöä ja valvontaa haastava eränkäynti on lisääntynyt. Maahanmuuttajissa on ryhmiä, jotka ovat löytäneet eteläisessä Suomessa kalastuksen ja pyrkivät harrastamaan sitä samalla tavalla kuin lähtömaissaan, jossa luvitus ja säätely saattavat puuttua kokonaan tai ainakin olla erilaisia. Valvonnallisesti on haastavaa, kun ei yhteistä kieltä löydy. Vastaavanlaista liikehdintää on ollut Ylä-Lapissa, jossa kulttuuriin vedoten on voitu kalastaa vastoin kalastuslakia tai kalastusrajoituksia. Tämäkin on valvonnallisesti haastavaa, ja myös tässä tulee kielikysymys vastaan valvontatilanteissa.

Haastatteluissa mainittiin myös tieltä metsästys, autojen ja muun tekniikan hyväksikäyttö, sekä somekuvaaminen ja siihen liittyvä kaupallisuus. ”Kotikuntakikkailu” Lapissa on myös yksi ikävä ilmiö, joka vastauksissa mainittiin (muutetaan osoite Lappiin, jotta saataisiin kuntalaisen ns. vapaa metsäystyoikeus).

Erätarkastajat myös näkevät muutoksen tyhjenevillä haja-asutusalueilla. Siellä asuvat eränkävijät ikääntyvät, mikä tuo mukanaan valvonnallisia haasteita (esimerkiksi maastoliikenne, saaliin ja aseiden kuljettaminen). Tunnistettiin myös lainsäädännön väljentäminen: pitenevät metsästysajat, kuvastamisen salliminen, maastossa aseiden kuljettamisen helpottaminen ja vasasuojan heikentäminen. Nämä luovat väärinkäytöksiä tilaa, minkä vuoksi kysyttiin: ”Onko tässä taustalla rahoituspohjan turvaaminen?” (riistanhoitomaksuvarat).

Poliisin edustajien haastatteluissa epäiltiin, että yleinen mielipide on nykyään luonnonsuojelun puolella. Kansalaiset odottavat, että luonnosta pidetään huolta, ja he myös ilmoittavat väärinkäytöksistä. Poliisi tunnistaa, että ns. teemallinen yleisvalvonta ei nosta esiin piilorikollisuutta, jota edelleen on. Arvio on, että noin 10 % piilorikollisuudesta saadaan nykyisellä valvontaresurssilla esiin.

Poliisi näkee, että suurpetokantojen kasvu lisää poliisin työtä. Erityisesti Pohjois-Karjalan nopeasti kasvava karhukanta aiheuttaa huolta: jos tulee huono marjavuosi ja karhut tulevat taajamiin, yleinen järjestys- ja turvallisuusvaatimus työllistää. Tämä kehityssuunta voi myös heijastua yhteiskunnassa monin tavoin, mikä lisää polarisaatioita. Kehityssuunnalla on sosiaalisia vaikutuksia, joihin yhteiskunnan pitää valmistautua. Savukukko-tutkinta on tuonut näkyväksi kaikille sen, että tämän tyyppistä rikollisuutta todella on olemassa.

Poliisista nostettiin esille myös lisääntyvä luonnon käyttö. Luontoliikkuminen on lisääntyvä trendi ja sen myötä erilaiset lieveilmiöt luonnossa lisääntyvät.

Rajaviranomaisten haastatteluissa todettiin, että teemallisissa yhteisvalvonnoissa yleensä asiakkaila on kaikki luvat kunnossa ja näyttää hyvältä. Käytännön metsästyksessä kaikki tekniset keinot voivat kuitenkin olla käytössä ja ollaan siellä lain rajamailla. Joillain pyyntivietti on vahvempi kuin eettinen tai moraalinen arviointi siitä, mikä olisi oikein: ”Autoilla liikutaan nopeasti saaliin edelle. Karhut saadaan ohjattua ravinnoilla haluttuihin paikkoihin, ja riistakamerat kertovat niiden liikkeet ja aikataulut.”

Nähdään, että ns. intohimopyytäjät toimivat ihan lain rajamailla, mutta valvonnassa näyttöjen saaminen on äärimmäisen vaikeaa: ”Metsästyslakia pitää ehkä terävöittää ja saada valtakunnallisia linjauksia.” Usein käy myös niin, että vaikka esitutkintaviranomainen on tulkinut lakia tietyllä tavalla, ja syyttäjän on tehnyt perusteellista työtä ja nostanut syytteen epäiltyä tekijää vastaan, ja kaikki vaikuttaa selvältä. Lopulta tuomioistuin näkee asian aivan eri tavalla.

Haastatteluissa pohdittiin sitä, että susiin liittyy paljon intohimoja. Nyt kun kannanhoidollinen metsästys on saatu valituksilla jumiin ja petokannat kasvuun, niin mietitään näin: ”Mitä siitä seuraa, turvaudutaanko vielä enemmän omankädenoikeuteen?”

Myös rajaviranomaiset tunnistivat, että koronapandemian aikana luonnossa liikkuminen lisääntyi. Samoin tulivat esiin Tenon kalastusrajoitukset, joihin myös paikalliset ovat reagoineet ja joihin on kohdistunut ylilyöntejä. Tämänlaisiin asioihin pitää rajaviranomaisten mielestä pystyä valvonnallisesti vastaamaan.

Esiin tuli myös näkökulma, jonka mukaan perinteinen eränkäynti hiipuu, ja saalis ja taloudellisten hyötyjen tavoittelu lisääntyy. Eräs haastateltava sanoitti sen näin: ”Jotenkin luontoarvoja ei osata arvostaa samalla tavalla kuin ennen, kun asutaan yhä enemmän kaupungeissa ja luonto on niin sanotusti kaukana. Kaiken pitää olla valmista, ollaan tekniikasta riippuvaisia ja myös roskaaminen on lisääntynyt.” Ja kuitenkin kaikki tieto olisi koko ajan saatavilla omassa taskussa olevasta laitteesta.

Kalataloustoimijat. Kalatalouden edustajien haastatteluissa nousi vahvasti esiin lohikalojen tila. Niihin kohdistuu todella suuri pyynti-intressi. Vaikka niiden luontaiset kannat ovat heikot, niihin kohdistuu kova pyyntipaine ja pienikin pyynti voi olla kriittistä kannalle. Pohdittiin myös sitä, että kalastuksen sivusaalis voi olla lohikalapopulaatioille iso ongelma. Se jää piiloon, eikä siihen päästä mitenkään kiinni. Se on myös laillista, jos laskee kalan – elävänä tai kuolleen – takaisin veteen. Jokainen harvinainen emokala voi olla kriittisen tärkeä koko populaatiolle.

Sivusaalisriski ei ole sinällään kuitenkaan mikään ”ilmiö” vaan realiteetti, jolla on merkitystä luontaisille lohikalakannoille. Sellainen ero kalastukseen liittyen kuitenkin tunnistettiin riistapuoleen verrattuna, että petovihailmiöitä ei kalakantojen hoidossa ole. Pohjoisilla lohijoilla tunnistettiin tosin sellaista ilmiötä, että jotkut katsovat, että kalastusrajoitukset eivät koske heitä. Paine kohdistetaan näin viranomaisiin ja oikeuslaitokseen.

Vastauksissa todettiin, että verkkokalastus on taantunut ja vapakalastus yleistynyt. Muutoksen varjopuolena mainittiin, että vapakalastus ei tarvitse vedenomistajan lupaa, vaan sitä voi harrastaa yleiskalastusoikeuksilla yhdellä vavalla suuressa osassa vesialueita. Jossain tulee ylilyöntejä ja kalaa otetaan enemmän kuin tarvitaan. Vapaa- ajankalastaja ei kuitenkaan saa myydä kalasaalistaan.

Kehittyvä tekniikka on tullut myös kalastukseen ja sitä käytetään hyväksi. Uusia ja tehokkaita kalastustapoja kehitetään koko ajan.

Kalataloustoimijat kuitenkin pohtivat sitä, että kalastuskulttuurin muutos on kokonaisuudessaan muutos parempaan päin: tietoisuus ja vastuullisuus on parantunut, ja somesta itsessään on tullut tietynlainen valvontatyökalu. Ihmiset voivat tietämättömyyttään paljastaa kuvillaan omaa tai toisten laitonta kalastusta. Yleensä näistä tulee tieto valvontaan muiden kalastajien ottamista kuvakaappauksista.

Ministeriöt. Ministeriön edustajien haastatteluissa nostettiin metsästäjäkunnan ikääntyminen. Metsästäjien toimintakyky laskee, mikä voi lisätä vilpillisiä keinoja. Naisia on tullut lisää mukaan harrastajaksi, ja haastatteluissa uskottiin, että he haluavat tehdä asiat oikein. Metsästys ja kalastus ei ole enää sellainen elämäntapa-asia kuin ennen, vaan eräretket ovat lyhyitä viikonloppu- ja elämyshakureissuja. Näillä reissuilla tekniikan käyttö saattaa nousta keskiöön: on droneja, lämpökameroita jne. Helposti lähestytään jo sitä rajaa, jossa mietitään, mikä on eettistä tai laillista. Vieraslajien pyynnissä on hiljan sallittu dronen käyttö, joten valvonnassa tuleekin pystyä seuraamaan, tuoko se mukanaan ei-toivottua käyttöä. Vastauksissa tosin epäiltiin, että sitä on valvonnalla vaikea todentaa.

Ministeriön edustajat totesivat ongelmaksi autojen hyväksikäytön metsästyksessä. Samoin suurpetojen kannanhoidollisen metsästyksen loppumisen arvioitiin lisäävän suden salametsästystä, minkä puolestaan pelättiin leviävän myös karhun ja ilveksen salapyynniksi.

Kysymys 4. Valvonnan resurssit

Tässä teemassa haettiin näkemyksiä sille, millaisia resursseja erävalvonnassa koetaan olevan käytössä. Eri toimijat saivat arvioida sekä omaa että muiden resurssitilannetta.

Riistahallinto. Riistakeskuksessa tunnistetaan yleisenä piirteenä nykyisen valvonnan krooninen resurssipula. Haastatellut näkivät, että metsästäjät tukisivat valvonnan vahvistamista, mutta metsästyksen edunvalvontaa tekevät tahot eivät. Riistakeskus ohjaa riistanhoitoyhdistyksiä, mutta useampi haastateltava koki, ettei vapaaehtoisvalvonnalta voi paljon odottaa. Todettiin, että pienissä riistanhoitoyhdistyksissä valvonnan keskeinen ongelma on se, että tavallaan valvotaan tuttuja tai kavereita, eikä sellainen valvonta voi onnistua. Koettiin myös, että viranomaispuolella ei ole luottamusta vapaaehtoisvalvontaan. Resurssia ja vaikuttavuutta heikentää se, että erätarkastajalla ei ole oikeutta valvoa yksityismailla.

PTR-toimijoiden (poliisi, Tulli, Rajavartiolaitos) teemavalvontakäytäntöjä kommentoitiin. Viranomaisten teemavalvonnat ovat hyviä ja tarpeellisia, mutta vaikeutena on piilorikollisuuden paljastaminen. Haastatteluissa todettiin, että riistanhoitoyhdistysten rooli on tuottaa tietoa viranomaisille, mutta rhy on heikko toimija varsinaisessa valvonnassa. Riistakeskuksella ei ole ohjausvaltaa riistanhoitoyhdistyksen valvontaan, se voi neuvoa mutta ei määrätä. Poliisien tietotaitoa pidettiin heikkona, jos poliisi ei itse ole alan harrastaja. Koettiin, että usein viranomaisyhteistyö rakentuukin henkilökohtaisten suhteiden, eikä niinkään organisoidun prosessin kautta.

Riistanhoitoyhdistyksissä koetaan, että valvonnassa tarvitaan toimijoiden yhteistyötä, mutta varsinaiset valvontaviranomaiset eivät enää kykene laittamaan resursseja valvontaan entiseen malliin. Nähdään, että myös Rajavartiolaitos on vetäytynyt sisämaassa tapahtuvasta valvonnasta. Poliisin erävalvontaan käyttämät resurssit nähdään aivan riittämättöminä: ”Odotan viranomaistoimijoiden vastaantuloa vapaaehtoisvalvonnan suuntaan. Toki ymmärrän, että he ovat siviilejä. Riistanhoitoyhdistyksen hallitus päättää, ketkä pääsevät valvontaan mukaan. Siinä vaiheessa katsotaan, soveltuuko henkilö tehtävään.”

Haastatteluissa todettiin, että poliisilaitokset ovat itsenäisiä päättämään valvonnan resursseista. Riippuu tahdosta ja osaamisesta, panostetaanko siihen. Pohdittiin, että poliisiin tulee yhä vähemmän eränkävijätaustaisia henkilöitä töihin. Heillä olisi kyvykkyys tehdä erävalvontaa. Haastatteluissa muisteltiin, että joskus saatiin aikaan yhteisvalvontaa viranomaisten kanssa, ja näyttävää toimintaa se oli parhaimmillaan.

Rhy:n suorittaman valvonnan ongelmia kuvataan muun muassa seuraavasti: ”Rhy:n valvonta ei ole organisoitua, koska ei ole resursseja organisoitua ja toimia suunnitelmallisesti. Valvojat ovat vapaaehtoisia ja he käyttävät mieluummin oman vapaa-aikansa omaan jahtiinsa.” Ja näin: ”Rhy:n valvonta on enemmän nimiä kuin varsinaista toimintaa. Se on silloin vaatimatonta. Pitää olla osaamista ja jämäkkyyttä, että osaa tehdä sitä.”

Hyviäkin esimerkkejä löytyy: ”Oman riistanhoitoyhdistyksen alueella on 20 valvojaa, ja meillä on oma WhatsApp-ryhmä, jossa ohjataan ja neuvotaan valvojia. Toiminta on suunnitelmallista, ja tieto liikkuu (ryhmää vetää entinen poliisi).”

Luonnonvarakeskus. Haastatteluissa nousi esiin, että ehkä juuri ja juuri päästään ”riman yli”, mutta parantamisen tarve on päivän selvä. Jos rahaa ei tule lisää, pitää miettiä, miten työskennellä fiksummin ja yhdessä. Todettiin, että jos Suomi haluaa olla luonnonvarojen käytön mallimaa, silloin tulee kyetä nykyistä parempaan. Työpareina toimiminen nähtiin jatkossa tärkeänä, sillä se lisäisi vaikuttavuutta. Suomi on laaja maa, ja eri puolilla on hyvin erilaiset tilanteet, joiden mukaan laittomuuksien ehkäisyä pitäisi resursoida.

Viranomaistoimijat. Metsähallituksen erävalvonnassa koetaan, että poliisi resurssit määräytyvät asukastiheyden mukaan, minkä vuoksi harvaan asutulla alueella poliisin näkyvyys on nykyään heikko. Lapin isoissa erämaissa tai suojelualueilla ei ole juurikaan valvontaa enää. Etelässä olisi enemmän valvontaan resurssia, mutta ei ole valvontaperinnettä. Poliisin resursointi käytetään nykyään teemavalvontaan eikä päällystö näe erävalvontaa tärkeänä. Haastatteluissa todettiin myös, että nykyinen toimintamalli, jossa on rinnakkaista ja eri toimijoiden suorittamaa valvontaa, hukkaa resurssia. Alueellisissa toimintamalleissa nähtiin isoja eroja.

Erätarkastajat tunnistavat myös Metsähallituksen sisäisen ongelman. Metsähallituksen erävalvonnan resursointi on siirretty JHT:n päällikön – luontopalvelujohtajan – vastuulle, ja hän vastaa samalla Luontopalvelujen rahoituksesta. Tämä nähdään hallinnollisesti haastavana rakenteena. Koetaan, että se ei vastaa metsähallituslain henkeä. Syntyy tilanteita, joissa on vastakkain esimerkiksi Luontopalvelujen yhden miljoonan euron retkeilynedistämishanke ja 100 000 euron rahoitus erävalvonnan kaluston uusimiseen. Retkeilyn edistäminen on etusijalla. Erävalvonnassa ihmetellään, miksi maa- ja metsätalousministeriö ei ohjaa resursointia, vaan jättää sen Metsähallituksen sisäiseen kilpailuun, jossa johdon hierarkia ratkaisee. Koetaan, että valvonta ei ole Luontopalvelujen intresseissä: sen oma puistovalvonta on ajettu alas, vaikka sitä vielä 2000-luvun alussa suoritettiin poliisivaltuuksin. Lisäksi haastatteluissa todettiin, että Metsähallituksen hallinnolliset ratkaisut ja yleinen kehittäminen tehdään pääasiassa liiketoimintojen tarpeisiin, eikä silloin tunnisteta viranomaistoiminnan maksukyvykkyyttä. Tämän nähdään syövän erävalvonnan jo muutenkin vähäistä resurssia.

Riistanhoitoyhdistysten valvontaan erätarkastajat suhtautuvat kaksijakoisesti. Siinä koetaan lähtökohtaisesti olevan mahdollisuuksia, mutta nyt ne eivät muodostu valvonnalle resurssiksi. Poliisin

erävalvontaan osoittama resurssi on heikentynyt, ja sitä perustellaan varallaolojärjestelmällä. Hälytysluonteisten tehtävien hoitaminen on lakisääteistä, ja niiden ylläpito vie yhä enemmän aikaa.

Poliisi näkee Metsähallituksen erätarkastajat tärkeänä voimavarana: ”Poliisi voi käyttää aika vähän resursseja tähän ja ilman yhteistyötä esimerkiksi erätarkastajien kanssa ei syntyisi vaikuttavuutta, koska heillä on osaaminen ja tieto.” Harmiteltiin sitä, ettei erätarkastajien toimivaltuus yksityismailla mennyt läpi lakiuudistuksessa. Tämä on seikka, joka rajaa erätarkastajien toimintamahdollisuuksia.

Poliisi toi esille, että poliisilaitokset ovat sillä tavalla itsenäisiä, että ne päättävät, mihin työsuoritteita käytetään. Valintaa tehdään sen puitteissa, mitä yhteiskunta pitää tärkeänä. Luonnonvararikoksista yritetään kaivaa esiin törkeät muodot.

PTR-yhteistyössä tehty teemavalvonnat ovat olleet näkyvä valvontamuoto, mutta poliisissa arvellaan, että sekin voi joutua vielä säästöjen kohteeksi jopa jo kuluvan vuoden 2025 aikana.

Rajaviranomaisten haastatteluissa todettiin, että rajavartioston resurssit erävalvontaan jäävät vähäisiksi, mutta työ tehdään muun valvonnan ohella. Näkemys on, että vakavimmat tapaukset tapahtuvat siellä, missä on vähiten valvontaa, eli haja-asutusalueella, jossa asuu vähän ihmisiä: ”Oikeastaan voisi sanoa, että on ihme, että näitä tapauksia saadaan esiin näinkin vähäisillä resursseilla, ja se kuinka paljon niitä oikeasti tapahtuu, jää arvailujen varaan.” Yleisesti koetaan, että kaikilla toimijoilla on kova resurssikamppailu käynnissä ja että kaikkia valvojatoimijoita tarvitaan. Rajalla koetaan, että kiinnijäämisen riski luontorikoksissa on nykyisellään pieni.

Kalataloustoimijat. Kalataloustoimijoiden haastatteluissa nousi esiin kalastuksenvalvonnan heterogeenisuus maan eri osissa. Resursointi on kiinni siitä, miten se on organisoitu ja järjestetty. Pohjois-Suomessa valvontaa arvioidaan olevan enemmän kuin Sisä-Suomessa, jossa vesiä on enemmän. Nähdään, että harva vedenomistaja järjestää valvontaa kalastuslupatuloilla. Nousi esiin sellainen yleinen riittämättömyyden tunne. Erätarkastajat nähdään tärkeinä toimijoina, mutta heidän valvontapinta-alansa ovat toivottoman isoja.

Valvojia olisi kyllä tarjolla: kalastuksenvalvonnan tentin on suorittanut lähes 2300 henkilöä, mutta niistä vain vajaa 1000 on saanut valtuutuksen tehdä valvontaa (Kalatalouden Keskusliitto 2023). Eräs haastateltava mietti, koulutetaanko valvojia vain yleissivistyksen takia vai eikö heille myönnetä tutkinnon jälkeen valtuutuksia. Kalatalousalueen tehtävänä on koordinoida valvontaa, ja joillakin alueilla siihen on käytetty myös omistajakorvauksia: ”Omistajakorvauksiin käytetään noin 2,5 miljoonaa vuositasolla, ja siitä osa ohjautuu valvontaan. Myös hankkeisiin ohjautuu rahaa noin 600 000 euroa vuositasolla, ja siitä 200 000 menee valvontaan. Jokainen kalatalousalue saa myös 10 000 euroa vuodessa toimintarahaa.”

Poliisin panostusta mietittiin: ”Suomessa ei liene monta poliisia, jonka tehtäviin kuuluu kalastuksenvalvonta. Kalastuslakipäivillä oli viimeksi mukana vain kaksi poliisia, koska he eivät saa käyttää työaikaansa sellaiseen.” Kalastuksenvalvonnan nähdään olevan pitkälti kalastuslupatulojen varassa, esimerkiksi Tornionjoella valvontaa on ELY:n järjestämänä.

Valvonnan vähäisyyttä kuvattiin näin: ”Olen kalastanut käsivarressa 20 vuotta valtion vesialueilla, enkä ole koskaan kohdannut erävalvontaa. Se kohdistuu joillekin tietyille alueille, jossa tarkastetaan vuosittain pyydysmerkit.”

Ministeriöt. Ministeriöissä ajatellaan, että poliisin käytössä olevat resurssit erävalvontaan ovat pienet ja valvontaa korvataan tekniikalla. Koetaan, että poliisin työhön kuuluu paljon muuta ja että työn painopisteet ovat siellä, missä ovat ihmiset. Haastatteluissa tuotiin esiin, että erävalvonta ei ole poliisin ja rajaviranomaisten prioriteetti, minkä vuoksi moni tapaus jää tutkimatta. Erätarkastajien toimialueet nähdään tolkkuttoman suurina, mutta toisaalta heillä on tieto siitä, missä kannattaa liikkua. Eräs haastateltu totesi, että ”julkinen talous on nyt mitä on ja sillä pitää yrittää pärjätä.” Näköpiirissä ei ole lisäresursseja.

Poliisin rooli on ennalta estää ja vasta sitten tutkia: ”Poliisi ei pysty resursoimaan pieniin rikkomuksiin, mutta jos kyseessä on iso kokonaisuus, kuten Savukukko-tapauksen tyyppinen, siihen sitten satsataan.”

Metsästysseurojen omavalvontaa pidettiin hyvänä lisänä, mutta haastatteluissa arvioitiin, että se ei puutu suurpetojen salapyyntiin, jolle on hiljaista hyväksyntää.

Kysymys 5. Erävalvonnan yhteistyö ja tiedonvaihto

Tässä teemassa kysyttiin, miten nykyinen yhteistyö ja tiedonvaihto toimivat: mitkä ovat vahvuuksia tai heikkouksia?

Riistahallinto. Riistakeskuksen haastatteluissa tunnistettiin joitain hyviä tiedonvaihtoon liittyviä käytäntöjä. SusiLIFE ja viranomaisten Itä-Suomen yhteistyömalli olivat tällaisia esimerkkejä. Haasteita nousi esiin enemmän. Alueelliset erot yhteistoiminnassa ovat suuret. Yhteistyö on hyvin henkilösidonnaista, eikä organisaatiolähtöistä. Johto ei välttämättä edes tiedä, millaista yhteistyötä on tai voisi olla. Riistakeskuksessa todettiin, että koska se ei ole itse viranomainen, sillä ei ole näkyvyyttä kaikkeen yhteistyöhön.

Muutamia yksityiskohtia nousi esiin: ”Jos metsästyksensivalvoja tekee rikosilmoituksen, hän tekee sen sähköisesti. Sen jälkeen näkyvyys häviää siitä, kuinka prosessi etenee. Poliisi ei anna puhelimesta tietoa, millä perusteilla tutkinnan päätös on tehty.” Koettiin siis, että läpinäkyvyys häviää. Samoin pohdittiin sitä, että kun Tassu-oikeuksia on jopa 2500 henkilöllä, miten he käyttävät järjestelmän tietoja. Arveltiin, että joukossa on henkilöitä, jotka eivät merkitse petohavaintoja, mutta voivat etsiä niitä.

Haastatellut riistanhoitoyhdistysten edustajat sanoivat, että poliisin ja Rajavartiolaitoksen tulisi alkaa panostaa enemmän valvontaan. Haastateltujen mukaan vapaaehtoisvalvonta ei saa enää tietoa viranomaisilta. Kaivattiin yhteistyötä ja lähentymistä, jotta voitaisiin kasvattaa luottamusta. Tässäkin teemassa otettiin esille luottamuksellinen tieto, jota voi olla myös rhy:n sisällä ja joka on sellaista, ettei sitä voi jakaa metsästyksensivalvontaa tekeville. Toisaalta tätä voi tapahtua myös toisinpäin, eli metsästyksensivalvontaa tekevät eivät välttämättä voi jakaa havaintojaan rhy:n hallitukselle, vaikka se onkin valvonnan toimeksiantaja.

Luonnonvarakeskus. Haastatteluissa nousi esille vahvasti tiedonvaihdon henkilökeskeisyys, eli sitä tapahtuu paljon henkilökohtaisten suhteiden kautta. Luonnonvarakeskuksella ei ole varsinaista roolia valvonnassa, joten ei ole vakiintuneita yhteydenpitokäytäntöjäkään. Luke on silti tärkeä tiedontuottaja. Se on esimerkiksi tehnyt viranomaistoimijoille tietojärjestelmän, jossa päivittyvä susitalanne valvonnan tarpeisiin. Luonnonvarakeskukselle voi tulla myös virka-apupyynnöitä, jotka liittyvät viranomaisten tietotarpeisiin. Tiedon luovuttamiseen liittyy kuitenkin paljon lainsäädännöllisiä hidasteita. Jos viranomainen pyytää jotain erityistä tietoa Lukelta, se joutuu arvioimaan, liittykö luovutukseen lainsäädännöllisiä esteitä.

Viranomaistoimijat. Metsähallituksen haastatteluissa todettiin, että viranomaisyhteistyö on hyvää ja mutkatonta, mutta viranomaisilla on myös eriäviä tarpeita. Metsähallituksen tärkeimmät kumppanit ovat poliisi ja Rajavartiolaitos, koska ne ratkaisevat Metsähallituksen erävalvonnan toimivaltapuutteen ja tuovat toimintaan lisäarvoa. Viranomaisvalvojat kokivat, että vapaaehtoiset haluavat tehdä yhteistyötä viranomaisten kanssa, koska heillä on kalustoa ja osaamista, mutta viranomaisille vapaaehtoisten tuoma lisäarvo on lähinnä paikallistuntemus. Tämän vuoksi yhteistyötä vapaaehtoistoimijoiden kanssa ei priorisoida. Yhteistyö perustuu hyvin paljon henkilösuhteisiin sekä viranomaisten kesken että asiakkaiden suuntaan. Yhteistyön rakenteet ovat lähtökohtaisesti hyvät (PTR ja rajaseuturyhmät), mutta suurimmat puutteet ovat siinä, että yhteisvalvontaan ei tahdo löytyä resurssia.

Viranomaiset kokivat, että piilorikollisuuden kitkemiseksi tarvitaan kohdennettua valvontaa. Myös ammattimaisesti kerättyä tarkkailutietoa pitäisi pystyä jakamaan. Toisaalta haastatellut pohtivat, onko siihenkin lainsäädännöllisiä rajoitteita. Tuotiin myös esiin, että eteläisessä Suomessa Metsähallituksen roolia ei tunneta: ”Metsäliitto ja Metsähallitus menevät kansalaisilta sekaisin. Metsähallitusta ei tunneta kuten Pohjois-Suomessa, eikä esimerkiksi puheluita tule samalla tavalla suoraan erätarkastajille kuin pohjoisessa.”

Poliisissa koetaan, että yhteistyö viranomaisten välillä on hyvää, esimerkkinä Itä-Suomen malli. Sen sijaan vapaaehtoisvalvonnan kanssa on haasteita. Nähdään, että rhy:n toiminnanohjaajien kanssa voidaan jakaa tietoa, mutta vapaaehtoisvalvonnan suuntaan ei oikein voida.

Viranomaisyhteistyötä säätelee myös PTR-laki (2009). Yhteistoiminnassa on myös Metsähallituksen erävalvonta nykyään mukana, ja yhteistyötä tehdään myös muiden sidosryhmien kanssa. Poliisissa myönnetään, että kalastuksenvalvonta jää muun valvonnan jalkoihin. Haastattelujen perusteella myös poliisi näkee, ettei alueellinen yhteistyö toimi joka paikassa, eikä yhteistoiminta perustu niinkään organisaatioihin vaan henkilösuhteisiin. Koska valtakunnallista päätoimijaa ei ole, luonto- ja erärikollisuuteen liittyvää tietoa ei dokumentoida yhteen paikkaan. Vapaaehtoisvalvonta tuottaa periaatteessa hyvää vihjetietoa, mutta sen käsittely ei ole systemaattista. Valtakunnallista kokonaiskuvaa ei näin synny.

Myös rajaviranomaiset pohtivat sitä, että valtakunnan tason tilannekuvan muodostaja ja siihen perustuva ohjaus puuttuvat, eikä ole sellaista työalua, johon tiedon voisi tallettaa. PTR-toimintaa pidetään hyvänä, mutta siitä puuttuu vapaaehtoistoiminta, josta saisi tärkeää alueellista ja paikallista tietoa. Vapaaehtoistyön haasteena on luottamuspula: tunnistetaan kaksilla korteilla pelaamista.

Kalataloustoimijat. Kalastuksenvalvonnassa on vapaaehtoisten toimivalta varsin rajallista. Viranomaisten panosta tarvitaan, jotta saadaan rikkeitä tai rikoksia tutkintaan. Yhteistyötä ja yhteistoimintaa on yritetty järjestää, mutta kalataloustoimijoiden mielestä se perustuu hyvin pitkälti henkilösuhteisiin. Keskeinen haaste on saada viranomainen paikalle, jos valvontatilanteessa todetaan jokin selkeä rikkomus.

Myös kalastuksenvalvonnassa koetaan, ettei kenelläkään ole kokonaisvastuuta tai koordinaatoroolia. Vapaaehtoispuolella koordinoitua on yritetty järjestää, mikä on kuitenkin hankalaa toimivallan puuttuessa. Kalataloustoimijat näkevät, ettei poliisilla ole yhteistä linjaa valtakunnallisesti, vaan käytännöt vaihtelevat alueittain. Vapaaehtoisia on siksi vaikea ohjeistaa siitä, miten missäkin tilanteessa kannattaa toimia. Onkin kehitetty ”auta heitä auttamaan meitä” - ajattelumallia, josta voisi olla hyötyä aina syyttäjälaitosta myöten.

Haastatteluissa todettiin, että tavoitteena on ollut lisätä verkostoitumista, mikä ei kuitenkaan ole edistynyt halutulla tavalla. Nähtiin, että kalastusrikkomukset nähdään vähäpätöisinä myös syytälaitoksessa: asioita jää pöydälle, vaikka poliisi olisi hoitanut tutkinnan hyvin.

Tutkimuksen rooli valvonnan tukena nousi esiin. Tutkimus voisi osoittaa alueita, joihin valvontaa olisi hyvä kohdentaa esimerkiksi arvokkaiden ja harvinaisten kalalajien säilyttämiseksi.

Ministeriöt. Ministeriötason näkökulmat olivat hyvin samantyyppisiä kuin viranomaistahoilla. Vahvistui käsitys siitä, että vapaaehtoisvalvonnan ja viranomaisvalvonnan välissä on niin sanottu palomuuuri. Valtakunnan tason koordinaatio on ministeriötasolla. Haastatteluissa koordinaatiosta nousi esiin kahdenlaista ajattelua. Toisen mukaan kansallisen tason yhteistyö on hyvää, ja tieto vaihtuu. Toisen käsityksen mukaan kokoontumisia on harvoin, arvion mukaan ei edes joka vuosi. Riistakeskuksen järjestämiä koulutuksia poliisin eräyhdyshenkilöille pidettiin kuitenkin hyvinä.

Kysymys 6. Erävalvonnan järjestäytyminen yksityisomisteisilla alueilla

Tämän teeman taustalla olivat erilaiset valvontavastuut valtion alueilla verrattuna yksityisomisteisiin maihin ja vesiin. Valtion alueiden erävalvonta on järjestetty Metsähallituksen erävalvontaa koskevalla erillislailla. Miten vastaajat näkevät sen, kenelle kuuluu vastuu yksityisalueiden erävalvonnasta ja miten valvonta yksityisalueilla käytännössä toteutuu?

Riistahallinto. Riistakeskuksen haastateltavat mainitsivat poliisin, maanomistajat ja riistanhoitoyhdistyksen, joilla kaikilla olisi roolinsa valvonnassa, mutta kaikkien kohdalla nähtiin omat haasteensa. Poliisi ei valvontaan resurssiensa vuoksi siihen pysty, maanomistajien oikeudet ovat rajalliset ja riistanhoitoyhdistykselläkin valvonta on oikeus, ei velvollisuus. Niinpä selkeää vastuunkantaja ei ole. On eri rooleja ja eri toimijoita, mutta kokonaisuus ei ole kenelläkään ns. hanskassa.

Riistanhoitoyhdistysten haastatteluissa nousivat esiin erilaiset maanomistajat. On esimerkiksi isoja yhteismetsiä, joissa valvontaa on. Myös riistanhoitoyhdistyksissä jaettiin näkemys siitä, että kokonaistilanne on haasteellinen ja että yksityisten mailla tapahtuu enemmän rikkeitä kuin valtion mailla. Koettiin, että valvontavastuu jakautuu poliisille ja riistanhoitoyhdistyksille, mutta myös maanomistajalla on oma roolinsa ja sen kautta metsästysoikeuden haltijalla. Mutta kuka valvoo metsästysoikeuden haltijaa, on hyvä kysymys. Pohdittiin luottamuskysymystä: ”Vaikka olen itse rhy:n metsästyksenvalvoja, en luota täysin rhy:n hallitukseen, joka päättää, missä valvotaan. Tieto voi vuotaa.”

Viranomaistoimijat. Metsähallituksen erävalvonnassa koetaan yleisesti, ettei yksityismaiden valvonnasta vastaa oikein kukaan. Nähdään, että suurten maanomistajien intressit eivät ole valvonnan järjestämisessä. Metsästyksenvalvonnasta voisivat vastata riistanhoitoyhdistykset, mutta niilläkin työ perustuu vapaaehtoisuuteen. Riistakeskuksen tulisi kyetä lisäämään ohjausta ja vaatimustasoa. Lähtökohtaisesti luvallisuuden valvonnan tulisi kuulua maanomistajalle ja/tai metsästysoikeuden haltijalle ja laillisuuden valvonnan poliisille ja riistanhoitoyhdistykselle, mutta tämän yhteistyön tulisi toimia eri tavoin kuin nykyään.

Yhden haastatellun poliisin näkemys oli selkeä: ”Kyllä se on maanomistajan tehtävä miettiä, kuka valvoo, jos maanomistaja ei itse valvo, mitä hänen maillaan tapahtuu.” Asiaa pohdittiin monin tavoin. Mietittiin, että maanomistajat valvontaa varmaankin tekevät, vaikka se kuuluu myös riistanhoitoyhdistyksille ja poliisille. Todettiin, ettei poliisi pysty tekemään tarvittavaa määrää valvontaa: ”Kyllä se varmaankin on niin, että jos poliisi ei pysty tekemään yleisvalvontaa, ei sitä oikeastaan tee kukaan.” Tämänkin teeman yhteydessä poliisin edustajat harmittelivat sitä, ettei erätarkastajille annettu valvontaoikeutta

yksityismaille. Riistanhoitoyhdistyksen valvontakyvykkyys nähtiin heikkona. Vastauksissa pohdittiin myös sitä, alkavatko isot maanomistajat joskus ostaa kaupallista valvontaa vartiointiliikkeistä.

Myöskään rajaviranomaiset eivät pohdinnoissaan tunnistanee selkeästi sitä, kenellä olisi päävastuu yksityismaiden valvonnasta. Se on ehkä viranomaisilla, mutta valvonta keskittyy teiden varsilla tapahtuvaan teemavalvontaan. Yksityisomisteilla mailla maanomistajat ja metsästysosoikeuden haltijat olisivat avainroolissa, mutta haastattelussa todettiin muun muassa seuraavasti: ”Kuka valvoo heitä? Tässä on kyllä säättämisen paikka.” Omariistasta tulisi nähdä, kenellä on kullakin alueella metsästysosoikeus tai lupa metsästä. Pohdittiin myös sitä, että haja-asutusalueen maanomistajat ja metsästysosoikeuden haltijat ovat keskimäärin ikääntyneitä; nuoria ei juuri ole, joten valvontasuoritteita ei synny.

Kalataloustoimijat. Haasteluissa todettiin, että yksityisvesien valvonta on omistajan vastuulla, eikä kalatalousalue voi ottaa sitä roolia: ”Se voi vain narulla työntää.” Vedenomistaja voi jättää myös tuloja kalatalousalueelle, jotta se hoitaisi valvontaa, mutta se on harvinaista. Paikoin valvontaa ei ole järjestetty lainkaan ja paikoin se on hyvällä tolalla. Yksityisalueiden omistajan tulee valtuuttaa valvontaan joku sellainen henkilö, jolla on siihen valtuudet, toisin sanoen kalastuksenvälvojan koulutuksen suorittanut henkilö. Yleiskalastusosoikeutta vesialueen omistaja ei puolestaan voi valvoa. Yleiskalastusosoikeus suojelualueella on hankala asia, ja tällä hetkellä on yksimielisyys siitä, ettei sitä voida rauhoitussäädöksellä poistaa. Koetaan kuitenkin, että tilanne on hiukan sekava ja epäselvä.

Vesialueen omistajat eivät halua panostaa valvontaan, koska se ei tuota esimerkiksi kalaistutusten tavoin. Valvontaa voi järjestää yhteislupajärjestelyiden kautta. Samoin kaupungit voivat järjestää valvontaa alueillaan. Sen sijaan viranomaisten toimesta tehty valvonta yksityisomisteisilla vesillä on loppunut lähes kokonaan.

Ministeriöt. Juridisesti yksityismaiden valvonnasta vastaa lähinnä maanomistaja ja metsästysosoikeuden haltija. Ministeriöiden edustajat arvelivat myös, että metsästysseuroilla on intressi tehdä valvontaa. Poliisin resurssit eivät sen sijaan riitä yksityismaiden valvontaan: ”Mutta tässä herää nyt se kysymys, kuka valvoo metsästysseuroja ja niiden toimintaa”, haastatteluissa todettiin. Riistanhoitoyhdistykset mainittiin, mutta niiden kykyä tehdä yksityismaiden valvontaa ei osattu arvioida.

Kokonaisvastuu hajautuu viranomaisvalvojille, metsästysosoikeuden haltijoille, rhy:n metsästysvalvojille ja kalastuksenvälvojille. Koordinaatio tapahtuu poliisin alueella suorittaman yleisvalvonnan kautta.

Kysymys 7. Luonnonsuojelulain ja luonnonsuojelualueiden valvonta

Tässä teemassa kysyttiin, miten luonnonsuojelulain ja luonnonsuojelualueiden valvonta koetaan oman organisaation näkökulmasta.

Riistahallinto. Riistakeskuksen haastatteluissa tunnistettiin luonnonsuojelun ja metsästyksen yhteisen historian haasteet ja arvioitiin, että riistanhoitoyhdistykset eivät ole innostuneita teemasta. Luonnonsuojelun tavoitteista on tullut paljon metsästyskieltoja ja aluerauhoituksia. Etelä-Suomessa, jossa on paljon hajallaan olevia luonnonsuojelualueita, valvonta on varsin heikolla tasolla. Metsähallituksen rooli nähdään tärkeänä, ja lintuharrastajien arvellaan olevan myös silminä ja korvina. Riistakeskus on itse toiminut suojelualueilla hanketoiminnan kautta (esim. Helmi-rahoitus).

Riistanhoitoyhdistysten haastatteluissa nousi esille myös Metsähallituksen tekemä suojelualuevalvonta. Sitä ihmeteltiin, miksi Luontopalvelut on lopettanut puistovalvonnan. Kokemuksen mukaan kaikki ulkoistetaan, eikä ole enää omia työntekijöitä. Ulkoistamisen lieveilmiöitä on muun muassa annettujen

kulkuoikeuksien käyttö myös vapaa-ajalla. Suojelualueiden valvonnassa on ongelmansa: on vaikea saada tietoa siitä, mikä on missäkin kohteella sallittua ja mikä kiellettyä. Monimutkaiset säännöt estävät riistanhoitoyhdistyksiä valvomasta lainkaan.

Viranomaistoimijat. Metsähallituksen erävalvonnan näkökulmasta valtion omistamilla alueilla työnkuva on melko selvä. Valtion suojelualueiden erävalvonnasta vastaavat erätarkastajat, mutta yksityisillä suojelualueilla vastuu on ELY-keskuksilla, joilla ei kuitenkaan ole kenttäorganisaatiota tai valvontatoimivaltaa. Asian hoitamiseksi nähtiin erilaisia vaihtoehtoja, mutta todettiin, että ne ovat jääneet tekemättä.

Luonnonsuojelulailla rauhoitettujen eläinten suojelussa valvontaa on hoidettu hankerahoituksella (SusiLIFE, NorppaLIFE). Viranomaishaastattelut pohtivat, onko tässä rakenteellinen ongelma. Perustuslaissa osoitetaan ympäristövastuu, jota tukevat luontodirektiivi ja luonnonsuojelulaki. Haastatteluissa heräsi kysymys: ”Miten luonnonsuojelulain valvonnan on oikeasti ajateltu järjestettävän?”

Joidenkin lajien kohdalla asiaa hoidetaan hanketyöllä. Monelle toimijalle on annettu rinnakkaista vastuuta: erätarkastajat valtion mailla, poliisi yksityismailla ja ELY-keskukset periaatteessa luonnonsuojelualueilla luonnonsuojelulain velvoittamana. Mallia ei pidetty kustannustehokkaana. ”Luonnonsuojeluun ja suojelualueiden hoitoon liittyvä lainsäädäntö on ihan oma juttunsa. Se on lainsäädännöllisesti ja valvonnallisesti hankala kokonaisuus järjestyssääntöineen.”

Poliisin haastatteluissa tunnistettiin, että luonnonsuojelualueiden ja luonnonsuojelulain mukainen valvonta on poliisin heikko lenkki. Tilanteisiin puututaan ilmoitusten perusteella, mutta teemaan keskittyntä valvontaa ei ole. Kaupunkien ja kuntien kautta tulee ympäristörikoksia tietoon, ja sitä kautta niihin voidaan puuttua ja ottaa tutkintaan. Myös Elinkeino- liikenne ja ympäristökeskusten (ELY) kautta voi tulla tutkintatarpeita. Poliisi näkee, että valvonta kuuluu ELY-keskuksille ja valtion mailla Metsähallitukselle. Esimerkiksi ELY-keskuksen myöntämät valkoposkikihanhiluvat tulevat poliisille tiedoksi ja niitä voidaan arvioida. Varsinaista valvontaa poliisi ei tästä teemasta kuitenkaan järjestä.

Suomussalmen Hukkajoella 2024 paljastunut jokihelmisimpukoiden eli raakkujen tuhoutuminen nähtiin paljastavana esimerkkinä (Metsähallitus 2024b). Maanomistajan olisi pitänyt tietää suojelullista arvoista. Toisaalta ei ole olemassa sen tyyppistä valvontaa, että tämän tyyppinen toiminta paljastuisi – nyt näin kävi sattumalta. ELY-keskuksilla ei ole valvonnan kenttäorganisaatiota. Haastattelijan poliisien mukaan tässä kokonaisuudessa olisi kehitettävää.

Rajavartioston mukaan tämän teeman valvonta tapahtuu rajavalvonnan ohessa muun partioinnin yhteydessä. Tullin rooli on iso silloin, kun luonnonsuojelulailla rauhoitettuja eläimiä tai niiden osia yritetään kuljettaa maahan tai maasta pois. Tässä tarvitaan myös poliisin ja erätarkastajien apua. Ennalta ehkäisevä työ on silti tärkeintä, sillä jos jokin talja tai linnunmuna saadaan rajalla valvonnassa talteen, on se jo luonnosta pois.

Kalataloustoimijat. Suojelualueiden kalastuksenvälvonnassa työnjako nähtiin selkeäksi: erätarkastajien vastuulla valtion suojelualueilla ja ELY-keskusten vastuulla YSA-alueilla (yksityiset luonnonsuojelualueet). Jos luonnonsuojelualueella saa kalastaa, tällöin se on normaalin kalastuksenvälvonnän piirissä. Vanhassa laissa vastuu kuului vedenomistajalle, mutta ”nyt se on hiukan kimurantimpi asia. Varsinkin YSA-alueet ovat hankalia.” Yleiskalastusoikeudet ovat vahvoja suojelualueilla.

Ministeriöt. Ministeriön edustajien näkökulmasta suojelualueiden valvonta on reaktiivista toimintaa. Kun tulee tieto tai virka-apupyynnö valvontaviranomaisille, silloin mennään. Metsähallitus hoitaa valtion mailla suojelualueiden ja luonnonsuojelulain valvonnan: ”Työnjako on sellainen, että valtion maiden suojelualueilla poliisi, rajavartiolaitos ja erätarkastajat vastaavat valvonnasta. Myös Metsähallituksen JHT:n henkilöstöllä on velvollisuuksia raportoida, jos havaitsevat laittomuuksia. YSA-alueella poliisi, Rajavartiolaitos, maanomistaja ja ELY-keskukset ovat vastuussa. Ympäristöministeriön rooli on tyypillisesti sellainen, että se hoitaa valvonnan lainsäädäntöohjauksella. Siinä tulevat rajoitteet, minkä jälkeen on määritelty vastuita muille viranomaisille.”

Yksi haastateltu kuvasi asiaa näin: ”ELY:t eivät taida itse valvoa lainkaan, kun ei ole kenttäporukkaa, YM ei ole siihen resursseja ohjannut. Kun esimerkiksi kansallispuistoja perustetaan, niin lupametsästys kielletään ja metsästysoikeus on voinut jäädä esimerkiksi jollekin metsästysseuralle.” Tällöin vastuu on siirretty metsästäjien omavalvontaan.

Kysymys 8. Valvontatehtävien ja toimivallan välinen suhde

Tässä teemassa kysyttiin, onko lainsäädännöllä annetut tehtävät oikeassa suhteessa käytössä olevaan toimivaltaan. Tunnistetaanko toimivallassa puutteita tai muutostarpeita?

Riistahallinto. Riistakeskuksen vastaajat pohtivat valvontaa riistanhoitoyhdistyksen näkökulmasta, koska riistakeskuksella ei ole itsellään valvontatehtävää. Riistanhoitoyhdistysten metsästyksenvalvonnan toimivalta koetaan heikoksi, mikä vaikuttaa sen tehoon. Riistanhoitoyhdistys voi käytännössä valvoa luovallisuutta ja toimittaa tietoa muilta osin esimerkiksi poliisille. Haastateltavat pohtivat, että jos rhy:n valvonnan toimivaltaa halutaan lisätä, se käytännössä edellyttäisi lainsäädännön muutosta ja ainakin koulutuksen järjestämistä. Rahaa sellaiseen ei ole näköpiirissä.

Muiden viranomaisten toimivalta valvontatilanteissa nähtiin riittäväksi, mutta erätarkastajilla tulisi olla oikeus tehdä valvontaa myös yksityismailla, jos tilanne sitä edellyttää. Koetaan, että metsästäjät tukevat erätarkastajien toimivaltuuksien laajentamista, mutta ihmetellään, miksi Metsästäjäliitto on vastustanut sitä.

Riistanhoitoyhdistysten edustajien vastauksissa todettiin, että toimivaltaa on parannettu: ”Nyt on hyvä työkalu. Oma riista -palvelun kautta voidaan katsoa näppärästi henkilön luvat, kotikunta ja ampumakoheet. Samalla voidaan katsoa, onko käytössä oleva ase siihen metsästysmuotoon soveltuva, jota ollaan metsästävässä. Aseenkantolupia emme kuitenkaan voi katsoa.”

Eräs haastatettava totesi: ”Nykyiset oikeudet ovat riittävät, koska vapaaehtoisvalvontaa tekevät ovat siviilejä.” Eräs valvontaa tekevä aktiivi pohti, että vapaaehtoisvalvojilla on vajavaiset valtuudet, mutta jos toimivaltaa annettaisiin lisää, silloin pitäisi olla myös luottoa ja ammattiosaamista. Myös turvallisuusselvitys olisi tällöin paikallaan. Vastaaja vertasi tilannetta nuorison Metso-leireihin, sillä jopa niitä varten ohjaajista pyydetään turvallisuusselvitykset poliisilta, ja ne on myös saatu.

Viranomaistoimijat. Erätarkastajien haastatteluissa nousi esille, että piilorikollisuuden paljastamiseen tarvitaan riittäviä toimivaltuuksia, ja viranomaistoimijoilla ne ovat kohtuullisen hyvät. Jos valtuuksia halutaan laajentaa vapaaehtoispuolelle, tarvitaan lainsäädäntötyötä ja paljon koulutusta. Vapaaehtoisvalvonnan tehokkuus jää nykyisin väijäämättä heikoksi, koska valvojilla ei ole oikeuksia puuttua akuutteihin tilanteisiin.

Julkisen vallan käytön pitää olla lailla ohjattua ja virkavastuullista. Jos halutaan muutoksia, pitää selvittää, mikä on vapaaehtoisvalvonnan osuus piilorikollisuuden paljastamisessa. Haastattelut pohtivat, pidetäänkö nyt yllä rakenteita, jotka eivät tuo tulosta, mutta vievät valvonnan resurssia. Vapaaehtoisvalvonta voi tuottaa vihjeitä ja sitä puolta voisi kehittää, jos sille ei ole lainsäädännöllisiä esteitä.

Vaikka erätarkastajien toimivalta ei ole sama kuin poliisilla ja rajavartiostolla, pohti eräs vastaaja, että erätarkastajan toimivalta on loppujen lopuksi ihan hyvä nykyään. Tämäkin vastaaja piti surkeana sitä seikkaa, että erätarkastajaa ei lasketa kalastuksen valvontaviranomaiseksi: ”Pitäisi saada erikseen valvojan koulutus ja tutkinto ELY-keskusten kautta ja sitten valtuutus vesialueen omistajalta. Sitä valvontaa ei sitten oikein voisi kuitenkaan tehdä budjettirahoituksella.” Tilanne koetaan nurinkurisena.

Poliisin edustajien mukaan heillä on yleistä toimivaltaa ja se riittää. Eräs kuitenkin palasi erätarkastajien tilanteeseen: ”Se on kuitenkin kornia, että jos erätarkastaja toteaa valvonnassa yksityismaiden puolella rikollista toimintaa, hänellä ei oikeutta siihen puuttua.” Haastateltava pohti, miksi lainsäätäjät ei tätä halunnut. Jos erätarkastaja ilmoittaa yksityismailla tapahtuneesta rötöksestä, kestää liian kauan, ennen kuin poliisi tai rajan partio ehtii paikalle.

Myös rajaviranomaiset katsoivat, että heidän toimivaltansa on kunnossa. Heidän mukaansa erätarkastaja voisi jatkossa olla esitutkintaviranomainen. Nyt tarkastaja on vain todistajan roolissa.

Kalataloustoimijat. Kalatalouden edustajien haastatteluissa todettiin, että kalastaja voi piilottaa saaliinsa, eikä sitä tarvitse näyttää. Tämä nähtiin epäkohtana. Onko alamittaisia tai rasvaevällisiä saaliita, sitä ei voi tarkistaa. Se syö valvonnan uskottavuutta. Toki muistutettiin, että vain pieni osa asiakkaista toimii epärehellisesti.

Ministeriöt. Ministeriön pohdiskeluissa tuotiin esiin perustuslain 124 §:n vahvuus ja sen vaikutukset.

124 § Hallintotehtävän antaminen muulle kuin viranomaiselle

Julkinen hallintotehtävä voidaan antaa muulle kuin viranomaiselle vain lailla tai lain nojalla, jos se on tarpeen tehtävän tarkoituksenmukaiseksi hoitamiseksi eikä vaaranna perusoikeuksia, oikeusturvaa tai muita hyvän hallinnon vaatimuksia. Merkittävää julkisen vallan käyttöä sisältäviä tehtäviä voidaan kuitenkin antaa vain viranomaiselle.

(Suomen perustuslaki 731/1999 124 §.)

Viranomaistoimijoiden valtuuksien nähtiin riittävän, mutta erätarkastajien toimivallan ei. Riistanhoitoyhdistysten tekemän valvonnan osalta pohdittiin, voiko tosiasiallisesti tehdä valvontaa vapaaehtoisena alueella, jossa itse asuu (ts. miten valvoa ihmisiä, jotka itse tuntee ja jotka tuntevat sinut). Ajateltiin, että olisi järkevää ostaa valvontaa Metsähallitukselta, joka ei kuitenkaan lain puolesta voi niitä enää tarjota.

Kysymys 9. Kansainvälinen yhteistyö ja sen vaikuttavuus

Tässä teemassa kysyttiin, tehdäänkö erävalvonnassa ylikansallista yhteistyötä, millaista se on ja koetaanko, että sillä on vaikutusta.

Tässä teemassa vastaukset jäivät suppeiksi, ja ne voi tiivistää kaikkien toimijoiden osalta yhteen. Varsinaisessa erävalvonnassa työ on kansallista, eikä tiedonvaihtoa tai yhteistyötä ole yli rajojen kuin tietyissä erityistapauksissa. Sitä tapahtuu esimerkiksi rajajoilla sekä Ruotsin että Norjan kanssa. Tullilla on

roolinsa takia paljonkin rajayhteistyötä. Venäjän kanssa yhteistyö on vähentynyt ja osin loppunutkin, mutta edelleen sitä on esimerkiksi metsästyskoirien palauttamiseen liittyen.

SusiLIFE-hankkeessa kuvattiin tiedonvaihtoa ja tutustumisvierailuja eri maihin. Vuosina 2024–2025 valmisteltiin jopa yhteispohjoismaista hanketta, jossa erävalvontayhteistyö oli keskeisenä teemana. Hanke ei kuitenkaan vielä lähtenyt toteutumaan suunnitellusti.

Kansainvälistä yhteistyötä ja tiedonvaihtoa pidettiin tärkeänä, mutta pääosa haastateltavista arvioi, että erärikollisuus on pääosin kotikutoista, ja rajoja ylittävää rikollisuutta tunnistetaan vähän. Silti tiedonvaihto ja verkostoitumien nähtiin tärkeinä ja osana varautumista.

Kysymys 10. Vahvuudet ja hyvät tunnistetut käytänteet

Tässä teemassa tunnistettiin vahvuuksia ja sellaisia hyviä käytäntöjä, joita voisi levittää edelleen ja ottaa laajempaan käyttöön.

Riistahallinto. Joissakin riistanhoitoyhdistyksissä tehdään metsästyksenvälvonnassa hyvää yhteistyötä esimerkiksi Lapissa. Hyvien käytäntöjen ja aktiivisuuden lisääntyessä ongelmaksi muodostuu valtionapu: mitä aktiivisemmin rhy:t tekevät valvontaa sitä pienemmäksi käy siihen kohdistuva valtionapu rhy:tä kohden, koska samasta määrärahasta kilpaillaan.

SusiLIFE-partion toimintamallia haluttaisiin laajentaa. Samoin vihjepuhelinjärjestelmää tulisi riistahallinnon vastaajien mielestä kehittää edelleen. Erilaiset alan toimijoiden teemapäivät nähtiin tärkeinä tiedonvaihto- ja verkostoitumismalleina. Riistanhoitoyhdistyksen toiminnan kehittämisessä tuotiin esiin neljän tukijalan malli, joka johtaisi siihen, että metsästyksenvälvonnasta luovuttaisiin ja se järjestettäisiin eri tavalla.

Viranomaisten ylläpitämä PTR-toiminta nähtiin hyvänä mallina, joka pitäisi laajentaa koko valtakuntaan. Samoin vapaaehtoisvalvonnan ja viranomaisvalvonnan vielä toimivia hyviä yhteistyömalleja tulisi laajentaa. Riistanhoitoyhdistyksissä nähtiin yhdeksi hyväksi ratkaisuksi johdettu valvontarinki, johon kytkeytyisi koulutus, toiminnan suunnittelu ja yhteinen tietokanava, jolla pidettäisiin yllä tilannekuvaa. Malli motivoisi toimijoita ja auttaisi verkostoitumaan. Tässä mallissa tietokanavan pelisäännöistä pitäisi sopia tarkasti.

Viranomaistoimijat. Metsähallituksen erävalvonnasta mainittiin SusiLIFE:n kaltaisen yhteispartioinnin laajentamisen hyväksi tavoitteeksi. Poliisin suuntaan toivottiin lisää koulutusta, jotta partiot tunnistaisivat valvonnalliset tilanteet ja osaisivat toimia. Samoin tuotiin esiin viranomaisten yhteiset, käytössä olevat tieto- ja tilannekuvajärjestelmät. Erätarkastajien työssä niistä on ollut merkittävästi apua. Itä-Suomen rajaseuturyhmän toimintamallin toivottiin laajentuvan. Samoin poliisin eräyhdyshenkilörinki nähtiin hyvänä mallina. Jos poliisi saisi valjastettua vapaaehtoisvalvonnan voimavarakseen, se toisi vaikuttavuutta valvontaan.

Poliisikin piti Itä-Suomen rajaseuturyhmää hyvänä esimerkkinä. Myös Koillismaalla on ollut vastaavantyyppistä toimintaa. Poliisin edustajat hahmottelivat seuraavanlaista mallia: koottaisiin alueittain 6–7 henkilön joukkoja, joissa olisi sovittuna yhteistyömalli ja joissa pystyisivät toimimaan ilman viivettä. Myös PTR-teemavalvonta on näyttänyt, että yhteistyötä tarvitaan. SusiLIFE:n jatkoa pohdittiin: ”Hanke on ollut 5 vuoden hyvä jakso. Nyt yritetään saada sille jatkoa, mutta vaikuttaa siltä, että ei mene läpi hallinnossa.”

Rajaviranomaiset. Rajaviranomaisten mukaan viranomaisyhteistyö on todella hyvää. Haastateltujen mukaan ei ole tunnistettavissa kilpailutilannetta tai kilpailevia rakenteita toimijoiden välillä. Kumppaneita keuhuttiin useissa haastatteluissa. Eräs konkreettinen toivomus tuli esiin: ”Tarvittaisiin jokin koordinoiva koulutuspaketti erävalvonnasta, jotta osataan tulkita, miten pitää toimia eri tilanteissa. Koulutus olisi kaikkien viranomaisen käytössä: toimintatapoja, taktiikkaa, toimivaltuuksia, onko ollut ravintohoukutinta, mitä pitää tarkistaa, miten tarkistetaan, miten tutkitaan.” Myös Tullista todettiin, että osaamista pitää kasvattaa.

Luonnonvarakeskus. Luonnonvarakeskuksessa pidetään hyvinä käytäntöinä tietojärjestelmäyhteistyötä ja viranomaisen yhteispartiointimallia, jota kannattaisi levittää.

Kalataloustoimijat. Kalatalouden toimijoiden haastatteluissa mainittiin hyvänä esimerkkinä erätarkastajien ja yksityisvesiä valvovien kalastuksenvalvojien yhteistyöverkosto saimaannorpan suojelussa. Vastaavia yhteistyömalleja tarvitaan lisää siellä, missä on rikkonaisia maanomistusoloja.

Metsähallituksen lupatulo-ahoitteista kausivalvonnan käytäntöä pidettiin hyvänä. Samoin Helsinki-Espoon kalatalousalueella on ollut hyvä valvontarinki: noin 10 valvojaa, joilla on yhteinen WhatsApp-ryhmä, koordinaatio, suunnitelma ja tiedonvaihto. Todettiin, että ”joku koordinoi ja tieto kulkee, tämän se vaatii.” Tätä käytäntöä yritetään levittää hankkeen kautta eteenpäin. Todettiin, että rhy:n valvonnassa tarvittaisiin samaa käytäntöä. Aloitteleva valvoja voi olla epävarma siitä, kuinka valvontatilanteessa kannattaa toimia. Siksi kokenut valvoja voisi olla mukana näyttämässä toimintatavat asiakkaan kohtaamisessa. Kaupallisen kalastuksen valvonta on järjestetty hyvin, ja siitä voisi ottaa oppia vapaa-ajankalastuksen valvonnassa. Kaupallisen kalastuksen valvonnassa eri toimijoiden yhteistyö on ollut hyvää.

Ministeriöt. Ministeriön edustajat nostivat esiin SusiLIFE-hankkeen ja erätarkastajien some-esiintymisen, joka voisi olla laajempaa ja suunnitelmallisempaa. SusiLIFE-hankkeelle odotetaan jatkoa, koska kokemukset ovat olleet hyviä ja hankkeen on mm. arvioitu vähentävän salapyyntiä. Viranomaisen välisessä vuorovaikutuksessa tärkeitä olisivat verkostot, joissa tiedonvaihto tapahtuisi. Laintulkinnat tehdään sen sijaan tuomioistumissa, mutta myös niistä käytävät keskustelut ovat tärkeitä.

Kysymys 11. Nykyisen työnjaon kehittäminen

Tässä teemassa pyydettiin ehdotuksia siihen, miten erävalvonnan yhteistyömallia tulisi kehittää, jotta se olisi vaikuttavampaa.

Riistahallinto. Riistakeskuksen haastatteluissa syvennyttiin riistanhoitoyhdistysten valvonnan tilaan ja sen kehittämiseen. Yksi keskeinen tavoite nousi esiin: metsästyksen vapaaehtoisvalvonnan laatutason nostaminen nähtiin tärkeäksi, jotta saataisiin palautettua menetettyä luottamusta viranomastoimijoiden suuntaan. Vapaaehtoisvalvonta pitäisi saada ammattimaisemmaksi. Myös viranomaisvalvonnan ja riistanhoitoyhdistysten tekemän valvonnan yhteistyömallien käytännöt nähtiin tärkeäksi standardisoida, jotta yhteistyötä voisi koordinoita ja ohjata. Nyt se on varsin heterogeenista.

Poliisilta kaivattiin tietoa siitä, millaisen vihjeen kautta poliisi saadaan liikkeelle maastoon. Jotta yhteistyömallia saataisiin eteenpäin, se edellyttäisi sopimista. Myös toiminnan kustannusvaikutukset olisi tärkeä pystyä arvioimaan. Hintalappu pitäisi tietää. Todettiin myös, että perusvalvonnan lisäksi tarvitaan kohdennettua valvontaa, jolla päästään kiinni piilorikollisuuteen.

Tässä teemassa nousi esiin myös ajatus siitä, että riistanhoitoyhdistyksen valvontatehtävä on vähän kuin menneisyyden jäännös, joka ei toimi enää nyky-yhteiskunnassa. Koska siihen ei ole tosiasiallisesti osoittanut taloudellista resurssia, kannattaako sitä ylläpitää?

Riistanhoitoyhdistyksistä ehdotettiin, että vapaaehtoisvalvonnan ja viranomaisvalvonnan yhteistyö tulisi saada uudelleen käyntiin, koska se ei toimi enää samalla tavalla kuin ennen. Todettiin, että tiedonvaihto onnistuu vain yhteistyön kautta. Silloin tarvitaan yhteistä suunnittelua ja valvontaa. Lisäksi tarvitaan sekä näkyvää että hiljaista piilorikollisuutta ehkäisevää valvontaa. Pohjoisen isona haasteena todettiin se, että poronhoidon sisällä olevaan luonto- ja erärikollisuuteen on lähes mahdotonta päästä kiinni. Poromiehillä on niin laajat oikeudet aseiden kuljettamisessa maastossa, mikä luo mahdollisuuden toimia.

Riistanhoitoyhdistyksen valvonnan vaatimustaso on aivan liian alhainen. Muitakin haasteita tunnustetaan: ”Kun ei voi antaa määräyksiä, vaan saa vapaaehtoisesti valvoa, lähtötasoa pitää nostaa. Toiminnan pitää olla suunniteltua ja organisoitua, mutta tarkkana pitää olla, koska innokas voi yrittää puuttua ihan lailliseenkin toimintaan. Ammattimaisuus korostuu monessa asiassa ja myös vihjetiedon käsittelyssä, sillä niitäkin voidaan antaa eri motiiveilla.”

Haastatteluissa mainittiin myös, että tutkintaan pitäisi saada resurssia. On varsin turhauttavaa kuulla jälkepäin, että selvää rikkomusta ei tutkittu, koska poliisilla ei ollut siihen resurssia. Asia on pöydällä ja niin sanotusti jonossa.

Riistanhoitoyhdistysten haastatteluissa korostui se, että valvontaan tarvitaan yksinkertaisesti lisää työvoimaa. Sekä hirvenmetsästyksessä että suurpetojen pyynnissä on lieveilmiöitä, joita tulee seurata ja joihin tulee puuttua. Piilorikollisuudesta saadaan vain jäävuoren huippu esiin: ”Luvallisuuden tarkastuksissa saattaa näyttää siltä, että kaikki on hienosti, mutta henkilöt ovatkin tosiasiallisesti aivan roistoja. Nämä muutamat käryt ovat sen osoittaneet.”

Vihjetiedot ovat avain kaikessa. Vain niiden kautta asiat paljastuvat. Siksi ne pitää osata hoitaa oikein ja turvaamalla vihjetiedon antaja.

Viranomaistoimijat. Metsähallituksen erävalvonnassa tunnustetaan, että nykyisessä työnjaossa ja rooleissa on monta rinnakkaista vastuunkantajaa ja toimijaa. Yksi keskeinen pullonkaula on, saadaanko ketään maastoon, kun tulee vinkki epäilystä vakavasta rikoksesta luonnossa. Jos kyseessä on yksityismaa, voi käydä niin, että maastoon lähtijää ei ole. Tärkeää olisi saada selkeä toimintamalli siihen, miten saadusta vinkistä edetään, kuka lähtee maastoon, miten tutkinta hoidetaan ja niin edelleen. Tämä pitäisi saada kristallinkirkkaaksi toimijoiden kesken. Jos erätarkastajalla olisi oikeus toimia myös yksityismailla, voisi kiireellisessä hälytystehtävässä erätarkastaja olla toimija, jos muita lähtijöitä ei ole: ”On turhauttava tilanne, jos tiedossa on jokin päällä oleva tilanne yksityismailla, eikä poliisilta liikene resurssia lähteä maastoon. Lähialueen erätarkastaja suuntaa kirjolohilammelle tarkastamaan, onko luvat ostettu tietoisena siitä, että käynnissä on lähialueella mitä suurimmalla todennäköisyydellä vakava ympäristörikos.”

Metsähallituksen erävalvonta odottaa, että rahoituspohja saadaan kuntoon. Nykyiset säästötoimet rajoittavat jo liikkumista. Pitkille matkoille lähtemistä vältetään. Koetaan, että jo auton tankkaamisesta tulee syyllinen olo, vaikka sen pitäisi olla normaali työhön kuuluva rutiini.

Virkatehtävien hoito liikelaitoksessa pohdituttaa erätarkastajia. Metsähallitus on tarkka maineestaan, ja erävalvonnassa joudutaan puuttumaan ns. asiakkaiden oikeuksiin ja tekemisiin tavalla, joka haastaa talon

mainetta. Koetaan, että viranomaistoiminnan riippumattomuutta joudutaan liikelaitoksessa puolustamaan.

Rahoitustilanteen vuoksi työtä tehdään yksin. Tavoitetilanne olisi, että valvontatyö pitäisi pystyä tekemään partiona, kuten poliisi ja raja toimivat. Yksin toimiessa tulee vastaan työturvallisuuteen ja valvontatilanteessa myös näyttöön liittyviä ongelmia. Jotkut erätarkastajat kokevat, että heitä rinnastetaan ns. vartiointiliikkeiden työntekijöihin, ikään kuin toisen luokan poliiseihin.

Poliisissa kaivataan lisää valmiutta ja osaamista lähteä tilanteeseen, siis maastoon. Koetaan, että jatkossa yhä vähemmän on tulossa erähenkisiä poliiseja töihin, mikä vähentää osaamista. Jos ei tiedä, mitä pitää ja saa tehdä, kun on tilanne päällä, epävarmuus lisääntyy.

Metsähallituksen erävalvonta on poliisin näkökulmasta se toimija, johon pitäisi saada toimivaltuudet ja resurssit kuntoon. Poliisin edustajat myöntävät, että heillä ei ole riittäviä resursseja toimia. Jos perustoimintaan ei saada resurssia ohjatuksi, pitääkö lähteä hanke- ja projektityön kautta liikkeelle?

Valvontatoimijoilla ei ole yhteistä strategiaa. Eräs haastateltava näki, että Suomeen tarvittaisiin jokin viranomaisorgaani, jolla olisi koko maan tasolla toimivalta, joka keskittyisi luonto- ja erärikollisuuden valvontaan ja jolla olisi myös esitutkintaoikeudet. Se olisi ikään kuin suojelupoliisin tyyppinen toimija. Perusteita sille löytyisi luontoarvojen ja kestävän luonnon käytön turvaamiseksi. Koska Metsähallitus on liikelaitos, sekään ei ole oikea sijoituspaikka: ”Luontoarvot ovat niin keskiössä, että tällaista tarvitaan.”

Myös rajaviranomaisissa kaivattiin yhtä vahvaa kärkitoimijaa: ”Erätarkastajat ovat ainoa riistaseriffijärjestelmä, mutta he vastaavat vain valtion maista. Heidän määräänsä ja resurssiaan tulisi nostaa, ja varmasti yksityismaanomistajista suurin osa antaisi heille oikeuden valvoa myös omia maitaan. Muuta tapaa en keksi, miten tätä sektoria voisi kehittää.”

Yleinen huoli tilanteesta purkautui esimerkiksi näin: ”Resurssia pitää voida lisätä. Se on ainoa keino paljastaa piilorikollisuutta, joka jää nyt pimentoon. Suurpetometsästys ei ole nyt kestävällä pohjalla, pitäisi saada aikaan luottamus lainsäädäntöpohjaan, jotta ei mennä oman käden oikeuteen. Meillä on suurpetovihaa ja nyt kasvavat petokannat, erityisesti karhukanta, ja jokin kulttuurillinen muutos tarvitaan. Ehkä me tarvitaan näihin petopoistoihin enemmän viranomaisvalvontaa tai vaikka viranomaiset tekemään sitä, kuten Norjassa.”

Haasteeksi koetaan, että ”nyt me emme tiedä, montako petoa luvalla poistetaan, kun se on luvan saajan vastuulla. Viranomaispoistot toisivat läpinäkyvyyttä toimintaan. Jopa kannansääteily metsästysluvituksen kautta saattaisi olla parempi keino. Silloin metsästyksen omavalvonta toimisi.”

Yksi haastateltu muotoili asian näin: ”Tarvitaan kokonaisvaltainen metsästyslain uudistus, jossa arvioidaan metsästyksen moraalia ja etiikkaa. Meiltähän puuttuu kokonaan valtakunnallinen kokonaisohjaus erävalvonnassa, ei ole foorumia, jossa linjataan asioita. Tarvitaan ainakin valtakunnallisia seminaareja ja kokoontumisia, joissa keskustellaan ja sovitaan. Tarvitaan jokin valtakunnallinen koordinaatioryhmä, jolla olisi mandaattia tarkastella asioita ilmiölähtöisesti ja pureutua tunnistettuihin ongelmiin.”

Luonnonvarakeskus. Luonnonvarakeskuksessa nähtiin mahdollisuuksia vapaaehtoisvalvonnan ns. puoliammattilaisuuteen. Koettiin, että vaikka näitä ”koko sektorin maineen pilaajia” on vähän, heitä kuitenkin on ja siihen voi puuttua parantamalla valvontaa: ”Se voisi vaatia syväanalyysiä siitä, kuinka se

kannattaa tehdä ja millä olisi vaikutusta. Onko se uusia tiimejä, uusi tapa tehdä, uutta teknologiaa, tekoälyä, sensoreita vai kuvantamislaitteita, jotka tuottaisivat kohdentamistietoa? Myös Lukella voisi olla roolia teknisessä kehittämisessä.”

Kalataloustoimijat. Haastatteluissa nähtiin, että erätarkastajien määrää olisi tarpeen lisätä, ja heillä tulisi olla sellainen kokonaiskoordinaatio valvonnassa. Koska vapaaehtoisvalvonnan kehittämisessä on monenlaisia haasteita, valtion roolin kasvattaminen olisi perusteltu linja. Mutta resurssien löytäminen siihen on vaikeaa. Useampi haastateltava toivoi jotain tahoa, jolla olisi valtakunnallinen koordinaativastuu. Nähtiin, että poliisi tai Rajavartiolaitos eivät pysty ottamaan vastuuta, jolloin jäljelle jäävät erätarkastajat. Koetaan, että sama taho koordinoisi vapaaehtoispuolen valvontaa.

Valvontatyökalu on hyvä esimerkki: sen avulla saadaan kalatalousalueen toimintakertomukseen valvontatietoa. Sen lisäksi tarvitaan myös valvontaverkostoa.

Vaarantuneiden lajien ja niiden elinalueiden kalastuksenvilvonta pitäisi saada kuntoon. Siinä tutkimustiedon merkitys olisi tärkeää. Myös tiettyjen lajien saalisilmoitusvelvollisuutta Omakalassa (lohi, taimen, järvilohi, ns. saimaannieriä, meriharjus, harjus 65. leveysasteen eteläpuolella, ankerias, kyttyrälohi) on vaikea valvoa. Kalataloustoimijoiden mukaan myös vaarantuneiden lajien ja niiden elinympäristöjen valvonta on asia, jota kalastajat tukevat mutta jotkut edunvalvontatahot vastustavat.

Kysymys 12. Resursoinnin ja valvonnan painopisteiden kehittäminen ja yhteiskunnan vastuu

Tässä teemassa kysyttiin, kohdistuvatko nykyään käytössä olevat valvontaresurssit oikein ja miten niitä kannattaisi suunnata.

Riistahallinto. Riistakeskuksen edustajat pohtivat, että tarvitaan sekä yleisvalvontaa että kohdennettua valvontaa, joka paljastaisi piilorikollisuutta. Niiden suhdetta ei osattu arvioida. Vihjepuhelinjärjestelmä ja sen kehittäminen nousi esiin monessa haastattelussa. Riistanhoitoyhdistyksissä nähtiin, että valvonta kohdistuu oikein ja sitä pyritään kohdistamaan ns. kuumille alueille, vaikka joka paikkaan ei ehdi kukaan. Poliisin hälytystehtävien vuoksi suunniteltuihin valvontoihin tulee peruutuksia, mikä syö vaikuttavuutta.

Viranomaistoimijat. Erätarkastajat pohtivat, että poliisi joutuu arvioimaan erävalvonnan merkitystä suhteessa muihin tehtäviinsä, jotka ajavat ohi: muun muassa huumeet, perheväkivalta ja vastaavat. Ajateltiin, että pitäisi pystyä panostamaan törkeään rikollisuuden ehkäisyyn, mutta se voi edellyttää vaikkapa poromiehen tai jonkin karhunmetsästäjän pysäyttämistä ja haastattelua. ”Tästä voi syntyä mainehaittaa Metsähallitukselle, ja siitä alkaa sitten sisäinen keskustelu ja punnintaan, tukeeko liiketoiminnot viranomaistoimintaa.”

Poronhoitoalueen petopoistojen problematiikka nousi tässä yhteydessä esiin: ”Meillä ei ole esimerkiksi poikkeuslupien käyttöön liittyvää valvontaa, vaikka tulisi olla. Ei tiedetä, kaadetaanko se yksilö, johon lupa pitäisi kohdistaa. Ei riitä, että tulee tieto pyyntiin lähdestä. Jos jokin luontojärjestö huomaa tämän, asia nousee esiin.”

Tässä yhteydessä mainittiin myös, että erätarkastajien partioinnin pitäisi tapahtua parityöskentelynä. Se olisi jo työturvallisuuskysymys.

Poliisin edustajat toivat esiin tarpeen päästä nykyistä paremmin kiinni piilorikollisuutta paljastavaan valvontaan, mikä edellyttää rikostiedustelun kehittämistä. Vihjetiedot ovat tärkeitä, mutta miten suojella

vihjeiden antajia, on tärkeä kysymys. Poliisi tunnistaa, että ollaan tekemisissä haastavan kentän kanssa. Arvioidaan, että jos valvontaa joudutaan vähentämään, siitä ei hyvä seuraa. Huoli on nyt suuri siitä, että valvonnan resursseja tullaan laskemaan. Tarvitaan yhteistä strategiaa, mutta onko sellaisen laatiminen mahdollista, koska on monta rinnakkaista toimijaa. Onko olemassa poliittista tahtotilaa ja näkemystä sektorin kehittämiseksi? Sitäkin pohdittiin, että vaikka organisaatiotasolla on säästötavoitteensa, on organisaatioiden yksilöiden tahtotiloilla merkitystä.

Resurssien suuntaamisessa nähtiin alueiden erilaisuudella merkitystä. Lounais-Suomessa ei välttämättä ole samanlaista resursointitarvetta kuin harvaan asutuilla seuduilla. Poliisista todettiin myös, miksi vertailu liikkuvan poliisin aikaan ei ole relevanttia: huume- ja lähisuhdeväkivaltarikollisuus ovat kasvanut viime vuosina merkittävästi.

Rajavartiolaitoksen edustajat arvioivat, että rajalla tuskin pystytään paljon nostamaan erävalvonnan tasoa, koska se ei ole laitoksen päätehtävä. Rajan tuntumassa voidaan kuitenkin puuttua tilanteisiin jatkossakin, jos rajavalvonnan yhteydessä havaitaan jotain. Pohdittiin, että jatkossa, kun raja-aidat saadaan toimimaan ja tekninen valvonta kehittyy, resurssia voi vapautua.

Valtion näkökulmasta erävalvonta kuluttaa rahaa, eikä tuota sitä. ”Aineettomia arvoja ei osata rahassa mitata. Kun joku saadaan vankilaan, sekin on vain kuluerä valtiolle.” Pohdittiin myös sitä, että valvontaa pitäisi arvioida myös talousnäkökulmasta: ”Jos esimerkiksi ekinokokki leviäsi Suomen luontoon ja marjastus loppuisi, mikä olisi sen taloudellinen arvo? Tai sikarutto? Tällaisia laskelmia tarvitaan ja ne voisivat auttaa valvonnan resursoinnissa.”

Asioiden painoarvot ovat monitahoisia. Erään vastaajan sanoin: ”Loppujen lopuksi kysymys on aina siitä, millä resursseilla voidaan toimia. Tyhjästä ei synny vaikuttavaa tekemistä. Resurssit tulee käyttää oikein. Onko huumekaupan kitkeminen tärkeämpää kuin petojen tappamisen tutkiminen? Se on aina poliittinen päätös, ei viranomaisen päätös. Kumpi on tärkeämpää: turvallisuuden luominen susialueilla vai erävalvontaan panostaminen? Tässä on tällaisia kysymyksiä. Sellaista koordinaatiota tässä tarvitaan.”

Luonnonvarakeskus. Luonnonvarakeskuksessa nähdään, että yhteiskunnan tulisi panostaa enemmän valvontaan jo sen vuoksi, että laittomuuksien kustannukset voivat tulla myöhemmin vastaan isompina kustannuksina. Luontokato ja lajien harvinaistuminen lisäävät seurannan ja tutkimuksen kustannuksia, ja valvonta ohjaa ihmisen toimintaa kestävämpään suuntaan.

Kalataloustoimijat. Kalastusalan toimijat totesivat, että kalastuksenvallvonnan nykyinen resurssi suuntautuu ihan oikein: tarvitaan näkyvyyttä, osaamista ja ammattimaista toimintaa. Toisaalta luonnonsuojelualueiden valvonta vie aivan liikaa aikaa. Näkyvä kalastuksenvallvonta rahoittaa itse itseään, koska se nostaa kalastonhoitomaksun maksamista ja vahvistaa rahoitus pohjaa (kalastonhoitomaksuja maksaa vain osa kalastajista, vaikka se on lakisääteinen maksu).

Kysymys 13. Jos saisit päättää

Tässä teemassa kysymys muotoiltiin niin, että jos haastateltava saisi ratkaista erävalvonnan järjestämisen vapaasti ja siihen olisi myös rahoitus, miten hän se järjestäisi?

Riistahallinto. Riistakeskuksen haastateltavat nostivat ison joukon asioita, joilla arvioivat olevan merkitystä valvonnan vaikuttavuuden kannalta. Useampi vastaaja näki tärkeänä, että olisi valtakunnallinen karkitoimija, joka kykenisi koordinoimaan kokonaisuutta. Eräs pohdiskeli, että jos poliisin varaan rakennettaisiin päätoiminen erävalvonta ja sinne siirrettäisiin esimerkiksi Metsähallituksen erävalvonta,

olisi iso riski, että se tulisi myöhemmin ajettua alas. Ympäristöministeriön mukaantulo ottamaan vastuuta luontorikollisuuden valvonnasta ja sen ehkäisystä nähtiin tärkeänä.

Erätarkastajien avainroolin tunnisti moni. Useampi ehdotti, että erätarkastajia tulisi olla kaksinkertainen määrä, ja heille tulisi saada oikeudet yksityisalueille ja sille nykyinen, tehostettu PTR-tuki. Myös kokonaan uuden organisaation perustamista pohdittiin: ”Tarvitaan jokin luontovirastotyyppinen toimija, jolla olisi kokonaisvaltainen koordinaatio valtakunnan tasolla ja siihen kytkettynä myös asiantuntijaorganisaatio. Lisäksi tarvitaan muiden viranomaistoimijoiden tutkinta ja tuki pakkokeinovaltuuksin. Vai voisiko poliisilla olla oma erillinen luontorikosyksikkönsä, joka olisi erikoistunut tämänlaiseen toimintaan? Se on selvää, että käsipareja tarvitaan lisää.”

Kehittämisehdotukset olivat muutoin pääasiassa yhden muutoksen ajatuksia parannuksena nykytilaan. Seuraavassa luettelo ehdotuksista:

- voimavaroja tutkivaan valvontaan
- vihjepuhelinjärjestelmä (Useampi ehdotus. Perusteluna ajatus siitä, että puhelin voisi purkaa painetta sisäänpäin lämpiävistä kylistä, joissa esimerkiksi pelko estää asioiden esiintulon)
- poliisin toimintaan valtakunnallisesti yhdenmukainen käytäntö, johon voisi koordinoidusti rakentaa riistahallinnon omaa verkostoa
- Itä-Suomen yhteispartiomalli käyttöön
- petojen kuolinsyytutkimukset ja niiden analyysit valvonnan käyttöön
- systemaattinen piilorikollisuus kuriin suunnitelmallisella yhteistyöllä
- viestintä on oleellinen osa ennaltaehkäisevää valvontaa
- kannanhoidollinen metsästys lisäisi hyväksyttävyyttä ja vähentäisi valvonnan tarvetta
- metsästyksen liittyy myös turvallisuuskysymys, minkä vuoksi valvontaan panostusta
- vapaaehtoisvalvonta pois ja sen nykyiset resurssit ammattimaiseen toimintaan
- metsästysseurat ovat tärkeä linkki ja tietokanava, jonka varaan voisi rakentaa
- jokaiselle poliisilaitokselle yksi erävalvonnan vastuhenkilö, joka kouluttaa, ohjaa ja koordinoi
- poliisi on keskiössä: sillä on valtakunnallinen iso toimijaverkosto ja riittävät valtuudet, mutta miten se saadaan resursoimaan valvontaan?
- ei tätä saa kuntoon kuin yhteistoiminnan kautta: sen parantaminen
- koordinaatio ja ohjaustaso on ministeriöissä: niiden tulee ottaa se rooli. Piilorikollisuuteen pitäisi pystyä pureutumaan, mutta kyllä yleisvalvontaaakin tarvitaan.
- jotenkin tätä nykyhimmeliä pitäisi selkeyttää. Jo pelkästään se auttaisi, että olisi selkeästi poliisin puolella joka maakunnassa yhteyshenkilö riistakeskuksen suuntaan.
- pirstaleinen kokonaisuus jotenkin hallintaan. Vaikka moni asia on hyvin ja toimii, kokonaisuus ei ole kenenkään käsissä. Ministeriöiden välisen yhteistyön rooli on keskeistä, koska sieltä ohjaus tulee.
- riistanhoitoyhdistysten toiminta ammattimaisemmaksi, jolloin mahdollistetaan vaikuttavampi yhteistyö myös riistakeskuksen ja valvontaviranomaisten välillä
- lisää tehoa valvontaan. Jos rhy olisi myös viranomainen, se toisi tehokkuutta. Vapaaehtoiset eivät lähde mielellään yksin liikkeelle, vaan viranomaistoimijoiden kanssa. On vaikea valvoa alueella, jossa tutut metsästäjät liikkuvat. On kynnys kysyä heiltä lupia.
- myös rhy:n valvonnalla on vaikuttavuutta. Auttaisi, jos poliisi tekisi kevyen turvallisuus selvityksen metsästyksenvalvojista. Voitaisiin varmistaa, että taustat ovat kunnossa. Tehdäänhän näitä yritysmaailmassakin.

- saaliintarkastusta helpottaisi ns. plommijärjestelmä, jossa saaliin saamisen jälkeen siihen kiinnitetään merkki, jolla osoitetaan, että saalis on kiintiöstä pois.

Viranomaistoimijat. Metsähallituksen erävalvonnassa nousi myös esiin yksittäisiä, koko nykyistä yhteistyömallia parantavia järjestelyjä, ei isoa organisaatiotason muutosta. Tällaisia olivat yksityisomisteisten maiden valvonnan järjestäminen niin, että se olisi kestävä ja valvonnan koordinointi selvillä. Tärkeäksi nähtiin myös Metsähallituksen toiminnan rahoituspohjan uudelleen tarkastelu, sisäisten valtasuhteiden arviointi sekä ympäristöministeriön roolin ja vastuun näkyväksi saattaminen. Yksi haastatelluista ollut näki uudistustarpeita seuraavasti: ”Järjestäisin niin, että laittaisin riistanhoitoyhdistysten valvonnan kuntoon. Sinne kunnon valvontaringit, ja se poliisiyhteistyön kautta toimimaan. Siihen kytkeytyen myös tutkinta kuntoon: vihjeet pitäisi pystyä selvittämään, mikä vaatisi lisää henkilöresurssia poliisille. Metsähallituksen erätarkastajan voi rinnastaa poliisiin, ja erävalvonnan tehoa voisi lisätä valvontaparillamallilla. Poliisin eräosaamista pitää koulutuksella parantaa ja nostaa siten sektorin profiilia.” Sama haastateltu kuitenkin muistutti, että nämä ovat luonnonvarajuttuja, joissa ”ei puukoteta ja tapeta ihmisiä”.

Muita yksittäisiä esille tulleita ehdotuksia:

- poronhoidon ja sen maastossa liikkumisen, valvonnallisten haasteiden näkyväksi saattaminen
- ei pidä rikkoa sitä, mikä toimii, ja moni asia toimii hyvin
- kiinnijäämisen riski pitää saada sellaiseksi, että oikeasti toimii pelotteena, mikä edellyttää sekä näkyvää valvontaa että tiedusteluluonteisen valvonnan ylläpitoa ja tietojohdoista kehittämistä
- kun on rinnakkaisia toimijoita, pitää kirkastaa vastuut, sopia kuka koordinoi mitäkin, varmistaa tulosohejaus ja sopia, kuka katsoo ja arvioi kokonaisuutta.

Poliisin edustajien vastauksissa mainittiin sekä yksittäisiä toimintaa parantavia ajatuksia että isompia rakenteellisia muutoksia.

Koko toimintarakenteeseen liittyvässä ehdotuksessa haettiin kärkitoimijaa: ”Tarvitaan jokin luontovirastotyyppinen toimija, jolla olisi valtakunnallinen luonto- ja erävalvontavastuu ja jolle lainsäädännöllä ohjataan toimivalta ja tehtävät. Sinne voisi keskittää myös muuta luonnon käyttöön liittyvää viranomaistyötä. Sinne sopisi esimerkiksi Metsähallituksen nykyinen valvontaresurssi. Luonto on niin tärkeä arvo yhteiskunnassa, että se tarvitsee tällaisen. Jos joku sanoo, että onhan poliisi jo olemassa, niin on, mutta on myös supo, joka on oma erillinen laitoksensa sisäministeriön alla. Onko se sitten sisäministeriön vai maa- ja metsätalousministeriön alla, sitä voi miettiä. Tällä päästäisiin pirstaleisesta hallintorakenteesta ja koordinaatio-ongelmasta.”

Nykyistä toimintamallia parantavia ehdotuksia poliisilta:

- pienin askelin kannattaa edetä. Esimerkiksi jokaiselle poliisilaitokselle vaikka kaksi henkilöä, jotka päätoimisesti koordinoisivat ja suunnittelisivat erävalvonnan yhteistyötä eri toimijoiden kanssa. Tämä tekisi jo 20 htv:tä (11 poliisilaitosta), eli olisi jo merkittävä lisäys, noin nelinkertainen nykyiseen resursointiin nähden. Silti edelleen pieni panostus, joka toisi vaikuttavuutta, jos innokkuutta tehtävään olisi.
- nykyinen malli ei estä tekemistä: lisää jalkoja, käsiä, yhteinen strategia toimialalle, toiminta suunnitelmalliseksi, johdetuksi, seurantaa paremmaksi, koko yhteiskunta mukaan. Lisää yhteistyötä, verkostoja, koulutusta, digitalisaation ja tekoälyn hyväksikäyttöä. Nyt tilannekuva on pirstaleinen. Arkadianmäellä ratkaistaan paljon.

- poliisilaitoksen jokaiselle toiminta-alueelle verkostomainen järjestely, jossa on valmiudet puuttua tilanteeseen ja lähteä heti maastoon. Verkostossa mukana poliisi, Rajavartiolaitos ja erätarkastajat
- sekä yleisvalvontaa että tiedusteluluonteista valvontaa tarvitaan

Rajaviranomaisissa nähtiin yleisesti, että erätarkastajien aseman vahvistaminen olisi luontevin tapa saada vaikuttavuutta: ”Erätarkastajia lisää ja heille vahvemmat oikeudet ja sellainen valtakunnallinen koordinaatorooli tässä kokonaisuudessa. Muut viranomaiset tukisivat mahdollisuuksien mukaan. Jos se (koordinaatio) olisi poliisissa, sen säilyminen olisi epävarmaa muutostilanteissa. Sen pitäisi olla oma yksikkö, jota ei voi lakkauttaa, kuten liikkuva poliisi aikanaan.” Useampi vastaaja näki, että erätarkastajien tulisi siirtyä paripartiotyöskentelyyn.

Yksittäisiä ajatuksia:

- petopoistoihin lisää viranomaiskontrollia, ja sen päätöksenteko kansalliseksi asiaksi.
- valtakunnallista ohjausta ja linjauksia tarvitaan: nyt samoista teoista kansalaisia kohdellaan eri tavalla eri puolilla maata. Valtakunnallisia valvontateemoja tulee vaihdella tietojohtoisesti, mikä antaisi kuvan siitä, että viranomainen seuraa ja puuttuu.
- ”nykyisen systeemin varaan lähtisin rakentamaan, ettei käy kuin hyvinvointialueiden uudistukselle.”

Luonnonvarakeskus. Luonnonvarakeskuksen haastatteluissa mainittiin erätarkastajien toimivaltuudet, parityöskentely ja erätarkastajien kaksinkertainen määrä tehokkaana vaikuttavuuden lisääjänä. Lisäksi PTR-toimintaa tulisi vahvistaa, hyviä toimintamalleja jatkaa ja vahvistaa ja vapaaehtoisvalvonnan koulutusta lisätä. Lisäksi mainittiin toimivaltatarkastelu ja sen kautta uskottavuuden vahvistaminen.

Kalataloustoimijat. Kalataloussektorin toimijoissakin nähtiin yleisesti, että ratkaisun avaimet ovat erätarkastajissa: ”Erätarkastajien määrää pitäisi lisätä merkittävästi, heidän valtuutensa saada samaan kuntoon kuin muilla viranomaisilla ja heille antaa sellainen alueellinen kokonaiskoordinaatio valvonnassa. Ympäristöministeriön ja maa- ja metsätalousministeriön roolit ja suhteet ovat sekaisin tässäkin asiassa, mutta en osaa oikein ottaa kantaa, mihin ministeriöön tulisi ohjaus sijoittaa. Sisäministeriö vai maa- ja metsätalousministeriö? Vesilaissa asiaa ohjaa neljä eri ministeriötä. Kun on monta ministeriötä taustalla, ovat esimerkiksi lakihankkeet vaikeita.”

Myös uudenlaisen organisoinnin tarve tunnistettiin: ”Tarvittaisiin ihan oma viranomaisorganisaatio, jossa olisi riista- ja kala-asiat ja erävalvontakokonaisuus. Jokin virasto, joka toimisi budjettirahoituksella ja olisi MMM:n alla.”

Kalastuksenvalvonnan erityshaasteita lähdettiin korjaamaan myös vedenomistusrakenteen kautta:

”Lähtisin rakentamaan sitä nykyistä isommilla vedenomistajatahoilla, isoilla osakaskunnilla, mistä syntyisi resurssia hoitaa esimerkiksi valvontaa ihan eri tavalla. Kalatalousalue oli hyvä yritys, mutta se ei riittänyt. Nykyinen, varsin pirstaleinen omistaja- ja järjestökenttä on vaikea koordinoitava ja johdettava. Tämä voisi johtaa siihen, että ei olisi enää yleiskalastusoikeuksia, vaan kalastukseen tulisi aina saada lupa.”

Ministeriöt. Ministeriön edustajat pohtivat, että erätarkastajat ovat ammattiryhmä, jonka vahvistamisen varaan kannattaisi valvontaa rakentaa: ”Erätarkastajien määräksi 22 ja toimialueeksi koko Suomi maanomistusoloista riippumatta. Voi miettiä, onko se Metsähallitus paras sijoituspaikka, koska Metsähallitus oli se syy, miksi yksityismaille ei tullut valvontaoikeutta. Voiko se olla myös poliisissa?” Myös toinen haastateltava tunnisti erätarkastajainstituution vahvuudet ja näki, että valtuudet voisivat olla

laajemmat ja että tarvittaisiin kaksinkertainen määrä tekijöitä. Samalla tunnistettiin kuitenkin tosiasiat, eli lisäresursointi on tarpeesta huolimatta äärimmäisen vaikeaa. Ei myöskään se, että poliisi ohjaisi resursseja erävalvontaan, ole nykytilanteessa kovin realistista. Myös maanomistajan roolia valvonnassa tuotiin esiin: pitäisi olla toimivalta puuttua rikkeisiin.

Kysymys 14. Erävalvonnan visio

Visio-teemassa kysyttiin, mikä olisi lähitulevaisuudessa erävalvonnan ihanteellinen tila. Lisäksi pyydettiin sen lyhyttä määrittelyä. Seuraavassa ei eritellä eri visioita vastaajaryhmittäin:

- Tehokasta ja vaikuttavaa, ohjaavaa ja neuvovaa: valvonta lisää metsästyksen hyväksyttävyyttä ja hyvinvointia.
- Kattavampaa ja ennaltaehkäisevää erävalvontaa.
- Kiinnijäämisriskin on oltava riittävän suuri, jotta järjestäytynyt piilorikollisuus saadaan kuriin.
- Luonnon kunnioitus toiminnan keskiöön.
- Läpinäkyvää ja riittävästi resursoitua valvontaa, jossa yhdistyvät vapaaehtoinen toiminta ja viranomaistyö.
- Lisäresursseilla vaikuttavuutta erävalvontaan.
- Erävalvonta lisää kiinnijäämisen riskiä niin, että sillä on ennaltaehkäisevä vaikutus. Myös esitutkinta ja syyttäjätoiminta ovat tehokkaita.
- Erävalvonta on näkyvää ja ennaltaehkäisevää. Sillä varmistetaan luonnonvarojen kestävä käyttö ja yhteinen etu.
- Lisäresursseilla piilorikollisuus kuriin.
- On osaava, ammattitaitoinen, kyvykäs toimija, jolla on riittävät toimintaedellytykset ja selkeät toimivallat.
- Luonto voi hyvin, on monimuotoinen ja sitä kunnioitetaan. Ihmisillä on tietoa siitä, että valvontaa tehdään ja yhteistyö on toimivaa.
- Erävalvonta on yhteistoiminnallista ja tehokasta, nykyaikaista teknologiaa hyödyntävää, ennalta ehkäisevää ja sekä turvallisuutta että luonnonvarojen vastuullista käyttöä lisäävää.
- Erävalvonnan ihanteellinen tila on sellainen, että sitä ei tarvita. Mutta jos on tilaa, ottaja löytyy. Siksi valvontaa tarvitaan ja sen pitää olla ennaltaehkäisevää.
- Tavoitteellista, hyvin resursoitua, ammattimaista ja tietoon perustuvaa toimintaa.
- Erävalvonnan tulee olla tilannekuvaan perustuvaa, vaikuttavaa, tehokasta, yhteistoiminnallista, riittävästi resursoitua ja teknisesti kehittyvää.
- Vuorovaikutteista ja riittävästi resursoitua valvontaa. Sillä tulee säilyttää yleinen hyväksyttävyys ja luottamus.
- Erävalvonnan tulee olla uskottavaa, jotta sillä on ennaltaehkäisevää vaikutusta.
- Ammattimaisella toiminnalla turvataan luonnon hyvinvointi ja luontoarvot sekä luonnossa liikkuvien asiakkaiden tyytyväisyys.
- Erätarkastajien muodostama erävalvontatiimi olisi valvonnallinen selkäranka riista- ja kalavarojen laillisuudelle. Tämän kautta luotaisiin valtakunnalliset valvontaverkostot.
- Valvonta on oleellinen osa suomalaista eräkäyntiä. Se on uskottavaa ja luo positiivisen imagon suomalaiselle eränkäynnille.
- Valvonnan rajalliset resurssit kohdistetaan oikeisiin painopisteisiin ja huolehditaan vapaaehtoisvalvonnan motivoinnista.

- Valvonta on laadukasta, uskottavaa, luotettavaa. Se perustuu moderneihin työkaluihin ja sillä on kansalaisten luottamus.

Liite 2: Metsähallituksen kansallispuistojen käyntimäärät 2010–2023

Vuosi	Kansallispuistoja yhteensä	Käyntimäärä yhteensä	Käyntimäärä keskimäärin	Käyntimäärä-muutos kpl	Käyntimäärä-muutos %
2024	41	3 598 500	87 800	3 400	0
2023	41	3 595 100	87 685	49 500	1
2022	41	3 545 600	86 478	-472 100	-12
2021	40	4 017 700	100 443	59 900	2
2020	40	3 957 800	98 945	734 400	23
2019	40	3 223 400	80 585	55 600	2
2018	40	3 167 800	79 195	63 100	2
2017	40	3 104 700	77 618	296 500	10
2016	39	2 811 200	72 082	176 600	7
2015	39	2 634 600	67 554	348 100	15
2014	38	2 286 500	60 171	26 700	1
2013	37	2 259 800	61 076	172 500	8
2012	37	2 087 300	56 414	800	0
2011	37	2 086 500	56 392	128 000	7
2010	35	1 958 500	55 814	15 000	1

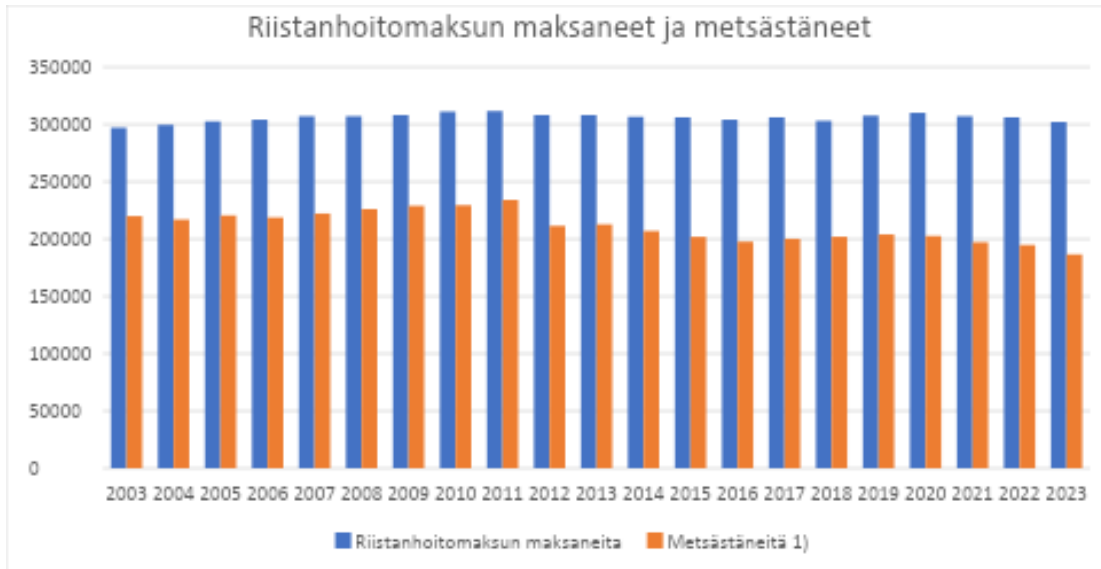
Lähde: Metsähallituksen Metsa.fi-palvelu 2025 ja Metsähallituksen Luontoon-palvelu 2024

Liite 3. Eräkäyntipäivät vuosina 2015–2023

Eräpäivien eli metsästäjien ja kalastajien valtion mailla ostetuilla luvilla vietetyt päivät								
2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
350 000	370 000	404 861	465 657	487 559	546 555	548 898	548 547	547 454

Lähde: Metsähallituksen Eräpalvelut, Metsähallituksen vuosikertomus

Liite 4: Metsästäjämäärän kehitys

Lähde: Suomen riistakeskus

Liite 5: Vapaa-ajankalastajien määrän kehitys

Lähde: Luonnonvarakeskus (Luke)

Liite 6: Mönkijöiden ja moottorikelkkojen määrän kehitys

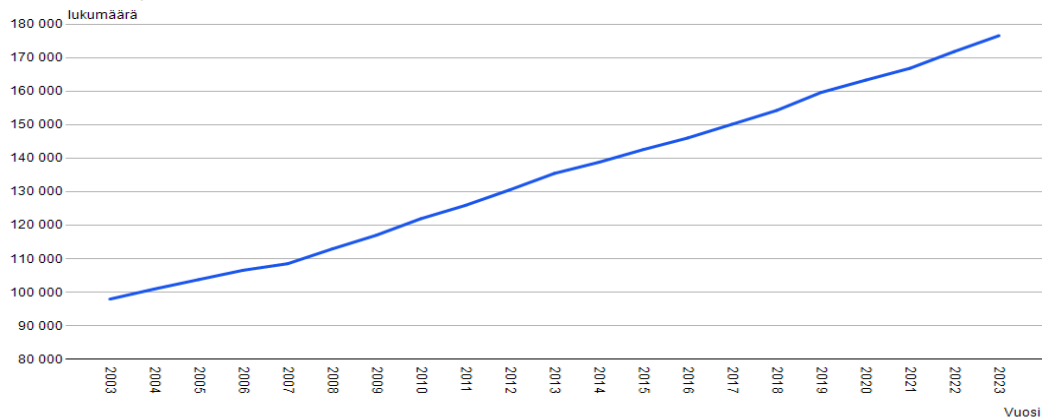

Mönkijöiden ensirekisteröinnit 2016-2023

Ensirekisteröinnit ajoneuvoluokittain	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
T1	112	425	552	459	737	1 192	1 066	1 124
T2	72	86	195	319	395	524	526	407
T3	5 209	5 998	6 056	7 982	6 994	8 062	7 689	8 004
L6e	9	1	-	-	-	-	-	-
L7e	85	25	6	1	-	-	-	1
Yhteensä	5 487	6 535	6 809	8 761	8 126	9 778	9 281	9 536

Lähde: Traficom

Rekisterissä olleiden ajoneuvojen lukumäärä 31.12. (ml. Ahvenanmaa) muuttujina Vuosi.
Moottorikelkat, Lukumäärä.

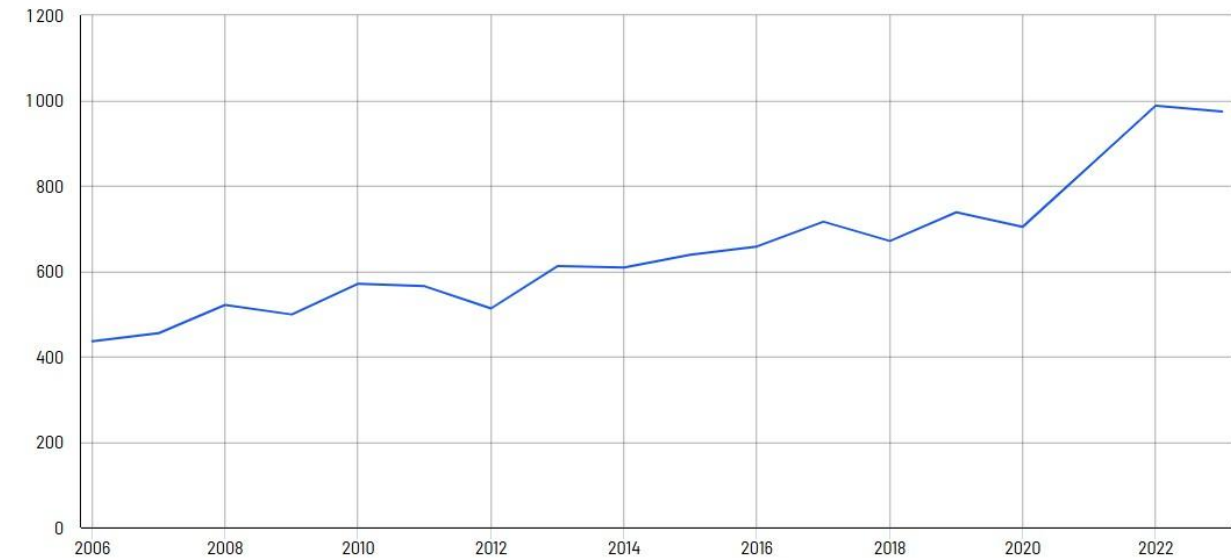

Liite 7: Eläimiin kohdistuneet rikokset

Viranomaisten tietoon tulleet rikokset ICCS-luokan ja jutun luokittelun mukaan 2006-2023

10091 Eläimiin kohdistuva rikos | Yhteensä

Lähde: Tilastokeskus, rikos- ja pakkokeinotilasto

Liite 8. Teemahaastatteluihin tai taustatietojen antamiseen osallistuneet henkilöt:

Markus Aho, Jaakko Ala-Honkola, Katja Holmala, Esa Heikkinen, Sauli Härkönen, Marja Isomursu, Mikko Jokinen, Juha Klemetti, Eija Kirjavainen, Mikko Koivurinta, Ilpo Kojola, Seppo Kolehmainen, Leo Korhonen, Tuomo Korhonen, Sami Kovalainen, Reima Laaja, Jussi Laanikari, Paula Laukkanen, Mikael Luoma, Mari Lyly, Antti Niemi, Madeleine Nyman, Mikko Malin, Harri Norberg, Jarkko Nurmi, Reima Ovaskainen, Harri-Pekka Pohjalainen, Henri Pelkonen, Miska Puumala, Juha Romppanen, Pasi Rissanen, Timo Siivola, Seppo Sivula, Tommi Suonpää, Jani Suua, Heikki Säkkinen, Leena Särkijärvi, Heikki Taipale, Vilppu Talvitie, Jouni Tammi, Jyrki Turpeinen, Mikko Vanhala, Pasi Vartioniemi, Tapio Visuri, Pentti Vikeväkorva, Juhani Voutilainen, Ville Vähä.

Lähteet

- Bisi, J. (2022). *Riistanhoitoyhdistykset, tilannekuva ja kehittämistarpeet*. Maa- ja metsätalousministeriön julkaisuja 2022:7.
- Dahlström, H. (1981). Erätoimen organisaatiot. Teoksessa M. Soikkanen (toim.), *Tapiola: suuri suomalainen eräkirja* 5. Weilin Göös.
- Ilvesviita, P. (2005). *Paaluraudoista kotkansuojeluun. Suomalainen metsästyspolitiikka 1865–1993*. Acta Universitatis Lapponiensis 93, Lapin Yliopisto 2005.
- Julkisen talouden suunnitelma vuosille 2024–2027. Valtionvarainministeriö, valtionvarainministeriön julkaisuja 2023:64
- Kalastuslaki 14.4.2015/379.
- Kalatalouden Keskusliitto 2023. *Kalastuksenvallvonnan kehittämissuunnitelma 2023*. Haettu 20.5. osoitteesta <https://ahven.net/wp-content/uploads/2024/01/Kalastuksenvallvonnan-kehittamisuunnitelma-2023.pdf>.
- Kemppinen, J. (1979). Vanha eräkulttuuri. Teoksessa M. Soikkanen (toim.). *Tapiola: suuri suomalainen eräkirja* 1. Weilin Göös.
- Koskela, T., Suvantola, L., Kankaanranta, T., Koppanen, K., Laakso, T., Nummela, H., Sahramäki, I., Syväranta, J., Huhtala, S., Lindqvist, R., (2023). *Ympäristöririkokset*. Edita Lakitieto, Otava: Keuruu.
- Laki Metsähallituksen erävalvonnasta 30.12.2005/1157.
- Laki Metsähallituksesta 13.4.2016/234.
- Laki poliisin hallinnosta 14.2.1992/497.
- Laki poliisiin, Tullin ja Rajavartiolaitoksen yhteistoiminnasta 16.9.2009/687.
- Luonnonvarakeskus (2024). *Suurpetohavainnot*. Haettu 20.5.2025 osoitteesta <https://www.luke.fi/fi/luonnonvaratieto/tiedetta-ja-tietoa/suurpetohavainnot>.
- Metsähallitus, Eräluvut.fi (2023). *Metsähallituksen erävalvontaraportit 2019–2023*. Haettu 20.5.2025 osoitteesta <https://www.eraluvat.fi/eravalvonta/valvontaraportit>.
- Metsähallitus, Luontoon.fi (2024). *Uudesta käyntimäärätilannepalvelusta saa kätevästi tiedot retkikohteiden käyntimäärästä ja trendeistä*. Haettu 20.5.2025 osoitteesta <https://www.luontoon.fi/fi/ajankohtaista/uudesta-kayntimaaratilanne-palvelusta-saa-katevasti-tiedot-retkikohteiden-kayntimaarista-ja-trendeista>.
- Metsähallitus (2024a). *Metsähallituksen vuosi- ja vastuullisuusraportti 2023 – Kestävää tulevaisuutta yhteensovittaen*. Haettu 1.1.2025 osoitteesta <https://julkaisut.metsa.fi/julkaisu/metsahallitus-vuosi-ja-vastuullisuusraportti-2023-kestavaa-tulevaisuutta-yhteensovittaen/>.

Metsähallitus (2024b). *Erittäin uhanalaisia jokihelmisimpukoita kuollut Suomussalmella – Metsähallitus korjaa vahinkoja*. Haettu 30.5.2025 osoitteesta: <https://www.metsa.fi/tiedotteet/erittain-uhanalaisia-jokihelmisimpukoita-kuollut-suomussalmella-metsahallitus-korjaa-vahinkoja/>.

Metsähallitus, Metsa.fi (2025). *Käyntimäärät 2024 kansallispuistoissa – Retkeily yhtä suosittua kuin vuotta aiemmin*. Haettu 20.5.2025 osoitteesta <https://www.metsa.fi/tiedotteet/kayntimaarat-2024-kansallispuistoissa-retkeily-yhta-suosittua-kuin-vuotta-aiemmin/>.

Metsästysasetus 12.7.1993/666

Metsästyslaki 1962/290.

Parpola, A. & Åberg, V. (2009): *Metsävaltio. Metsähallitus ja Suomi 1859–2009*. Edita Prima Oy: Helsinki.

Poliisi.fi (2024). *Poliisin eräyhdyshenkilöt*. Haettu 1.1.2025 osoitteesta <https://poliisi.fi/poliisin-erayhdyshenkilot>.

Poliisin, Tullin, Rajavartiolaitoksen ja Suojelupoliisin PTR-strategia vuosille 2025–2028. PTR – yhdessä vahva. Haettu 20.5.2025 osoitteesta <https://supo.fi/documents/38197657/55146513/PTR-strategia+2025-2028.pdf/77dbdd25-950c-cf08-fbbb-9dcee8336f54/PTR-strategia+2025-2028.pdf?t=1738162012520>.

Rajavartiolaki 26.7.2005/578.

Ravela, H., Tervamäki, A., Timonen, K., Turtinen, E. (1999). *Erävalvonnan kehittäminen*. Metsähallituksen työryhmämuistio, julkaisematon.

Riistahallintolaki 23.2.2011/158.

Riista.fi 2024. *Riistanhoitoyhdistykset*. Haettu 1.1.2025 osoitteesta <https://riista.fi/riistahallinto/riistanhoitoyhdistykset/>.

Rikoslaki 48 a 14.6.2002/515.

Ruokavirasto (2025). *Susien kuolinsyytutkimusaineisto 2015–2024*. Julkaisematon.

Suomen perustuslaki 17.6.1999/731.

Suomen riistakeskus (2024). *Suurpetojen kuolinsyyseurannat ja tilastointiaineistot 2014–2025*. Julkaisematon.

Suomen kansallinen ympäristörikosseurantaryhmä (2024). *Ympäristörikoskatsaus 2024*. Poliisi. Haettu 1.1.2025 osoitteesta <https://poliisi.fi/documents/25235045/28576016/Ympa%CC%88risto%CC%88rikoskatsaus-2024-FI-saavutettava.pdf/b588c8ad-43a8-17a8-ef25-906f76bb0428/Ympa%CC%88risto%CC%88rikoskatsaus-2024-FI-saavutettava.pdf?t=1726486242445>.

Suurpetohallinto Ruotsissa, Norjassa ja Suomessa (2025). *SusiLIFE:n ja Pohjoismaiden ministerineuvoston julkaisu*. Suurpedot.fi.

Tullilaki 29.4.2026/304.

Valtioneuvoston asetus poliisin, tullin ja rajavartiolaitoksen yhteistoiminnasta annetun valtioneuvoston asetuksen muuttamisesta 13.2.2023/161.

Valtioneuvoston asetus poliisista 23.12.2013/1080.